

VÁRAD

A large, light-colored stone monument stands in a park-like setting. The monument features two prominent bronze sculptures. The upper one is a bear's head, facing left, with its mouth open as if roaring. The lower one is a herd of oxen, also facing left, with a large, dark, fringed object hanging from the bottom of the sculpture. The background consists of lush green trees and a black metal fence.

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2023
8

VÁRAD

2023/8.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2023. augusztus • XXII. évfolyam 8. (221.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Máté Zsófia

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

Sütő András (1927–2006)	3	BERTHA ZOLTÁN <i>Három kiemelés</i>	68
DÁVID GYULA <i>Sütő András hagyatéka félszáz év távolából</i>	5	TÓTH GÁBOR <i>Debussy mint zenekritikus</i>	72
LŐRINCZ GYÖRGY <i>95+1+10</i>	10	SIMÓ MÁRTON <i>A harmadik állomás</i>	82
NAGYÁLMOS ILDIKÓ <i>Versek</i>	13	LENCAR PÉTER <i>A valódi szörnyetegek</i>	85
JEZSÓ ÁKOS <i>Bátorságpróba (regényrészlet)</i>	17	FARKAS LÁSZLÓ <i>Hogyan került a magyar Bihar megyébe a nagyváradi megyeháza Feszty-képe?</i>	87
SISKA PÉTER <i>Versek</i>	24	TÓTH HAJNAL <i>Arról szólnak a dalaik, ahogy éppen élnek</i>	90
PINTEA LÁSZLÓ <i>Tutajon</i>	28	BARABÁS ZSUZSA <i>Kós Károly vallja (keresztrejtvény)</i>	94
KISS FERENC ZSOLT <i>Versek</i>	36	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
KOVÁCS-SZÉLES ANDREA <i>Az éhezõ; Irány a harcmezõ</i>	40	-----	
W. ÁBRAHÁM ERZSÉBET <i>Versek</i>	46	A lapszám képzõmûvésze Gyõrfi Lajos püspökladányi szobrászmûvész (portróját júliusi számunkban olvashatták Kocsis Csaba <i>A magyar szellemiség szobrásza, Gyõrfi Lajos</i> címû írásában). A címlapon: <i>Délibáb</i> – fõtéri díszkút; bronz, mészkö; Berekfürdõ, 2006	
FERENCZFI JÁNOS <i>Hazudok</i>	50		
VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF <i>Otthonülõ világjáró</i>	54		
ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON <i>Versek</i>	64		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Sütő András

(1927–2006)

A Herder- és Kossuth-díjas erdélyi magyar író mezőszegi szegényparaszti családból származott. 1940 őszétől a nagyenyedi református kollégium, majd 1945 januárjától a kolozsvári református gimnázium diákja volt. Első írását 18 éves korában közölte a kolozsvári *Világosság* című lap, *Levél egy román barátomhoz* címmel. 1949-ig Kolozsváron a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola rendező szakos hallgatója volt, majd tanulmányait megszakítva a *Falvak Népe* című hetilap főszerkesztője lett. 1951-ben Bukarestbe költözött, mivel a szerkesztőséget oda helyezték át. Nem tudott azonosulni az 1950-es évek politikai viszonyaival, ezért 1954-ben lemondott állásáról és Marosvásárhelyre költözött, ahol az *Igaz Szó* című irodalmi folyóirat főszerkesztő-helyetteseként dolgozott. 1958–1990 között rendre a *Művészet*, majd *Új Élet*, végül *Erdélyi Figyelő* címen megjelenő képeslapnak volt a főszerkesztője a megsebesüléséig.

Sütő Andrást 1965–1977 között a bukaresti Nagy Nemzetgyűlésbe is beválasztották, 1974–1982 közt a Romániai Írószövetség alelnöke volt. 1980-tól kezdve a Ceaușescu-rezsim betiltotta műveinek kiadását és színdarabjainak bemutatását, ezért 1980 és 1990 között csak Magyarországon tudott publikálni. Ebben az időszakban

Zawaczki Walter Levente alkotása
Székelyudvarhelyen

ő és családja a hatalom és a Securitate folyamatos zaklatásainak voltak kitéve. 1990. március 19-én a marosvásárhelyi fekete március idején a magyarok és románok között kitört etnikai zavargások során, melyet később fekete márciusnak, illetve marosvásárhelyi pogromnak neveztek el, az RMDSZ-székház ostromakor veszítette el bal szeme világát. Saját kérésére Magyarországra szállították gyógykezelésre.

Több tucatnyi magas színvonalú prózai és drámai műve a magyar írók élvonalába emelte. 1998-ban a Digitális Irodalmi Akadémia egyik alapító tagja volt. Életének 80. évében, 2006. szeptember 30-án, hosszan tartó betegség után bőrrákban hunyt el. A marosvásárhelyi vártemplomban volt felravatalozva, majd a református temetőben helyezték örök nyugalomra. Emlékére csupán Székelyudvarhelyen és Sopronban si-

került eddig szobrot állítani a Kárpát-medencében. Születésének 96., valamint a székelyudvarhelyi Sütő-szobor felállításának 10. évfordulója alkalmából a marosvásárhelyi székhelyű Sütő András Baráti Egyesület és a Székelyudvarhelyi Művelődési Ház ünnepi megemlékezést tartott június 23-án a székely anyavárosban, amelynek az író 1992-től díszpolgára is volt. Itt és ekkor hangzott el a következő két beszéd.

Dávid Gyula

Sütő András hagyatéka félszáz év távolából

Sütő András székelyudvarhelyi szobra felállításának mostani, tizedik évfordulóján több mint ötven évvel ezelőtt megjelent könyve, hagyatékának egy meghatározó alkotása, az *Anyám könnyű álmot ígér* mai olvasatát és minékünk szóló üzenetét szeretném továbbítani az ünnepi megemlékezésre egybesereglett hallgatóságnak. Arról a művéről beszélek tehát, amely neves irodalomtudósok szerint korszakváltó jelentőségű volt az 1960/1970-es évek fordulóján, nemcsak az ő író pályáján, de egész nemzedékünk világszemléletét illetően is. S azt az üzenetet próbálnám meg közvetíteni ez alkalommal, amely kisebbségi magyarságunk mai helyzetében – egy teljesen más történelmi, társadalmi és morális helyzetben – megítélésem szerint nem kevésbé fontos, mint fél évszázaddal ezelőtt.

Többes szám első személyben beszélek, mert magamról is beszélek. Arról a nemzedékről, amelyik tudatosodó kamaszfejjel élte végig a második világháborút, és annak bennünket ismét kisebbségivé visszavetett történéseit. Akkoriban sokaknak, és sokszor személyes élményként kellett átélnünk és feldolgoznunk a vérzivatarban elembertelendett ember által elkövetett borzalmakat, s ezért tűnt ígéretesnek sokunk számára egy olyan ideológia, amelyik az ember és ember közötti

egyenlőséget festette fel a jövő égboltjára, s a fajgyűlölet eltörlését ígérte nemzetek és nemzetek között.

A „fényes szelek” nemzedéke voltunk, s mivel a háború utáni első, újra csak kisebbségi években ott volt a hatalomba berendezkedő román állam részéről a – ma már tudjuk, a küszöbön álló békeszerződésre kacsintva megadott – megannyi kisebbségi megvalósítás, a Bolyai Egyetemtől a csángómagyar iskolahálózatig, s ott volt másfelől az előttünk járók által ajánlott szocializmus mint eszme és megvalósítható ígéret, ennek lelkes híveivé szegődtünk. Hogy a megvalósítás áldozatokkal jár, azt nemcsak hittük, de hirdettük is. Hiszen az útnak, amelynek nekivágtunk, abban az időben nem volt alternatívája.

Sütő András is ennek a nemzedéknek a sodrásában bontott szárnyat, és lett a fiatal írók között az élen járók egyike. Az iskolapadból még jóformán ki se lépve szegődött „az acélhegyű ördög” szolgálatába – lett újságíró. Íróként pedig, pályája első éveiben, a hivatalossá lett ideológiát igazoló történetek köré építette a falu világát oly sok színnel megelevenítő elbeszéléseit, színdarabjait.

Aztán egész Európát megrázó történelmi vihar következett: a Sztálin halála utáni „olvadás”, az erőszakos szocia-

lizmus-építés embertelenségeit nyíltan feltáró önkritika éve. A mi számunkra pedig a figyelmeztetés: el kell indulni egy új úton: a hittől az eszméletig.

Sütő András fölött sem vonult el nyomtalanul a „tisztító vihar” – egy, még 1956 szeptemberében született önvallomásában erről így vallott: „Sok győzelemről írtam, a magam módján sok földre vert kisember győztes felemelkedését s »elindulását« dicsértem ámuló szavakkal, a kommunizmus felé dübörgő kornak kijáró kalaplevevéssel. (...) Hamisnak bizonyult kinyilatkoztatások az én szememre is hályogot vetettek. (...) Nem bocsátom meg magamnak, mert sok keserves tapasztalat árán tanultam meg, hogy az emberi lélek, melyre hatni akarunk, nem kísérleti nyúl, sem tengeri malac. (...) Az író azonban önvizsgálat nélkül nem mehet előbbre. Ez az önvizsgálat pedig elkerülhetetlenné teszi a beismerést: ott is lantosok voltunk, ahol kritikusoknak kellett volna lennünk. Részesei voltunk sok győzelemnek. De részesei voltunk az elhallgatásnak is a »kényes kérdésekben«. »Mert növeli, ki elfödi a bajt«, s ahogy visszapillantok az elmúlt esztendőkre, sok megíratlan fájdalom sötétlik elém számon kérően...” (*Lantosok és kritikusok*. In: *Irodalmi évkönyv*, 1957. ÁIMK, Bukarest, 1957. 112.)

1956 reményeit azonban a szovjet fegyverek védelmében bekövetkezett visszarendeződés törte derékba. A magyar forradalom leverését követő romániai megtorlás éveiben sokunknak az útja vezetett a börtönbe, s még többeknek jutott ki a meghurcoltatás, intézményeinkre pedig, a Bolyai Egyetem után középiskoláinkra is valamiféle „nacionalista szellemiség” vád-

jával indokolt fokozatos felszámolás. Az önvizsgálatot pedig, amelyre Sütő András a fent idézettekben utalt, a szabadlábbon maradtak torkára fojtotta az ismét kíméletlenné vált cenzúra.

Egy újabb, ezúttal belső változásnak kellett eljőnie az 1960-as évek derekán, hogy ismét elkövetkezzen a szókimondó önvizsgálat ideje. Hogy ez ismét csak ideig-óráig való lesz, hogy a könnyítésekre az új diktátor csak hatalmának megszilárdítása érdekében szánta rá magát, azt akkor sokan nem láttuk.

Sütő András maga is ezekben az években, a hatvanas évek elején kezd ismét szabadabban szólni. Ekkoriban kezdi el számba venni, hogy mi mindent kell a „szocializmus építésének” első időszakáról elmondania. Ekkor írja meg a *Félrejáró Salamont*, az újítás megszállottjából kulákká tett és meghurcolt hősével, s haza-hazalátogatva ekkoriban kezdenek jegyzetké formálódni szülőfaluja kálváriás történetei. Néhány belőlük meg is jelenik a lapokban. Aztán a teljes mű, az *Anyám könnyű álmot ígér* – egy, a szókimondásra kedvezőbb pillanatban, 1970-ben.

Ennek a műfaja irodalmár körökben is sok találgatásra adott alkalmat. Ebbe most nem mennék bele, s valamiféle meghatározást ezúttal megkerülve azt mondanám: az újratalálkozás könyve. Visszatérés a szülőfaluba, a mezőségi Pusztakamarásra, a család, a falusfelek, gyermekkori emlékek, közelmúltbeli és jelenkori gondok közé.

Sütő András szülőfaluja egy kétszeresen kisebbségi, mert szórványlétre kárhoztatott közösség, a „Holt-tenger” része. Történetét az innen elszármazott fiú a könyvben a 13. századig követi

vissza, török- és tatárjáráson, reformáción és ellenreformáción keresztül, az első kisebbségi korszakig, a temetők fejfái által is őrzött múltba, a megfogyatkozás, a beolvadás, a fokozatos anyanyelv- és nemzettudat-vesztés folyamatába. A könyv jelenében, a hazatérő író gyermek- és ifjúkori emlékeiben megannyi szívszorító története elevenedik meg ennek a némán elviselt sorstragédiának. S aki ma olvassa, osztozni kénytelen Sütő fél évszázaddal ezelőtti aggodalmában.

A szülőfalujába hazalátogató író másik tapasztalata az, ahogyan a kommunista berendezkedés alig másfél évtizedében erre a közösségre is rászakad a még megőrzött hagyományokon is keresztülgázoló kollektív rendszerépítés. Ami a könyvben megírva Pusztakamaráson történik, az a rombolás országos (sőt az egész „szocialista tábor”-nak nevezett Kelet- és Közép-Európa) sorstörténete. Idegenből jött vezetőkkel, akiknek számára egyetlen mérték létezik: a felülről jövő utasítás maradéktalan végrehajtása. „Nem kellett volna csinálni, de akkor helyes volt” – érvel Sütő egyik történetében a rajoni kiküldött. S az egzisztenciájuk maradékát önvédelemből akár még önbecsülésüket is feladók indoklása: „Ha valamivel nem értünk egyet, azt ajánlatos kétszer is végrehajtani.”

A *Félrejáró Salamon* alapjául szolgáló történet most személyhez – Sütő András édesapjához – kötődik, akit nem csak kulákká tettek, de akinek a házat is elfoglalták. Az *Anyám könnyű álmot ígér*ben persze édesanyja akkori levelének és édesapja mindenféle – a visszaemlékezésekbe beiktatott – kérvényeinek, folyamodványainak a szövege kapcsán ez is felidéződik, s

a kommentár: „Már nem is az a baj, amiben benne vagyunk, hanem amit föltételeznek rólunk.”

A könyvben erről az alávetettségről megannyi további történet is szól, s tanúskodik, már-már folklorizálódva, feloldozást kínáló csattanóra kihegyezve, mint a mesében. Ez a feloldozás azonban csak szubjektív – nem változtat azon, hogy közben végzetesen szétverődött az a belső rend, amely évszázadok megpróbáltatásain átsegítette, megtartotta ezt – és nem csak ezt – a közösséget. A kollektivizálás időszakában, aki tehette, elhagyta a küszködő falut, aki pedig maradt, az meghajtotta fejét az erőszak előtt.

Az *Anyám könnyű álmot ígér* írói epilógusában van egy párbeszéd a búcsúzó fiú és szülei között:

„– Mit hozzak Bukarestből? – kérdem apámat, hogy induljak valami képpen.

– Semmit, fiam. Levegőt!

– Frisset – igazodik anyám a kívánságához.”

A várt és remélt levegő helyett azonban a pozíciójában magát már biztonságba érző Diktátor alig másfél évvel az *Anyám könnyű álmot ígér* megjelenése után a hírheft „mangáliai beszéd”-del ismét visszafordította a rövid időre valóban létező és sokak által tartósnak remélt enyhülést. Sütő András pályáivét azonban ekkor már nem lehetett visszafordítani: írói pályáján elkövetkezett a példázatokban szólás korszaka a már kipróbált drámai műfajban: az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán*, a *Káin és Ábel*, a *szúzai menyegző*, a *Perzsák*, az *Álomkommandó*, az *Advent a Hargitán*, Michael Kolhaas, Apáczai Csere János, Szervét Mihály és

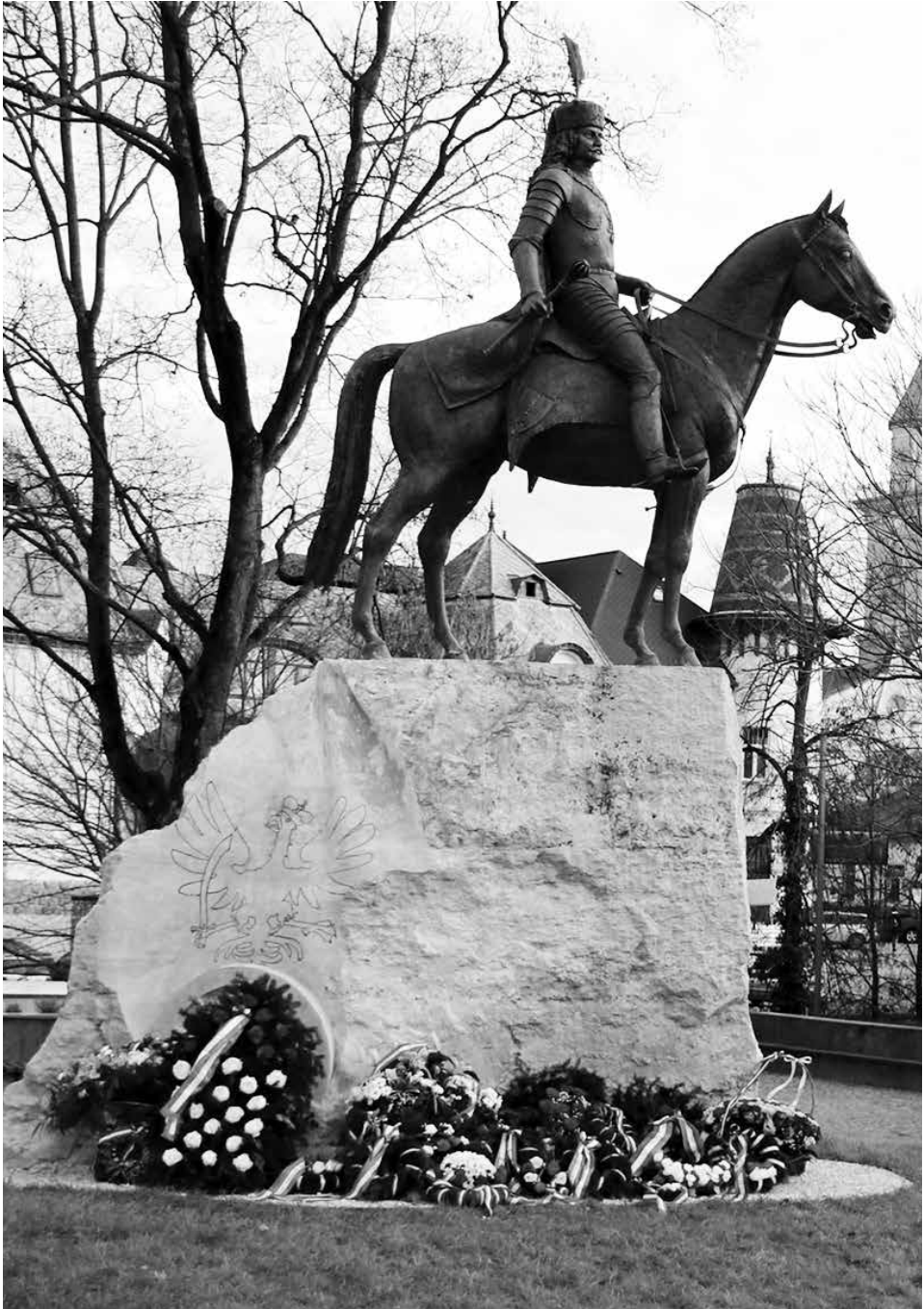
a többiek élete-halála példáján keresztül megannyi feljajdulás és figyelmeztetés arra, amire – a Hatalom újabb bekeményítésére, a kisebbségi magyarság egyre körmönfontabb beolvasztási és bomlasztási kísérletére – lélekben és erkölcsben fel kell készülnünk. Igaz, ezeket a drámákat a cenzúra egy idő után már nem engedte hazai színpadon megszólalni, és 1982-től Sütő András könyvei itthon már nyomtatásban sem jelenhettek meg. Üzeneteik azonban – közvetett utakon – mégis csak eljutottak hozzánk, erősítve hitünket a megmaradásban. És egy olyan írói magatartást példázva, amelynek lényegét így fogalmazta meg Kós Károly az *Anyám könnyű álmot ígér* olvastán: „...ez a könyv egyike azoknak az utóbbi években megjelent (nem sok) írásoknak, melyeknek szerzői végre ráébredtek, hogy minden becsületes kultúrembernek, de elsősorban és mindenek felett minden igazi művésznak (legyen az író, képzőművész, építész vagy zenész) minden időben, mindenütt a világon és minden körülmények között a Sors által rendeltetett kötelessége – volt, van és lesz – a népe és szülőhazája sorsának vállalása és alkotó életmunkájában népének és megbecsült hagyományainak szellemében való hűségese szolgálata.”

Sütő András írói útját, közéleti állásfoglalásainak sorát ez az *Anyám könnyű álmot ígér* olvastán megfogalmazódott Kós Károly-i elvárás vezette a továbbiakban is. És fél évszázad múltán újraolvasva a könyvet, nem mehetünk el szótlánul egykori gondjai mellett.

Szórványosodásunk azóta is folytatódik. Megannyi jelét látjuk, érezzük, éljük át naponta, fogyatkozó magyar népességű falvakban, nagyvárosok betonrengetegében. A magyar szó, a magyar iskola már nem éri el őket, mindenféle idegen hatásoktól fenyegetett magyar nyelvüket már Arany János nyelve sem csiszolja, mint a Sütő Andrásét annak idején. Az otthon pedig nem elég magyarságtudatuk fenntartására. És szomorúan kell látnunk, hogy ezeket a változó világ forgatagában magukra maradtakat sokan – olykor az illetékesek is – mintha „leírták” volna. Pedig a felelősség a mienk is, azoké (személyeké vagy intézményeké), akik elmulasztják kinyújtani kezüket a fuldoklók után.

És ott van a másik kérdés: a felnövő nemzedék jövőképeinek elbizonytalanodása. A kollektív kínálta kilátástalan jövő annak idején sokakat kényszerített végleges kilépésre a faluból – épp a jövőt jelentő fiatalságot. S ez a folyamat – az utóbb eltelt harminc év szorongattatásai és másfajta csábításai közepette – ma is tart. Pedig a jövőnk olyan lesz, amilyenné a mai iskolába járók alakítják.

Az *Anyám könnyű álmot ígér* tehát, mint Sütő András annyi más műve, ha figyelemmel olvassuk, a mának is szól: nekünk, mai kisebbségi magyaroknak, udvarhelyieknek és Udvarhelyre látogatóknak, akik a Művelődési Ház előtt elhaladva vagy egy előadásra eljőve egy pillanatra megállnak az örökkévalóságba távozott Sütő András e földi mása előtt.

*II. Rákóczi Ferenc lovas szobra – bronz, süttöi mészkő; szerzőtárs: Győrfi Ádám
szobrászművész; Beregszász (Kárpátalja, Ukrajna), 2019*

Lőrincz György

95+1+10

Tisztelt Egybegyűlte, kedves Barátaim!

Amikor Ferenczy Ferenc volt polgármester, a szoborállítás ügyének legfőbb pártolója fölhívott, s figyelmeztetett a közelgő Sütő-évfordulóra, először elutasítottam. „Nem kell minden évben emlékezni – mondtam –, az évenkénti emlékezéssel az esemény elveszíti sajátos fényét. Önnön értelmét. Értékét.”

Mire Ferenczy doktor emlékeztetett, hogy ez nem egy év a sok közül, ez már a tizedik éve annak, hogy áll a szobor. „Létezhetetlen – mondtam –, bár rég tudom, az éveknek szárnya s a gondolatoknak célja van.” Azt is hozzáfűzte: „Kellene mondj pár szót Te is!” Ez ellen már tiltakoztam.

Aztán csiklandozni kezdett a gondolat: Sütőről újabban, de már régebben is, többnyire azok vagy azért emlékeznek, akik temetni akarják. Mély merítéssel hantolnák el súlyos, vizes, agyagos földbe, vagy dobnának újabb és újabb rögöt az emlékezés sírhantjára. Akik tagadják „az anyanyelv diribdarabjai közé született” író egyetemes gondolatait, műveinek esztétikai értékét, páratlan metaforáit. Ez egy elmondható gondolat, villant át rajtam, ahogy az is, hogy itt és most Székelyudvarhelyen valószínűleg azok emlékeznek, akik azért gyűlte össze, hogy ne temethessék el Sütő Andrást! Akik Sütő Andrástra, a fáklyatartó emberre gondolnak, akiknek vezérlő csillaga Sütő András, még ha a gondolatok útvesztőjében – útke-

reszteződésében – el is tévelyedett néha. A hittartó emberre, akinek a művei, gondolatai: *Anyám könnyű álmot ígér, a Perzsák, az Engedjétek hozzám jönni a szavakat* nemzedékeken át tartották bennünk a gyengülő hitet, a kételkedés pillanataiban erőt adtak a hétköznapiok elviseléséhez.

Persze felmerült már bennem is a gondolat, hogy Madách Imre nagyszerű tragédiája után érdemes-e még drámát írni, és nem csak a magyar irodalomban. Látom azt is, sokan csak Sütőre vonatkoztatnák az eltévelyedés jogát! És tudom azt is, hogy a görcsös tagadók, hitvitázók és igehirdetők mind próféták akarnak lenni ők maguk is. Sütő András jogán! Ahogy azt is, hogy az irodalom iránytűjét többnyire ott és azok állítják, irányítják, ahol az eszméket gyártják, de az olvasás próbáját nem biztos, hogy éppen azok a művek viszik el, amelyek tagadják a parciális vagy egyetemes tényét. Az egyetemeségén belül az egyedit. A színpompás mezőn belül például a kankalin létét.

Amikor az ember túléléssel viaskodik, nem biztos, hogy az Adriáról álmodik. Bár tudom azt is, amire figyelmeztet: „Amikor semmit nem lehet nyíltan kifejezni, akkor az ember megtanulja, miként értelmezze a hallgatást.” Ahogy azt is – és ezt már én fűzöm hozzá –, hogy a hallgatás, a csend súlyosabb néha, mint a szó, de azt is, hogy a szó és a beszéd tett min-

ket emberré. És emberként nem fogadhatjuk el sem a tiltást, sem a létünk tagadását. „Mert ha porból lettünk is: emberként meg nem maradhatunk az alázat porában” (*Káin és Ábel*). És Sütő András, a Sütő-életmű erre figyelmeztet. Ennek a jegyében születtek meg fagyos, zúzmarás időben éltető gondolatok, halhatatlan drámái: *Egy lócsiszar virágvasárnapja*, *Káin és Ábel*, *A szúzai menyegző*.

Kiálts, ember – biztat –, még ha nem is figyelnek Rád! Mert a világban és Európában egyre több és több példa van a kisebbségi lét fájdalmainak tudatos elhallgatására. Ahogy arra is, hogy a világelít egy másodrangú ember – a „homo bunkó” – megteremtésén dolgozik nagy erővel. Viszont tény az is, hogy a nemzethalál gondolata újabban

már – épp a mostani történések okán – nem csak a mi fájdalmunk! Nem csak mi érezzük át és féljük a nemzet-halált. Végigriad ma már Európa más nemzetein is. És vigasztaló az is, hogy Magyarországon, a magyar dráma napján él és hat Sütő András!

Ezek a gondolatok ébredtek bennem, legszívesebben persze csak annyit mondanék: áll a szobor! Igen, itt, Székelyudvarhelyen, és nem Marosvásárhelyen, nem Pusztakamaráson. Itt, Székelyudvarhelyen. És ez, megmondom, kivételes boldogsággal tölt el. Ahogy az is, hogy itt áll mellette Tomcsa Sándor szobra is és a Széchenyi Istváné is.

Nézem őket: jó helyen álltok, mondom magamnak, álljatok sokáig, akár az idők végezetéig is.

II. Rákóczi Ferenc lovas szobra – részlet

Nagyálmos Ildikó

házak közti terek

*a poros sáros utcák romantikája vonz
a régi házak dohos padlásszobája
ahol emlékek kergetőznek a cserepek alatt
s a pince hatalmas szuszékja
hol egy napot töltöttem annak reményében
hogy keresésemre indul valaki
a tökéletes rejtkehely azóta is erősségem
néha előbújok és hitetlenkedve nézek szét
keresett valaki?
és vonz a kert hatalmas diófájával
amelynek ágán éveket ültem
és bámultam a lemenő napban
a szöcskerajt füstölgő mezőt
s a patak a patak egy csodavilág
kár hogy nem bújhatnak talpam alá
a halak
rég kiszáradt évente egyszer mégis kifut
medréből előnti a házak közti teret
aztán újra elapad
valami szomorúság lengi körül a falvakat
valami furcsa átváltozás
visszafordíthatatlan folyamat*

*fölöttébb izgat a halálos csend
a szárnyukat szegő égi madarak
falevelek riadt suhanása
rejtükben megbúvó vadak
nyári záporok bő zivatarok
hólyagos esők mindet szeretem
a szivárvány ha meggörnyed az égen
alatta átbújni megkíséreltem
de untat a szó a kimondott
és zavar a lassú folytatás
untass hát mondd hogy szeretsz
s majd helyettem valaki megbocsát*

szabad vagyok

*szabad vagyok majdnem szabad
nem kötnek rögök se fellegek
az elmém egyetlen börtönöm
mi beszűkíti a teremet
nem vágyom bókra ölelésre
semmit ne mondj a szavak
elkopott üres fecsegések
szárnyukat szegett madarak
ne kérj nem szívesen adok
vedd csak el mint a többiek
talán félrenéznek néha
és megbocsájtják az égiek
ha így ha úgy de egyszer mindenki...
a boldogság csak pohár alján a lé
lecsúszik s újratöltik újra
és kiveszik belőle mi istené*

így élek

*úgy élek itt mint soha senki
tán csak régi nagy kalandorok...
alattam olykor szétfut a táj
s ha tudom is ki vagyok
még kattog bennem valami szív
magamban folyton utazom
idegen tájak zamata hív
zakatol bennem vonatom
mezítláb éles köveken
ha felsebzett alattam a táj
lassú szekérre kapaszkodom
sose tudom végül mi vár
hajókra szállok ladikokra
kezemben a kormánylapát
viharok jönnek elragadják
egyikünk se hagyja magát
bejárom így a fél világot*

*jövök megyek magam körül
észre se veszem a parton állsz
a lélek belém kívül*

mi lesz

*mi lesz belőled akkor
ha kihűl bennem a nyár
kilép szívemből unottan
egy aprócska tűzmadár
mi lesz belőlünk akkor
ha semmi sem melegít
a bőrön nem megy át
a napsugár nem hevít
a bőrön nem megy át
a golyó sem a kés
csak ülünk egymás mellett
karmol a szívverés*

*mi lesz belőlem akkor
ha felforr benned a tél
olvad a szív habár
pácolni nincs miért
csepeg a lélekeresz
mindent elönt a lé
ki dönti el ki lesz
istené ördögé*

'56-os pesti srác – bronz, mészkő; Budapest VIII., Corvin-köz, 1996

Jezsó Ákos

Bátorságpróba

(regényrészlet)

Azon a nyáron Ádám három hetet töltött a nagyszüleinél. Vagy ahogyan őket hívta, a kovácsházi mamánál és papánál, megkülönböztetendő az apai nagyszülőkétől, akik az ország túlsó felén, a Győr melletti Abdán éltek.

Kovácsháza: a felhőtlen, önfeledt szabadság hazája. Különösen egy pesti gyereknek, aki ég és föld között, egy tízemeletes ház harmadik emeletén lakott, és csak az erkélyről látta a füvet, a virágokat és bokrokat, itt meg közöttük csavaroghatott és mezítláb mehetett, vagy a műanyag, csatos szandáljában, beleugorhatott a pocsolóba, nem baj, legfeljebb piszkos lesz a lába, este úgymegmossa.

Minden nap kiment a strandra, ahol Franciska néneje volt a büfés. Nagyanyjától reggelente mindig kapott egy húszast, ami nagy pénz volt, pláne akkor, ha el sem kellett költenie, mert a nagynénje addig csavarta a pénztárgép kurbliját, amíg az nem jött ki, hogy nem kell fizetni. Ilyenkor mindig összekacsintottak, Ádám meg behabzsolta az ingyen, ajándékba kapott sült kolbászt zsíroskenyérrel, lilahagymával, és megitta a porceláncsatos üvegben árult málnaízű Hüsit. Franciska aztán este anyussal elszámolt, így a népgazdaságot sem érte kár, anyus pedig reggel az unokájának odaadta a következő húszast.

– Apusnak ne szólj róla! – súgta Ádámnak, és összemoszolyogtak. Apus

persze mindenről tudott, de úgy tett, mintha...

A strandon hamar összeverődtek a gyerekek. Egyidősek, egyívásúak. Átfocizták a délelőttöt, észre sem vették, hogyan múlik az idő. Amikor pedig elfáradtak, leheveredtek a kerítés melletti hatalmas fűzfa árnyékába. Pihegtek, nézték, ahogyan a szél apró rebbenésére meghajlanak a fűz vékony ágai, ahogy a felhők vonulnak az égen és közben a Tenkes kapitányáról, meg Pirx kapitány kalandjairól beszélgettek. Aztán a Németh Tóni felsóhajtott:

– Szegény Lumumba!

– Miért, mi van vele? – kérdezte Ádám.

– Hát még ezt sem tudod? Te semmi lényegest nem tudsz? Meghalt! Elütötte valami pesti főmuki, de erről tilos beszélni, mert elvisznek a zsaruk! – válaszolta a nagy Durcsányszky, az öccse pedig titokzatos arccal bólogatott és elhúzta a mutatóujját a szája előtt.

– Szegény! – válaszolt Ádám elkomorodott arccal. Szerette Lumumbát, bár csak egyszer találkoztak, de a falu évek óta róla beszélt, és valóságos látványosság volt, amikor csattogó láncú Csepel biciklijével végigtekert a Fő utcán. Hosszú idő múlva tudott csak megszólalni.

– Emlékeztek? Tavaly, amikor ugyanígy lógtunk itt a fa alatt, a kis Kovács szúrta ki, hogy az öregek me-

dencéjében áztatja magát a Lumumba, mi pedig odafutottunk hozzá, ő pedig mesélt nekünk Rózsa Sándorról! Hogy milyen jó betyár volt, senkit sem bántott, csak a gazdagokat, és mennyire szerette a gyerekeket. Meg hogy harcolt a hazáért, '48-ban!

Így volt, mindenki bólogatott.

– Vigyünk virágot a sírjára! – mondta Ádám. Az ötlet mindenkinek tetszett. Összeszedték a holmijukat, s a kabinsor mögé futottak, ahol egy méretes lyuk tátongott a kerítésen. A rutinosabb kovácsházaiak itt szokták meglátogatni a strandot. Sokkal olcsóbb, mintha a pénztárt választanák. A lyuk még tavaly keletkezett. Akkor még akkora volt, hogy csak egy kutya tudott átbújni rajta, de a fiatalság gondoskodott arról, hogy megfelelő méretűre táguljon.

– Honnan vegyünk virágot? – kérdezte Ádám, miután utolsónak bújt ki a kerítésen.

– A munkásörtség gyakorlóterén nagyon szép virágok vannak. Kardvirágok. Meg rózsák is! – válaszolta határozott hangon a nagy Durcsányszky. Ádám visszakérdezett:

– Hát ezt meg honnan tudod?

– Mit gondolsz, anyák napjára honnan vittem virágot? – kapta meg a választ, és mivel a nagy Durcsányszky volt közöttük a legerősebb, senki sem kérdezte meg, hogy akkor mi is van azokkal az anyák napi virágokkal.

Korhadtt lécek takarták a munkásörtség gyakorlóterének hátsó kerítését. A szürke festék már régen megkopott, csak imitt-amott látszott a színe, a '60-as évek elején felpingált méteres fehér betűk alkotta szöveg pedig alig-alig tűnt elő. Csak egy jelszót, egyetlen egyet lehetett teljesen kivenni, elejétől

a végéig: „Reakció pusztuljon!” A többi felirat tartalmát inkább csak sejteni lehetett abból a néhány szófoszlányból, amit meghagyott az idő. Mindenesetre az biztosnak tűnt, hogy azok meg a szocializmus diadaláról tanították a dolgozó parasztság Kovácsházán egységbe tömörülő sokaságát. Meg minden bizonnyal a békéről is taníthatott néhány felirat, hiszen ezt a szót több helyen is el lehetett olvasni, valahogy nem falta fel az idő.

A gyakorlóteret a munkásörtség főutcára néző parancsnokságának egyemeletes épülete és a teherautógarázs mögött alakították ki, mégpedig úgy, hogy kifutott egészen a KISZ-lakótelepig. Futópálya, távolugró homokpad, földtöltéssel körbevett lőtér és az elmaradhatatlan focipálya, ahol a nép lelkes fiaiból a munkásörök közé állt élcsapat szabadon sportolhatott. A kerítés mellett pedig virágok. Végig, a korhadtt lécek mentén. Meg is dicsérte a városi munkásörparancsnokot Kovács elvtárs, aki Szegedről személyesen jött le a Lenin-sapkás egyenruhájában, hogy tájékozódjon, hiszen hírért vette, hogy itt, a végeken milyen kiváló a harci morál és a néphatalom iránti hűség, amelynek a jeleként a helyi munkásörök a határörséggel együttműködve a Kovácsháza mögötti nádasban elfogták azt a két románt, aki átlépte az államhatárt. Pedig azok határozottan be akarták csapni a munkásöröket. De a nép fiait nem lehet becsapni! Még akkor sem, ha az a két román magyarul beszélt, és azt mondták, hogy a szomszédos szocialista országban őket üldözik, mert magyarok. De a munkásörök átláttak a szitán, és a románokat átadták a hatóságoknak. Ráadásuképp pedig ilyen szép virágokat is ültettek a gyakorlóterre.

Kovács elvtárs a Lenin-sapkája alatt roppant elégedetten szemlélte meg a gyakorlóteret, a falu krémje, a párttitkár, a tanácselnök és a helyi munkásörparancsnok pedig követte, bármerre is ment. Estére elvtársi egyetértésben be is rúgtak mindannyian a Kacsza Presszó díszteremnek kinevezett egyetlen termében, amelyet erre az alkalomra lefoglalt a munkásörség. Még cigányt is hozattak Makóról, a Popeye és bandája nevű együttest, amely jóval éjfélén túlig húzta a talpalávalót.

A hátsó kerítésnél másnap mutatta az utat a nagy Durcsányszky, hiszen ő már ismerte a járást. Tudta, hogy melyik deszka van annyira elkorhadva, hogy enyhe nyomásra is megadja magát. A résbe először csak a fejét dugta be. Körbenézett, de nem látott semmi gyanúsat. Semmi mozgás. A munkásörség éberségét elaltatta az esti dorbézolás. Még a garázs mögé ültetett tölgyfa ágai is aludtak. Először a nagy Durcsányszky bújt át, aztán az öccse, majd sorra a többiek, és egy pillanat múlva már mindannyian ott lapultak a kardvirágok között.

– Ez jó lesz? – kérdezte a nagy Durcsányszky. A többiek bólogattak, de leginkább csak azért, hogy leplezzék félelmüket, hiszen mégiscsak egy fegyveres testület laktanyájába hatoltak be, mégpedig azért, hogy ott lopjanak. Tudták: itt akár rájuk is lőhetnének.

Villámgyorsan letépdesték a körülöttük lévő kardvirágokat, az összeset, egyet sem hagytak, még mutatóban sem, aztán vissza, a résen keresztül. Lóhalálban futottak, meg sem álltak a KISZ-lakótelep túlsó végén lévő öreg temetőig, amelynek a kövesút felőli részén egymás mellett nyolc, hajdánán, még az első, nagy háború előtt

épített kriptá árvalkodott. Lepusztult állapotban volt az öreg temető, hajdani szépségéből semmi sem maradt, az élők épp úgy elfeledkeztek róla, mint ahogyan az oda temetett kovácsházaiakról is. Évtizedek óta senki sem látogatta. Azóta, hogy a tanács kijebb egy új temetőt nyitott, közvetlenül a Szárazér kanyargó partjára támaszkodó strand mögött. Az öreg temetőben pedig a vadon burjánzó növényzet visszavette jussát. Fák, bokrok és gaz, égig érő rendetlenségben. Meg vadrózsa, amely szinte áthatolhatatlan sűrűséggel nőtt be mindent. A kövesút melletti kriptasor ázottan, foszlott vakolattal árvalkodott. A két középsőnek már a teteje is beszakadt, a Bittó-kripta faláról pedig az összes vakolatot lemarta az idő. Kilátszottak a csupasz téglák. Az egykoron nagyobb földbirtokkal rendelkező környékbeli családok ezekben a kriptákba temetkeztek, de amióta Kovácsházára is berobbant a népi demokrácia, már senki sem hozott ide virágot és senki sem imádkozott a holtak lelkéért.

A nagy Durcsányszky egészen idáig futott, a többiek pedig lihegve ugyan, de annak ellenére is követték, hogy útközben sok virág hullott ki a kezük közül.

A Simay-kripta ajtaja előtt pihentek meg. Ez volt a legelső, a KISZ-lakótelep felől nézve. Jó darabig csak lihegték.

– Hú, ez nagyon durva volt! – mondta Ádám, aztán hozzátette: – Egy kicsit be is voltam gyulladva.

A kis Durcsányszky sandán rápillantott és megszólalt:

– Mi van, beszartál?

– Nem, nem, dehogy! – hadarta szinte egy szuszra Ádám. De akkor már körbelengte a gyávaság gyanúja.

Radnóti Miklós – bronz, andezit; Nemesradnót (Felvidék, Szlovákia), 2006

Mindenki őt nézte, Ádám pedig fülig pirult.

– Hát, ezt könnyedén be tudod bizonyítani! – mondta a nagy Durcsányszky, aztán a kriptá felé bökött és izzó szemmel azt mondta: – Menj be! Egyedül! Menj le, egészen a lépcső legaljáig! A koporsók termébe. Ha meg mered tenni, akkor bátor vagy. Ha nem, akkor gyáva, és többet nem állunk szóba veled.

Ádám elfehéredett. Kezéből kihulltak a kardvirágok. Oda? A holtak közé? A sötét koporsók termébe, a csontvázakhoz? Egyedül?

De akkorra már neki is feszült a nagy Durcsányszky a Simay-kriptá ajtajának, csakhogy a rozsdás zsanérok nem fordultak, a pántok nem engedtek, a térdig érő gaz pedig minden erejével marasztalta a fémrózsákkal díszített rozsdamarta vasajtót. A természet még a nagy Durcsányszkyknál is erősebbnek tűnt. Leküzdhetetlen akadálnak. Pedig a kápolna ajtaján nem volt lakat, azt már régen leverték, a zárat pedig felfeszítették. Kik és mikor? Ki tudja. Évtizedekkel ezelőtt, de az is lehet, hogy csak pár éve. Megbecstelenítették itt már az összes kápolnát. Sorban, mind a nyolcat.

A rozsdás, öreg ajtó azonban nem mozdult. Őrizte, védte a Simay család holtában is meglévő maradék becsületét a betolakodóktól, a szentségháborítóktól. Mindenkitől, aki meg akarja gyalázni a múlt emlékét, a régi idők örökségét, az ősök hajdani fényét. A valódi örökséget, azt, ami tényleg volt, függetlenül attól, hogy abból mit őrzött az emlékezet és mi maradt meg. Többet már nem tudott tenni ez az ajtó, csak ennyit. De ehhez ragaszkodott. A becsülethez és az ősök tiszteletéhez. Ez

az, amit az új világ el akart söpörni, ez az, amiről az Internacionálé himnuszában azt énekelték az új világ felkent hívei, hogy a „múltat végképp eltörölni, rabszolga had, indulj velünk!” És indultak ezek a hadak. Éjszaka, fosztogatva. Amikor senki sem látta. Még ide is. A kriptákba. Amit ki lehetett fosztani, éppúgy, mint a kastélyokat, a gyárat, vagy a pesti, a debreceni és a kecskeméti palotákat. Vagy kriptákat. Mert oda a holtakat az őseink szép ruhákban, díszmagyarban, öltönyben, kosztümben temették el. S a díszmagyarban ott volt az aranygomb, vagy az ékszer. A gyűrű, a nyaklánc. A kincs, az arany, amit el lehetett venni, lopni, rabolni. Éppúgy, mint a földet vagy a gyárat. Az önzés ősi ösztönére, a rablás világára épült alantas ösztönök még itt is, a határ menti kriptasorban is működtek. Elvettek mindenkítől mindent. Még a holtaktól is. Nem volt kivétel.

– Mire vártok már? Segítsetek! – mordult a nagy Durcsányszky a többiekre, akik azon nyomban ugrottak és együttes erővel legyűrték a vasajtót, s feltárták az egykori Simay család kápolnáját.

– Tessék! – mutatott befelé, a szélesre tárt ajtó felé, diadalittas képpel a nagy Durcsányszky. Pont úgy, mint egy igazi bandavezér. Mint Rózsa Sándor, akiről tavaly Lumumba mesélt a srácoknak az öregek medencéjében.

Ádám egyik lábáról a másikra állt. Nem akaródzott indulni. Minden szemreá tapadt. Nem bírta ezt a nézést. Nem akart gyávanak tűnni. Az mindennél nagyobb szégyen. Benézett az ajtón. A Nap fénye jódarabon megvilágította a föld alá vezető boltíves lépcsősort. Lépett egyet az ajtó felé, de a küszöbön megállt. A fenébe ezzel a hülyeséggel,

legfeljebb nem jövök ki a strandra, a jövő héten úgyis hazamegyek, Pestre. Kell ez nekem? – gondolta és mélyet szippantott a kripta dohos, bűdös, áporodott levegőjéből. Beszívta a halál szagát. Aztán bizonytalan léptekkel, de megindult.

– Meddig menjek? – kérdezte a harmadik lépcsőfok után.

– Le, az aljáig. Ne félj, innen mi látni fogunk! – válaszolta mosolyogva a kis Durcsányszky. Anyád! – gondolta mérgesen Ádám, és folytatta az utat lefelé, egyre lejjebb és lejjebb. Az első métereknél még kitartott a fenti világosság, de ahogyan haladt előre, úgy lett körülötte egyre sötétebb. Az utolsó lépcsőfoknál már alig látott. Megállt. Kezével kitapogatta a téglafalat, nekitámaszkodott és megvárta, amíg a szeme megszokja az alvilági sötétséget.

Szoba méretű terem fogadta odalent. Középen egy márvány kőasztal, amelyre hajdanán a koporsót rakták, miután lecipelték ide a gyászhuszárok. Szemben, a falon két méretes gyertyatartó. Még a gyertyacsonkok is benne voltak. Alatta egy koporsó, amit az egyik, falba mélyesztett fülkéből rántottak ki.

Jobban körbenézett. A koporsókat befogadó fülkék majd' mind üresen tátongtak. A záró márványlapok a földön, összetörve, a koporsók pedig kiráncigálva, szétszórva, felnyitva, összetörve, széthajigálva. S a hullák, a kripta lakói mind csontvázvá aszalódva feküdtek a nyitott koporsókban. A díszes ruhák még tartották magukat,

a posztó, a selyem, a csipke tartósabb a testnél, amely már rég elenyészett. A koponyák üres szemmel, bambán bámulták a plafont, nem értették, hogy miért háborgatja valaki a nyugalmukat. Csak néhány hajfoszlány csúfoskodott egyikük-másikuk feje helyén.

Eleget látott, megfordult és felviharzott.

– Bátor vagy! – mondta a kis Durcsányszky, és kezet nyújtott. Ádám félrelökte a kinyújtott jobbot. Lépett néhányat, hogy minél távolabb legyen a kriptától, és lerogyott a föbe. Hányinger kerülgette és öklendezett. Felnézett az égre és felkiáltott. Teli torokkal, ahogy csak bírta:

– Istenem! De jó, hogy élek! Nem akarok meghalni!

Szétnyílt a gaz és megjelent a nagy Durcsányszky. Öccse rábólintott.

– Tudtam, hogy megcsinálod. Nézd, hoztam egy dinnyét, neked. Persze, együtt esszük meg, de tiéd a legnagyobb rész. No, menjünk le a Szárazér partjára, és mosakodj meg! Kurva bűdös vagy!

A mézédés dinnye helyre rakott mindent. Jóízűen falták és senkit sem érdekelt, hogy a Róka Erzszi néni kertjéből lett kilopva.

Este volt már, amikor Lumumba sírjához jutottak. Addigra már a virágok felét elhagyták, de még így is maradt néhány szál, amit a fejfához rakhattak. Körbeállták és elmondtak egy Miatyánkot. Közösen, hangosan. Mindegyik gyerek ismerte, pedig egyik sem járt hittanra.

Kölcsey Ferenc ülőszobra – bronz, süttői mészkő; Nagykároly, 2023 – részlet

Siska Péter
Hullám

*Megsemmisülés:
egy pohár víz a terítetlen asztalon.
A tengerre gondolsz.
Mozdulatlanul, felfüggesztve
az időben, a hullám
fölötted
örökké tornyosul,
sohasem omlik össze –*

*ki térképezheti fel
a tájat, ami örökké változik,
ki illesztheti össze újra
egy ledőlt bálvány
darabjait?
És ki emelheti föl azt,
ami könnyűnek
ítéltetett?*

Köztes terek

*Ahogy a bak,
melyet Azázelnek küldtek
a pusztába, elindulsz,
magad sem tudod,
merre:*

*valahol
egy tűhegyre szúrt
bogár kaszál apró lábaival
az aranyló, eleven
fényben,*

valahol
egy kisfiú csöndre inti
a háborgó eget,
valahol madárdal szól
éjjel –

Eszkaton

I.

Vársz. Már sehová sem vezet
a kórházi folyosó,
marja a torkod valami
kimondhatatlan,
mert ideje van annak, ami jó:

a nyárnak, a lobogó, szőke
éjszakáknak,
a test
nyugalmának –

szökne már a lélek. Ülsz
és vársz tovább,
hiszed, akár a régiek
hitték a fákból és kövekben
alvó isteneket,

hogy végül
minden vértenger megalvad,
a nyomorúság és a fájdalom nedveit
felszívja az ég,
hogy a valóságot végül feloldja
a béke,

konokul ismételted magadban:
mert ideje van annak, ami jó,

*ismételgetik veled halottaid is
bölcse mosolyogva,
ők már tudják
az éhes kezek érintését,
a kisült szemek szégyenét
és a gyarló szívek
irgalmát –*

II.

*Most erősnek kell lennie, mondja
az ügyeletes nővér.
A vállamra teszi a kezét.
Nagyon erősnek.*

*Azért boldog ünnepeket
kívánok, teszi hozzá.*

*A műanyag zsák, melybe
a ruháit tették,
egyre
nehezebb.*

III.

*Üres a parkoló.
Hajnalodik. Csönd van,
mély és egész:
egy félbehagyott Teremtés
csöndje.*

Trianon-emlékmű – bronz, süttői mészkő; Hajdúszoboszló, 2020

Pintea László

Tutajon

Rég történt eseményekre emlékezem, önállóságra áhítózo fiatalember kalandjairól szeretnék hiteles módon mesélni.

Kalandvagyától fűtve használtam ki lehetőségeimet, nem vettem komolyan az intő jeleket; a kihívásoktól sem ijedtem meg, új dolgok megismerésének vágya hajtott. „Amit más megold, számomra sem jelent gondot” – mondogattam büszke mosollyal.

Viszonylag korán munkába álltam, apám tanácsát követve a közeli erdőben dolgozó favágók közé szegődtem; idősebb társaim elégedettek voltak velem, egyre komolyabb feladatokat bízta rám. Makacs voltam és kitartó, rönkök faragása közben becsvágyamat erősítő szavakról képezegettem...

Egyre gyakrabban emlékszem a végzetes útra, a bennünket ért veszteség ellenére kellemes események jutnak az eszembe. Szagatott gerincű hegyek között kanyargott a folyó, a kelletténél hosszabb tutajon ereszkedtünk a délnyugati fennsík dombjai felé. Kísérteties völgyek kanyarulatait követvük, ismeretlen vidék szikláit alatt kerülgettük a hánicsfonatokat szaggaató zátonyokat. Én álltam elől, hosszú csákyával tartottam a sodrásban a rakományt, tapasztaltabb társam a kormánylapát mögül irányított.

Szerettem a visszhangzó völgyeket, az érintetlen tájat, a távolban meredező hófödte csúcsokat. Az ártérben sorakozó fákon túl pásztorok tűzének füstje

és tompa kolompszó jelezte, hogy nem vagyunk egyedül. Néha alacsony, révészek által földbe vájt kunyhó mellett siklottunk el, máskor ősi romok árnyékai vetültek ránk. Messze elkerültük a hasonlóan elhagyatott helyeket, a legendák szerint zsványok lepték meg és fosztották ki a falak között éjszakázó vándorokat.

A hegy hófödte gerince a látóhatár teljes hosszán végigvonult, tömör falként zárta el a zúgó víz útját. A folyó addig kanyargott, amíg megkerülve a zárt vonulatot meg nem találta a szűk rést, melyet kitágítva meredek falú völgyet vágott magának a szürkén erezett kőbe. Szél koptatta sziklák között, repedezett peremek alatt egyensúlyoztunk. Tiszta volt az ég, kábító fények villantak a hullámokon, meleg napok ígérete sejlett a fuvallatokban. Élénk színek vonzották a tekintetemet, harmatos fűvön villanó fények vakítottak. Bokrok között csörtető vadak lendületét csodáltam, ámuldozás közben társam szavai csengtek a fülemben, utasításait követtem.

Kurjongatva ereszkedtünk a hullámok morájától hangos folyón, ígéretesen nyíltak meg előttünk a lapos völgyek, langyos szellő motozott a fák között, láthatatlan csermelyek csobogása hallatszott az agyagos partfal repedéseiből. A dombok alatt szélvédett partszakaszok követték egymást, enyhült a sodrás, kevésbé volt fárasztó a munka. Hosszan elnyúló alkonyo-

kon kötöttük ki a tutajt, tavaszi áradások hordalékából raktunk tüzet, lapos homokpadokon főztük meg szerény vacsoránkat. Korhadó ágak keresése közben durván faragott fejfákra akadunk, melyeken ismeretlen írásjelek sorakoztak. Dúsan burjánzó páfrányok között vertünk táborn, frissen vágott fenyőgallyakkal raktuk ki fekvőhelyünket, evés után elégedetten bújtunk hosszú szőrű báránbundánkba. Ázott bocskoraink ágakra tűzve száradtak a hunyó tűz parazsa mellett.

A nyirkos nyugalomban szellő sem rezdült, elmúlt korok fáradt kísértetei lebegtek fölöttünk, tátott szájjal csodáltuk áttetsző alakjukat, sugallataikat értelmezve szólítottuk őket. Ismeretlen világok lakói voltak, a maguk módján vigyáztak ránk, óvtak bennünket. Hálás szavakkal fizettünk a felajánlott biztonságért. Észrevétlenül magasodott körénk a sötétség fala, elalvás előtt az eget hasító hullócsillagok fényeit figyelve öreg favágóktól hallott történeteket meséltünk nekik.

Egész nap esett az eső, szűk bejáratú barlang falai közé húzódva pihentük ki fáradalmainkat. Hirtelen kezdett el füstölni a tűz, öltöttek gyanús árnyalatot az alacsony lángok; sajtó tagjaimat dörzsölgetve éreztem meg a hasadékokból szivárgó kesernyés szagot. Idősebb társam fáradtan legyintett figyelmeztető szavamra. A hamvadó parazsat akartam feléleszteni, hosszú bottal piszkálni meg a hamut, de nyújtózkodás közben döbbenet állapítottam meg, hogy a karom nehezen engedelmeskedik akaratomnak, szokatlanul fárasztónak bizonyul a mozdulat. Fájó izmain görcsbe rándultak, tompa szédület bénított. Szerencsére csak a testem nehezedett el, gondola-

itim végig tiszták maradtak, ésszerű magyarázatokat sorolva, megoldások között válogattam.

Egyre sűrűbbé vált a levegő, nehezebbé a légzés, kíméletlen szorítást éreztem a mellkasomon. Sürgető szavakkal szólítottam idős társamat, tompán morogva válaszolt. Hunyorgó szemekkel figyeltem az oldalára fordult öreget, mintha áttetsző köd ereszkedett volna közénk, a kintről szivárgó neszek ellenére tisztán hallottam ziháló légzését. Figyelmeztetni akartam, de nem jött hang a számra; zibbadtan mozogtak az ajkaim, dagadt nyelvem bénultan feszült a fogaim közé. Fokozatosan hatalmasodott el rajtam a rosszullét, hányinger környékezett, kövek fölött lebegő pára fojtogatott, köhögési roham rázott. Erőm maradékát összeszedve kúsztam közelebb az üreg kijáratához, addig erőlködtem, amíg a nedves fűben friss szellő nem hűsítette felforrósodott homlokomat. Agyagos falból szivárgó sáros vízzel enyhítettem szomjamat. Vissza akartam fordulni, de néhány tétova lépés után erőtlenség rogytam össze.

Fokozatosan tompult bennem az élet ösztöne, súlyosan zuhant rám a sötétség, zavaros álomba keveredtem, omlatag sziklák között tébolyult világ alakjaival küzdöttem életre-halálra. Harc közben bágyadt boldogságot jelentett egy esetleges győzelem gondolata.

Amikor magamhoz tértem, már elállt az eső, tisztán sütött a nap. Teljesen kitisztult a fejem, a szemem sem káprázott, nyomasztó lázálmaim is eltűntek. Gémberedett tagokkal botorkáltam be az áttetsző köddel lepett üregbe. Idős társamat hiába ébresztettem, kihült testét feleslegesen ráztam, mereven

feküdt nedves bundája alatt. Tágra nyitott szemmel bámulta a barlang boltívét, elkékvült ajkai fájdalomtól torzultan húzódtak oldalra. Egyértelművé vált, hogy a repedésekből szivárgó gáz fojtotta meg álmában; az volt a szerencsém, hogy bejáráshoz közelebb vackoltam el magam.

A partfal meredek oldala alá vonszoltam a merev testet, baltával lazítottam meg az agyagos üledéket, addig csapkodtam, amíg sárgás kavicsréteg takarta be idős barátom tetemét. Azokban a kétségbeesett pillanatokban csak ez a barbár, hitehagyott cselekedet jutott az eszembe. Rövid imát mormoltam, aztán sietős mozdulatokkal húzgáltam ki az iszapba vert karókat, oldoztam el a tutajt tartó köteleket. Elég elszántnak éreztem magamat, hogy egyedül folytassam utamat az ismeretlen folyószakaszon, melynek veszélyeit hallomásból ismertem.

Tutajom egyre közelebb sodródott a gerincet csipkéző meredek csúcsokhoz. Sűrű fenyvest elhagyva szakadt partú öbölre bukkantam, melynek felszínét alig borzolta szél. Fiatal facsoportok vették körül a bemélyedést, görbe törzsű fűzekhez kötöztem a rakományt, gyalog indultam el, hogy személyesen tapasztaljam meg a katlan komisz körülményeit; a magasból akartam látni a tutajosra leselkedő veszélyt.

Az előttem magasodó hegyoldal először megmászhatatlan akadálnak tűnt, szürke nyugalomban meredek kőfalként tornyosodott fölém. Vadak által kitaposott, kanyargó ösvényen kapaszkodtam a sziklatömbre, melyet szinte középen metszett ketté a folyó. Az erdőhatár fölött, kopár gerincen haladtam; a csapás ívben került meg egy vízzel teli hosszúkás üreget, majd

hirtelen fordult egy kövekkel borított lejtőre. Alacsony bozót mögül figyeltem, miként egyensúlyoznak a meredek fal párkányzatán a kecskék, hogy rejtett ösvényeken tűnjenek el a rétegződő ködben. A sziklafalon túl, lebegő párafüggöny mögött tajtékzó vízesés bukott a mélybe. Aggódva néztem végig a tomboló zuhatagon, a zátonyokkal szabdalt veszélyes szakaszon kell átvezetnem a sérülékeny tutajt.

Merőlegesen kiszögellő peremről, bozót ágaiba kapaszkodva vizsgáltam a fehéren habzó áradatot. Meredek sziklafal emelkedett mindkét oldalon, a folyó örült gyorsasággal zúgott végig a félhomályos szakaszon, a meder középső részén magasra torlódott a víz, fodrozódó hullámok szegélyezték a zátonyok körül kavarogó örvényeket. Lehetőségeimet kihasználva, középen kell tartanom a sérülékeny szerkezetet, ha szélre sodródok, alattomos áramlások csapnak az üreges sziklafalnak. A víz alatt rejtőző hegyes kövekről halvány fogalmaim voltak csupán, de erősen foglalkoztatott a megfélemlés gondolata.

A simára koptatott kő veszélyesen síkosnak bizonyult, többször megcsúsztam. Borzongva húzódtam hátrább, lapos párkány védelmében döbbsentem az igazságra, mely szerint a mélyben kavargó áradat szokatlan kihívást jelent egy magamfajta kezdő számára. Szerencsének tűnt a szerencsétlenségben, hogy a zúgó alatt széles völgyben sekélyesedett el a folyó, távolabb lapos tóban nyugodott meg az örvénylő víz; a völgy túlsó oldalát alig láttam, közvetlenül a felszín fölött sötét árnyéksávot vetett a sziklafal.

Egyértelmű volt, hogy a katlanban makacs és kiszámíthatatlan elemek

Lengyel menekültek emlékműve – Ósváth László ülő szobra – bronz, tardosi vörös márvány; Varsó (Lengyelország), Białołęka ker., 2011

fogtak össze a tutajjal ereszkedő fává-
vágó ellen. Legalább két ember kellett
volna a rakomány biztonságos lejutta-
tásához, az egyik előre, az evező mellé,
egy másik hátra, a kormánylapáthoz.
Sajnos egyedül voltam, sürgetett az idő,
támogató segítségre véletlenül sem szá-
míthattam.

Hosszú csáklával löktem el a part-
tól a tutajt, kavargó áramlat sodort a
meredek sziklafalak felé, ahol porladó
vízcseppekkel telt meg a levegő, és erő-
södő zúgás törte meg a csobbanások
egyhangúságát. A katlan bejáratánál
hordalék örvénylett a felszínen, az eny-
he fodrozódáson túl kavarogva tűnt el
az omladékkövek között. Amint elér-
tem a zátonyokat rejtő szakaszt, tajték-
zó hullámok csaptak át a gerendákon,
magasba spriccelő barnás lé áztatta ru-
hámam. Roncsolt kérgű szálfák merültek
el az áramlatban, majd bukkantak fel
hirtelen. Lábamam a vesszőfonatok közé
feszítve igyekeztem egyensúlyban tar-
tani a rakományt. Egy laposabb helyen
kövek közé szorult a lapát, a rántástól
megbillenve egy pillanatra elvesztettem
az egyensúlyomat, szerencsére sikerült
talpon maradnom. Éles szélű párkány-
zat alatt, sebes áramlásban lendült meg
a tutaj, áttetsző hullámvölgyek felé sik-
lott. Hirtelen zuhant a mélybe a rako-
mány, majd fehéren habzó tarajokon
emelkedett az első hullámhegy tetejére.
A folyókanyar alsó felében part felé
sodró áramlásba kerültem, rücskös
felületű kövekről pattantak vissza az
ázott gerendák, hogy sűrű tajték csap-
jon át rajtuk.

A meredek sziklafalokról vissza-
verődő morajlás valósággal megsü-
ketített. A sűrűsödő félhomályban a
középen örvénylő áramlatot, a sodrás
erejét vizsgáltam. Porladó vízcseppek

vakítottak, megtörtént, hogy a tutaj
közepéig sem láttam. A kormánylapát
karjának feszülve őseim sugallataira
hagyatkoztam, szokatlan megoldáso-
kon ámulva, ösztönösen követtem uta-
sításaikat. Tehetetlen sodródás hosszú
pillanatai következtek, kövek éleinek
csapódva változtattunk irányt, hogy
függőleges sziklát súrolva lendüljünk
át az örvényeken. A gyorsuló áram-
lásban hirtelen fordultunk a zúgó felé,
oldalazva zuhantunk a mélybe.

Heves igyekezetemben észre sem
vettem, miként jutottunk ki a katlan fa-
lai közül, kifulladásra, átázva bukkantam
fel a vízesés alatt; a lapos part kövein
akadt fent a tutaj alja, tisztán éreztem,
hogyan metszik át az éles sziklák a ge-
rendákat összetartó vesszőfonadékok.
Kábult fejjel, nehezen fogtam fel az
eredményt, értettem meg, hogy két-
ségbeesett küzdelmem első szakasza
sikeresen véget ért. A hála könnyei
csillogtak a szememben, sietős moz-
dulatokkal vettem keresztet, adtam
hálát a sorosom alakulását irányító,
titokzatos pártfogónak.

Arcomat törölgetve pontosan tud-
tam, hogy az alsóbb szakaszon az előb-
binél is veszélyesebb, sokkal merede-
kebb zuhatag vár rám. A kormánylapát
rücskös felszínét törölgetve gondoltam
végig teendőim sorrendjét, közben a
kövek között örvénylő áramlat irá-
nyát, a hordalék kavargását figyeltem.
A magasba csapó hullámok látványa
aggodalmaskodó gondolatokat keltett
bennem.

Lomhán mozdult alattam a szer-
kezet, lassú áramlás kitartó hullámai
fordítottak le bennünket a gömbölyű
kövekről. Simára koptatott felületek
között, meredek sziklafalról visszave-
rődő, tajtékzó vízben sodródott a tutaj.

A szűk szorosban rémisztően felgyorsult a sodrás, fehéren habzó hullámokat vetett az örvénylő víz. Bukdácsolva hánykolódott a szerkezet, az egymáshoz kötözött gerendák felváltva tűntek el a szürke tajték alatt. Porladozó vízzel telt meg a levegő, zátonyok fölött lebegő páracsepppek vakítottak. Sűrű ködben egyensúlyozva csak a mellettem elsuhanó sziklafal üregeit és dudorait láttam. Egy, a felszín alatt rejtőző lapos kőpad a bal part felé terelte a folyót, ahol hordalékot forgató örvény kavargott a szirtfal alatt. Törött ág csapódott fel hirtelen a mélyből, hegyes vége felsértette az arcomat. Ingem szárával töröltem le a sebet, közben gémberedett ujjakkal kapaszkodtam a kormánylapát nyelébe, feszültem a kíméletlen ár ellen. Sérülésem elvonta figyelmemet, kevésnek bizonyultam a rám váró feladathoz. Örvény szippantotta be a tutaj elejét, vágatban kavargó víz vonzásába kerültünk. Hiába nehezedtem teljes súlyommal a kormánylapátra, egész testemmel éreztem, miként billen a szerkezet, húzza le a mélység; magával kapott a sodrás a szívóhatás miatt, képtelen voltam egyensúlyban tartani a billenő rakományt. Oldalazás közben olyan közel sodródtam a sziklához, hogy könnyen a partfal peremére ugorhattam volna.

Résekbe feszített csákllyával toltam ki a tutaj közepét a sodrásból. Tajtékszó hullám kapta magasba a roncsolt végű gerendákat, egy pillanatra az egész szerkezet a levegőbe lendült, láthatóvá váltak a hámló fonatok, a lazuló kötelek, aztán mély hullámvölgybe zuhantunk; fehéren habzó vízben tűnt el a rakomány eleje, hogy a vége iszonyú erővel csapódjon a partfalnak. Váratlanul dobott magasba a len-

dület, bucskázva estem át a recsegő kormánylapáton. A rönkfákon fekve sűrű tajték csapott át a fejem fölött, kesernyés vizet köpködve ugrottam talpra. Egyre gyorsuló áramlásban, hirtelen perdült meg a szerkezet, keresztbe fordulva sodródott a zúgó felé. Hullámokból kivillanó sziklák tépték, szaggatták az átázott hánccsfonatokat, gerincemben éreztem a remegést, majd a lazulás jeleit, ahogy az egymástól távolodó gerendák lassan fordultak ki a talpam alól.

Egyensúlyomat veszítve lendültem ki egy kagylókkal borított, lapos sziklaperemre. Simára koptatott repedésbe kapaszkodtam, erőlködve kúsztam feljebb, sajnos a lábam így is visszacsúszott; felcsapó hullám ragadta el kopott bocskoromat. Nyálkás kövek között pihentem ki fáradalmaimat, majd a fal hézagaiba fogódzkodva ereszkedtem a hullámok közé, ahol azonnal magával ragadott az áramlás. Karommal csapkodva igyekeztem a felszínen maradni. Körülöttem magányos gerendák, törött szálfák pörögtek a vízen, hogy sebes áramlásokban bukdácsolva tűnjenek el a kanyarban, a sziklafal kiszögellései mögött. Ezek a tehetetlenül sodródó rönkök bizonyultak a legveszélyesebb tényezőnek, sziklához szorítva testemet bármikor megnyomoríthattak volna. Zátonyok mögé húzódva vártam meg, amíg eltűnnek a közelemből. Óvatos mozdulattal rúgtam el magam a sziklától, felszíni áramlatokra bíztam magam. Örvénylő hullámok között egyensúlyozva hamar kimerültem, kénytelen voltam a hátamra fordulni, hanyatt fekve sodortattam magam a tajtékszó vízzel. Nem emlékszem tisztán, miként jutottam ki a kavargásból és zuhantam a mélybe.

Az éjszaka felhőtlen volt és hideg, lapos homokpadon fekvé tértem magamhoz; vibráló csillagok fényében vettem észre a parti kövek között fennakadt gerendákat. Mozdulatra ösztönzött az aggodalom; nem vártam meg a hajnali derengést, egymás után vonszoltam biztonságos öbölbe a rönköket; csak vékony ágakra, hajlítható vesszőkre volt szükségem, hogy egységes szerkezetű, használható járművé fonjam őket.

Délutánra minden erőmet felemésztette a munka, a végén már négykézláb jártam, görnyedten botladoztam egyik gerendától a másikig. Derékig vízben gázolva, igavonó baromként vonszoltam a szálfákat, hogy frissen sodort vesszőfonatokkal rögzítsem őket. Szerencsém volt, egy vízbe hajló bokor ágára akadva elsodródott bocsoromat is megtaláltam.

Fokozatosan borult be az ég, áttetsző alkonyi homály ereszkedett a folyó völgyre, és az erősödő szélről a levegő is lehűlt. Valahol a távolban villám hasított a sötétségbe, aztán hosszasan dördült az ég. Kékesen érezett hegyek, meredek sziklafalak visszhangozták az ismétlődő dübörgést. Frissen vágott ágakból készítettem magamnak hevenyészett lombsátrat, illatozó levelek alatt zuhantam álomba.

Reggel iszonyú fájdalomra ébredtem, minden részem sajgott; több helyen is betört a fejem, mély vágások szabdalták a hátamat. Sérüléseimet tapogatva jutottak eszembe feladata-

im, növényi száruk rágása közben a könnyelműen elvesztegetett idő miatt korholtam magamat. Fogalmam sem volt mennyit aludtam, gyengeségemet átkozva szedelőzködtem, fáradtságtól mereven, hidegtől gémberedett tagokkal bújtam ki szél tépázta sátramból. Vacogva élesztettem fel a tüzet, földbe szúrt ágakra akasztva szárítottam nyirkos ruhámat. Harmattól nedves fűvön csúszkálva jutottam a part közelébe, ahol a gyorsan áradó folyó látványa fogadott. Változékonynak tűnt a szél, egyszer hatalmas erővel söpört végig a völgyön, máskor enyhe fuvallatként borzolta a vízfelszín. Dideregve húztam összebb magamon kopott ingemet, sajtó bokával botladoztam végig a gömbölyűre kopott kövek között. Alattomos hullámok fodrozódtak a sziklás part alatt, éhségtől szédelegve vizsgáltam meg az előző nap sodort fonatokat. Keménnyé dagadtak a vízben ázott vesszők, csillanva feszültek a roncsolt kérgű gerendákra. A folyó alsóbb szakaszán újabb rönköket találtam a sziklák között, kopott kötélдарabbal vontattam őket a tutajt rejtő öbölbe.

Minden összevetve, elégedett voltam magammal elviselhető veszteséggel veszeltem át a zúgón való ereszkedést, tapasztalt tutajosok is elismerően szóltak volna a végeredményről. Ehető bogycat találtam egy közeli vízmosásban, vadon termő gyümölcsökkel enyhítettem éhségemet; pihenés után frissen faragott deszkalapokkal erősítettem meg a roncsolt végű kormánylapátot.

Louis Armstrong – bronz, andezit; Bánk, Tó Hotel, 2004

Kiss Ferenc Zsolt

A sors, e különös...

*A sors, e különös, fordulatos valami,
most itt fénylik, összegződik e szempárban...
Mennyire gyötrelmes, mennyire szerethető,
amit egyszerre megláttam...
Hiszen nem sok az egész, csak történet,
nem szebb, nem jobb, mint a többi –
de lehet-e mégis, hogy szerelmünk
nem fog fennmaradni!*

Hinnéd-e, kedves...

*Hinnéd-e, kedves, ma már ott tart a tudomány,
gondolkodhatunk úgy is, hogy minden másodperc új világot teremt. –
Ahhoz, hogy lássalak, újra kell képződjön az egész világegyetem.
De mi marad így nekünk, e bizonytalanságban;
s az honnan jön, hogy szenvedünk s elégedünk...
Emberek, ne hazudjatok: nincs Nap, Hold és csillagok,
és nem jeleznek semmit, semmilyen ünnepen,
nincs volt és lesz, sorsunk, a világunk nincsen.
Mégis makacsul hiszem, hogy szeretlek,
ebben a tudatban járok, és születhetne egyszer egy olyan egyetem,
amelyben te is szeretsz. Egy pillanatig így léteznénk mi együtt.
És eltűnnénk hirtelen.*

Illem

*Szia: járt nekem még tegnap;
Jónapra fordult egyszer csak;
És nincs megállás ezután,
Csókolommal köszön a lány...*

*Pedig ha én látlak téged,
Dehogy várok tisztességet,
Sőt, jövőmnek azt képzelem,
Hogy még veszekszel is velem!*

Mért ülsz itt, mire vársz...

*Mért ülsz itt, mire vársz,
talán valami javad van itt?
Tudd meg, követelésed rég lejárt,
elment, akitől várhatnál valamit.*

*Elszállt, mint a múlt nyár,
régi nagy havak –
hát sohasem tér vissza
egy hitteli pillanat!*

*Nagy kár, életbevágó,
amikor mindenki csak
összébb bújna,
és ki vagyunk vetve
egy romok közt vezető útra.*

*Hol vagy most, te mosolygós,
égszemű leány;
kire és mire emeled
lobogó, ragyogó tekinteted?*

*Volna itt valami,
ami még nem ócska,
ütött-kopott,
és nem érett meg
a pokolra?*

Valami baj van a becsülettel...

*Valami baj van a becsülettel:
becstelenség a mércéje.
S ki becsületes, ki nem,
megítéli az emberi nem.*

*Becsületnek csak becsület
lehetne mércéje!
Hanem az a pálca
el van téve.*

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc emlékműve (Huszáremlékmű) – bronz, mésző; Püspökladány, Hősök tere, 1998

Az éhező

A szomszédok az erkélyekről leskelődnek. A tekintetek egyre merészebbek, mint éhes dögkeselyűk, ott keringnek a gyászkosci körül. Fruzsina fel sem néz rájuk, tudja, hogy ott vannak, s azt is, hogy minden gondolatuk igaz, mégis igazságuk éles pengéi most mélyen a lelkében forognak, fájnak. Gépiesen diktálja be az adatokat egy férfinak, közben képtelen levenni a tekintetét a koporsóról.

- Hány éves volt a férje?
- Negyvenhét.
- A halál oka?
- Stroke.

Az írószer rója tovább a sorokat. A nő a saját érzéseit lesi, azt az irdatlan hidegséget, ami az egész lényét lezsibbasztja.

A balkont díszítő muskátlik mögül asszonyhang-foszlány csapódik hozzá. „Legalább most már nyugodtan él néhány évet... fellélegezhet... szabad lesz.”

Fruzsina alig érti a szavak mélységét. A könnyeit keresi, hátha meg valakinek az kell, hogy sírni lássa... De nincs. Elfogytak időnap előtt. Elsírta őket mind...

Az autó indul, s amikor eltűnik a sarkon, semmit sem érez a hitvesi hiányból. Rég kihűlt szeretet helyén csak a vastag közöny kövül. Míg önmagát keresi megannyi ingatag érzés között, látóterébe berepül egy szitakötő. Kék-zöld csodája rárebben egy piros ruhacsipeszre. Szárnyát zárja. Mozdulatlanság.

Fruzsina negyvenkét éves. Özvegy. Éhező. Üres, koplaló lelke rákordul minden nemes emberi érzésre. Ki van éhezve egy töredéknyi szeretetre, egy falatnyi békére, morzsányi megértésre. Illanó alig-mosoly bujkál az ajkán. Összezúzott szavait s fájó csendjét csak az Isten érti.

– Szitakötő vagyok... Szabad vagyok... A testem még kék-zöld... De lassan nőnek a szárnyaim... Valahol lesz majd egy hely... Egy ilyen piros ruhacsipesz... Ott lesz a szabadság... Ott majd újra elkezd élni a lelkem...

Fruzsina a temetésen nem sír és nem sóhajt. Sírni nem tud, sóhajtani nem mer. A nyilalló bordái miatt. Amikor behantolják a sírt, egy földdarab a cipője előtt marad. Könnyedén odébb rúgja a göröngyöt a hant elé. Brutális mozdulat bevillanása... A földön fekszik, s a férje nagy lendülettel hasba rúgja. A bakancs erőst játszik, ő sikít a fájdalomtól...

„Itt nyugszik” – ez a két szó el nem ereszti a tekintetét, s ő úgy mered rá, mint zárt madár a kalitka nyitva hagyott ajtajára.

Az este szép, csendes, színültig tücsökmuzsikával. Békére éhezőnek jó falat. Áldott meglegegettség.

És másnap Fruzsina vesz magának egy tűzpiros ruhát. Egy nagyestélyit. Alkonyatkor veszi fel, kicsit felszisszen, amikor a bordáit megérinti, aztán felragyog az arca. És nevet... Tizennégy év óta először újra szívből. Forog, pörög

úgy, mint kislánykorában, amikor megrepítette a fodros szoknyát. A nagytkörbe nézi meg magát. És látja a nőt...

Mennyire szeretett volna mindig egy tűzpiros ruhát, egy nagyestélyit... Csak egy ruhát... Csak egy csodát... Csak egy égő csipkebokrot... Valamit attól a másik kéztől...

A gyötrődések eleven tegnapijaiból felsajog az a dühvel köpött mondat: „Minek neked az a veres rongy?”

Milyen átkozott csenddel volt akkor tele a szája. Hogy hallgatott. A megvert ebek fájó némaságával tűrte, tartotta a csendet. Most látja csak, hogy üvöltetni kellett volna. Odaverni a tányért a falhoz, a földhöz... Sikítani... Menekülni... Bárhová, csak el innen. De a józan könyörgések, a bocsánatért hebegő büzlő ajkak mindig új remény-délibábot játszottak... Hátha... Hátha közel mégis a lélek Kánaánja...

És Fruzsi másnap vesz magának egy csellót. Odahaza, amikor kicsomagolja, úgy érinti meg, mintha hajszálvékony, áttetsző üvegből lenne. Mintha téves mozdulatra azonnal szétroppanna. Arra gondol, valahogy így kellene a nőt is megérinteni, hogy minden porcikája megszólaljon, rezdüljön pusztán az érintés gyönyörétől... Az éhezők harca örök sóvárgás.

Fruzsi felveszi a piros estélyit, kiül az erkélyre, és játszani kezd a csellón.

Megszünni készül a világ. Csak a zenére figyel, a zenemű részleteire. Vibrálnak kézfejek és ujjak. Ritmus és dallam vegyül az estbe. Megannyi apró lelki rezdülés.

Örömeze – életöröm. Minden figyelve a zenére összpontosul, s mohó mozdulataiban az elfojtott zeneéhség lüktet.

Amikor abba hagyja, a szomszédok lelkes tapsa csattog bele az alkonyatba. Hátát nekiveti a falnak, és érzi, hogy éledni kezd a lelke. Abban a lágy, meleg csendben hallja önmagát. Hallja a művészt. Mennyire szeretett volna mindig egy hangszert... Egy csellót... Csak egy csellót... Csak egy csodát... Csak egy égő csipkebokrot. Valamit attól a másik kéztől.

Összeszűkül a gyomra, ahogy vizsgálod azokra a kiokádott szavakra, az ököltre, amelyik az asztal tetejét verte. „Mi a francnak kell az neked? Nekem itt nem cincogsz a fejembe.”

Elhallgatott és nyelt. Ledermedt a szavak életől. Pedig rohanni kellett volna a hangszerboltba, s azonnal venni egy csellót. Aztán játszani, játszani, játszani... Kimuzsikálni a lélekből a szeretetlenséget, a fájdalmat, a megaláztatást. Mindent. És menekülni. Bárhová, csak el innen.

Fruzsi minden este megnézi a naplementét, aztán felveszi a piros nagyestélyit, és kiül az erkélyre csellózni. Csodás zenéjére pár percre megállnak a járókellők.

És megadatik megannyi lélek-elesség: örömök, álmok, új remények. Élő, égő csipkebokor... Megadatik a hely, ahol a szabadságra lehet lelni... Ahol nőhetnek a szárnyak... Ahol repülni lehet... Ahol a lélek élni tud... Ahol a lélek élni mer.

A párkányi csata emlékműve (III. János, azaz Jan Sobieski lengyel király lovas szobra) – bronz, mészkő; Párkány (Felvidék, Szlovákia), 2008

Készül a berettyóújfalui Kádár vitéz-szobor makettje (2007)

Irány a harcmező

– Mintha jégből lenne ez a kilincs is – gondolja Erna, és kilép a rendelő ajtaján. A füledt augusztusi délutánba lépve pár percre egy kirakat foglya. És lát egy negyvenhat éves nőt, egy anyát, egy tanítónőt, egy hűséges feleséget, egy alig írónőt, teljes önmagát. Csak azt a beteg nőt nem látja sehol abban a kirakatban.

– Kérem, tartanak itt ollót? – kérdi egy üzletben Erna, míg a tekintete a parfümököt pásztázza. Az olló jól vág, ki is próbálják, hadd lássa, tökéletes darab. Fizet és megy.

A városi buszon öt éves kisfiú fagytja az anyját:

– Anya, a nők tudnak harcolni?

– Persze, kisfiam.

– Lóni is tudnak?

– Ha kell, lőnek is.

– És hogy hívják a harcmezőt, ahová mennek?

Az anya megsimogatja a fiúcska fejét és elmosolyodik.

– Nem tudom, kisfiam. Itt leszálunk. Fogd a kezem jó erősen!

Valahol fék sikít fel. Erna nézi az elhaladó anyát és gyermekét. A saját fiára gondol, aki az idén tanult meg olvasni, s valahányszor fennhangon olvas, ő mindig valami különös, felfokozott boldogságot érez. Amikor megszületett, életre kelt a csoda. Le is szögezi csak úgy magának, hogy micsoda ajándék ő is.

Megáll a busz. A belvárosban lüktet a forróság s az örökös forgalom zaja. A kedvenc cukrászdája még nyitva van.

– Tizenhárom gömb fagyaltot kérek – és megpróbálja nem észrevenni

a kiszolgáló meghökkenett tekintetét. De itt mindent megoldanak. Ez a hely is az élet-teátrum egyik csodás pódiuma. Itt kérte meg a férje a kezét, és amikor igent mondott, tizenhárom gömb fagyaltot rendelt. És summáznia kell önmagának, hogy micsoda ajándék ő is.

Az irodaház irdatlan magas. Megannyi ablaka naptükör. A portás is egy csupaszív ember, aki mindig felengeti a tetőre. Ő az egyetlen a családján kívül, aki tudja, hogy novellákat ír. Ez a tető a bázis. Magasles az épület-garmadában. Eget, felhőt, naplementét, hangyaember-nyüzsgést leső, inspiráló firka-zóna. A portás kapja mindig az első letisztázott irományt. A többi soha senki nem olvassa el. De ennek az idős úrnak könnyben úszó tekintete a legbeszédesebb kritika.

– Csodás naplementénk van, Ernácska. Ne maradjon sokáig fent, vihart jósolnak estére!

Erna nekidől a lift oldalának, és érzi, ahogy a jéghideg dobozon elgémberednek az ujjai. Arra gondol, mennyit kérlelte ezt az öregurat, mennyi kunyerálás után engedte fel a tetőre, hogy ott írhasson. Micsoda ajándék ő is.

A pillanat égővörös. Hosszú barna haját lengeti az induló enyhe szél. Felhőszínű, fagyaltíz, távolságfogó mindenség. Szabadságillatú percek. Most nem kerül elő a jegyzetömb, és nem herseg sebesen a ceruza, csak egy pillanatnyi keserű gondolat bujkál a lelkében. A fagyaltot otthagyja, és kiveszi a pénztárcájából azt az összehajtogatott utazási szórólapocskát, amelyet tizenöt éve magánál hord.

Párizs. Az örök álom. „Egyszer elmegyünk Párizsba, este fényeket nézünk majd, meg az Eiffel-tornyot, és sétálunk a Szajna-parton. Tedd el ezt a lapot, mert egyszer biztosan elmegyünk Párizsba” – mondta a férje, és ő eltette Párizst a pénztárcájába.

Egy darabig nézi még, aztán apró darabokra tépi. Papírfecni-tánc a szélben.

– Au revoir, Párizs! ... Én még nem jövök.

Aztán előveszi az ollót, és levág a hosszú hajából egy tincset. Nekiengedi a szélnek, s nézi, hogy veszi át s hordja szertesztét. Ég veled, szép hajam, ennyi csak a szó nélküli tincs-búcsú. Aztán jön még egy tincs és még egy... csak csattog az olló... és viszi a szél a hosszú hajcsomókat.

Azt gondolja, nem ahhoz kell neki erő, hogy belenézzon a tükörbe, hanem majd akkor, ha a gyermeke szemébe néz. Nincs többé haja. Magát összehúzza kuporog odafent, és életében először érzi Istennek most kivételesen vele törődő jelenlétét.

– Ne sírj majd holnap, kisfiam!... Az anyák ugyanolyan szépek kopaszon is. Minden nő az Ő pótolhatatlan ajándé-

kaitól ragyog. Elolvadt a tizenhárom gömb fagylalt. Szerelmünk megannyi ízeit lehetetlenség elfelejteni. Ne nyeld a könnyed, kedvesem! Bennem már új, kőkemény hit menetel. S vagyok csatába induló katona.

Fúj a szél. Egyre erősebben. Nincs hajtincs sem már, amibe belekapjon. Erna indulni készül. Tekintete még a felhők fölötti békén időz. Aztán kihúzza magát, mint aki új égi parancsot épp most vesz át.

– Mennem kell. Vár a fiam. Vár a férjem. Gyermekek várnak az iskolában. És két öreg szülőm odahaza. Vár a portás. És annyi ember vár még rám. S akik várnak, mind-mind szeretnek. Hiszem konok kőkemény hittel, hogy vár rám még sok meg nem írt novella. És vár Párizs... Hát irány a harcmező.

Aztán arra a kislányra gondol, aki a buszon megkérdezte az anyukájától, hogy hívják a harcmezőt, ahová elmennek majd a nők. Elmosolyodik. És érzi, hogy két karjával tartja az eget, s őt erősen tartja karjában az Isten.

– Te kislány, tudod, mindegyik harcmezőnek más neve van. Az én harcmezőmet most úgy hívják: kemoterápia... Kemoterápia.

Hagymássy Kata mellszobra – bronz, mészkö, Mezőtelegd, 2004

W. Ábrahám Erzsébet

Jézus szívsebe

*Csendben hordom a békét,
sosem hallottam léptét,
mert szívem zugában pihen.*

*Az időnek tere elveszett,
minden születő szeretet
a türelem hajtásaival
virágzásra vágy’.*

*A jóság szépséget formál,
a szó sem önmagának szolgál,
hanem mint lázas verejték szomjazza bennem
a mindenség Egyetlen Kútját.*

*S e titkos forrás oly’ rejtett,
mégis óceánokat sejtet,
melyek mélye megszentelt irgalom,
és nem torzíthatja el hatalom,
mert Jézus szívsebe rejti
az emberiség sorsát.*

Oly jó, hogy vagy

*Oly jó, hogy vagy,
s én tiéd vagyok,
álmodoznak bennünk
a hajnalok.
Rejtetten elpihentek
a csillagok,
kezem gyengéden arcodon.
Az elmúlás szép,
az ébredés szép,
forog szívünk körül
az öröklét.*

*Odakint a fák
tudnak rólunk mindent,
s deres leveleikre Valaki
égillatú napfényt hintett.*

Szelence

*Festek tájakat,
lélek-képet,
az enyémet, a tiédet;
élelmélységet.
Égbolt-kék tintával
írom a szépet,
hogy szívembe rejtse
a csendet egészen:
halk esőhullást
gyöngyszem-koppanásként,
virágok nyílását
hajnal-imádságként,
irgalmas pihenést
avarzizegésben,
a tündérek táncát
pitypang-hófehérben.
S hogyha bánat
sírná át komor éjszakámat,
kinyitnám e szelencét
égi muzsikának.*

Imádság

*Törékeny vagyok és Te gyengéd,
mondd, Istenem, miképp szeretnéd,
miképp szeretnéd, hogy szóljak?
Lelkemben csönd pihen,
és dalaival beszélek Rólad.*

*Törékeny vagyok és Te gyengéd,
átöleled sok fájdalmas estém,
szeretetedbe oltod vágyaim
és szívem hangját,
Te írsz a hajnallal szép zsolozsmát.*

*Törékeny vagyok és Te gyengéd,
töviseimből felneveltél;
lombkoronákkal, virágnylással,
megszelídítettél anyám sóhajával.*

*Törékeny vagyok és Te gyengéd,
a madarak hangjára letérdelnék,
velük együtt köszöntenék,
s Te megérintenél, mint áldott béke.
Lám, csönd van, újra csönd,
halk csobogásában fölöttünk örködsz.*

Édesanyámnak

*Édesanyám, rólad mesélnek a csillagok,
távolból, messze,
valahogy mégis legbelül, a szívemben.
Nem kereslek már a múltban,
mikor látom a tavaszi mezőket:
virágokat nyitnak, sárgát, nevető kéket,
feldereng szépséged.*

*Hisz körbefogsz, érzem, mindent;
átragyogsz fájdalmat, békét, csendet,
hús könnyeket hordasz tenyeredben,
miként az angyalok.*

*Az égi, örök hazába elvitted álmom,
ringatsz még imákkal,
törékeny kezed fölöttem a hajnal,
s távozó lépteid kíséri madárdal.*

*Tudom, hogy szeretsz,
meg nem értem,
az Istent látom általad gyengéden,
anyai öled volt melegség, forrás,
földi életet öltött benne: a mennyország.*

Bocskai István lovas szobra – bronz, mészkő; Hajdúhadház, 2005

Ferenczfi János

Hazudok

„Kezdetben voltak a betűk, és én így szóltam: »úr ír«.”*

De ma nem írtam.

Apa kifakadt:

– Ne ugass már!

Hajnalra járhatott az idő. Legalábbis, a horgolt függöny mintái között mint-ha a pitymallat derengése látszott volna a meggyfa ágai között.

– Megver az Isten, ha így beszélsz a fiaddal, amikor nagybeteg! – korholta anyám. Mondott még mást is, aztán apám szó nélkül átment a másik szobába. Oda, ahol új volt a szőnyeg, és minden sokkal jobb, mint amit használtunk, mert azt a vendégeknek tartottuk fenn.

A hideg citromos limonádé jólesett. A mellkasomra tett, állott vízbe mártott törölköző nem. Mint az áram, úgy ütött meg a törölköző hidege. Dideregtem. Aztán a törölköző langyosodni kezdett, pára szállt fel belőle, és lassan elnyugodtam.

Délelőttre járt, amikor kiszaladtam az udvarra. Tökéletes nyári délelőtt volt. A hajnal hűvöse még ott volt a fűszálakon pihenő harmatcseppekben, de a tyúkok már a port kapirgálták kárálva.

Az öreg biciklin nem volt lámpa. Az első fékből elveszett a gumi. A hátsó

kerékben nyolcas tekergett, minden fordulatnál hozzáért a fém sárhányóhoz, ami előbb surrogó hangot adott, majd fémesen kattanva tért vissza a helyére. Férfivázas bicikli volt, én meg alacsony, vékony kisfiú. Hát a váz alatt fél lábbal átbújva, a pedálon állva hajtottam a cangát. Én balra dőltem, a bicaj jobbra, így gurultunk a földúton a legelő felé. Mert a kövesútra még nem hajthattam ki. Majd, ha tizenkettő leszek.

A legelőt piros-fehér csíkos szalaggal vették körbe. Betonvasak voltak leszúrva pár méterenként, és azok között húzták ki a nejlonszalagot, amit egyre inkább megnyújtott a szél. Nagy, öblös ívekben lebegett a vasak között, hívogatón, mint a vándorcirkuszok színes zászlói.

A szalagon belül két traktor állt. Az egyik után benzines lajtos kocsi volt akasztva, a másik mögött meg egy pótkocsin szögletes, piszkos műanyag-tartály, rozsdás fémrácsokból csinált keretben.

A traktorok mögött pedig ott pihent a repülőgép. Nagy volt, sárga és titokzatos.

Három férfi üldögélt a lajtos kocsi árnyékában, zöld fémasztal mellett, amit talán a kocsmából hoztak, és reggeliztek. Átbújtam a szalagon.

– Hé, öcsi! Ide nem szabad bejönni!

– Ne tessék haragudni, csak a repülőgépet szeretném megnézni.

– Nem cirkusz ez, te csibész! Ha megengednénk, a falu összes vásott

* A cím, valamint a kezdő és záró mondat Karinthy Frigyes *Tanár úr, kérem!* című művéből vett idézet.

kölyke itt zszibongna! – mondta az a bácsi, akit ismertem; traktoros volt.

– Hagyd el, Jóska! Csak nem árt-hat nekünk egy kis kíváncsi tökmag – mondta az idegen bácsi, aki városi ruhában volt. – Aztán, mondd csak, öcsi, olvasni tudsz-e?

– Tudok hát! – vágtam rá.

– Na, akkor mondd meg nekem, mi van a gépre írva?

– A függőleges vezérsík előtt?

– Hogy mit nem mondasz? Honnan tudod te, hogy hogy hívják a gépnek azt a részét?

– Mert szeretek olvasni, meg a repülőket is szeretem.

– Hát akkor mi van oda írva?

– HA-MEO – betűztem.

– Úgy van! Sokat tudsz a repülőkről?

– Olvastam róluk.

– Na, gyere, akkor járjuk körbe! Mutasd meg a részeit!

– Jó!

– Jó? Hát neked csak ennyi? Melyik falubeli kölyökkel barátkozik pilóta?

– Akkor: nagyon jó!

– Na, gyere, te nagyon jó! Mi ez itt?

– Ez a légcsavar, amit egy nagy csilagmotor hajt.

– Hát milyen az a csilagmotor?

– Olyan, hogy a főtengely körül csilag alakban vannak elrendezve a motor részei.

– Jól van. Hát az ott mi?

– Ezek a gép fő szárnyai. Ez egy kétfedeles gép. Elöl, egymás alatt két szárnya is van.

– És mik ezek itt a szárnyon?

– Ezek? Hát, amik belül vannak, azok a fékszárnyak. Kívül meg a csűrők. A fékszárnyakat fel-, és leszálláskor használják, a csűrőket meg kanyarban, mert meg kell vele dőlni, mint a biciklivel.

– És hátul?

– Azok a magassági kormányok.

– Úgyes vagy. Hát itt, a pilótafülke mellett, mik ezek a csövek?

– A nevükre nem emlékszem, de azt tudom, hogy ezek mérik a magasságot meg a sebességet.

– Úgy van. Az a nevük, hogy „pitó-cső”. Úgy írják: Pitot.

– Géza! Jön az Elnök! – szólt oda a másik traktoros.

– Na, kisöreg, befelé a gépbe! Lapulj meg, ne nyúlj semmihez, mert mind kikapunk, ha az Elnök itt talál!

– Jó reggelt, Elnök elvtárs!

– Jó reggelt, Géza elvtárs! Mit gondolsz, vége ma a kukoricással?

– Az ég tiszta, a szél gyenge. Ha ki-tart délutánig is, akkor megleszünk.

– Hogy az Isten úgy segítse meg magát, ahogy maga segít minket! – kárált egy cigányasszony a közelből, és egyre közelebből jött a hangja. – Hát hogy vessek vályogot? Hogy csináljak hajlékot az árva purdéknak?

– Megmondtam, Maris – harsant rá az Elnök –, hogy a régi kovácsházról leszedhetik a zsuppot, az jó lesz töreknek. Többet nem segíthetek.

– De hát tudja aztat a tekintetes Elnök elvtárs, hogy nincs emberem, aki felmenne a szalmát leszedni. Az én szegény Boldizsáromra a maguk kombájnya dült rá. Hát hogy nem sajnálja meg az árvákat?

– Most már aztán eltakarodjál, Maris! Mit tehetek én arról a balesetről? Nem is tudom, melyik volt részegebb, a maga Boldizsárja vagy a kombájnos. Ez a temetőben, az a börtönben. Eléggé meghurcoltak mindannyiunkat! Ott a szalma, oldjad meg!

– Elnök elvtárs! Ha ennek az asszonynak megfelel, vasárnap segíthetek – mondta a pilóta bácsi.

– Na, azt már nem! Nem érdemli meg! Aztán, ne kvaterkássunk itt! Neked az a dolgod, hogy felszállj és repülj, neki meg az, hogy eltakarodjon. Nem látod, hogy ez lezárt terület? Tilos volt idejönnöd, Maris!

A pilóta morogva ugrott be a gépbe. Az öreg szerkezet megremegett, ahogy dübörögni kezdett a nagy csillagmotor. A gép döcögve gurult. A rázkódás, a döcögés egyre ijesztőbb lett, aztán elsimult.

– Pilóta bácsi! Most már előbújhatok?

– A kurva szentség! Hát rólad meg el is feledkeztem! Hogy lehet ilyen szívtelen az az ember?

– Én azt nem tudom.

– Na, gyere, ülj ide mellém! Még megütöd magad, ha nem vagy bekötve!
– Azzal átnyúlt a jobboldali székhez, és jó szorosra húzta rajtam az öveket.

– Szép idefent?

– Nagyon! Én is pilóta akarok lenni!

– Tudod milyen gép ez?

– Azt nem tudom.

– Ez egy AN–2-es. Egy Moszkító. Egy húséges igásló.

– Nagyon szép gép.

– Na, de beszéljünk fontosabb dologról. Innen fentről meg tudod mutatni, hogy hol lakik az az asszony?

– Aha.

– És azt, hogy hol van a régi kovács háza?

– Azt is!

– Na, akkor mutasd! Repüljünk el fölöttük!

A pilóta jól megnézte mind a két házat, aztán úgy repült rá a kovács rogyadozó házára, hogy a légcsvár mind felfújta róla a zsúpot. Azután kétszer átrepült a kavargó szalmán, de úgy, hogy a propeller azt törekké aprította. Utána hátramenetben közelítette az iskolaudvar felett kavargó töreket, és mind befújta azt a Maris udvarába. Aztán elhúzta az ablakot, és vidáman le is kiáltott:

– Itt van a törek, Maris! Vetheted most már a vályogot!

Nagyokat neveltünk, és az olajzöld kukorica felett repkedtünk egész nap az aranyló napsütésben.

Mikor felébredtem, a szél gyengén lebegtette anyám öreg, horgolt függönyét. A nap süttött. Éhes voltam.

– Mit álmódtál, fiam?

– Csudaszépet!

– Hát aztán mi volt az a csudaszép?

– Egy Moszkító!

– Egy moszkító?

– Igen, egy csudaszép!

– Elmeséled?

Így lettem íróvá.

Bocskai István lovas szobra – részlet

Ványai Fehér József

Otthonülő világjáró

Nem számítok a nagy világjárók közé, még Európát is csak helyyel-köz-zel láttam, amire nem vagyok büszke, sőt, ám most mégis összegezni szeretném e téren (utazás) évtizedek alatt szerzett tapasztalatomat, legalábbis egy (kis)esszé erejéig. Azért is érzek erre késztetést, mert a huszonegyedik század elején mintha megint fordulna a Föld, s egyelőre nem sejtjük, merre. Mit láthat meg a történészek, folyamatok mögöttéséből egy tisztántúli, partiumi magyar, aki többet ül otthon, mint tekerget, s aki olykor mintha hullámvasúton sikítózna, máskor meg a sutban aludna?

Az én generációm (már közelebb a hatvanhoz, mint az ötvenhez) szőröstül-bőröstül a szocializmus, a kádárizmus gyermeke, annak minden előnyével és hátrányával – szerintem utóbbiból van a több. Korosztályom a vasfüggöny innenső oldalán élve nem járhatta Kőrösi Csoma Sándor vagy Teleki László útját, az csak a kivételezetteknek és diplomatáknak, ezek gyermekeinek adatott meg. Emlékezhetünk a kék és vörös útlevelekre, a meghívólevelek trükkjeire, melyeket jól ismert a hatóság. Vörös passzporttal mehettünk a „béketábor” országaiba, bár azok közül sem mindegyikbe, a Szovjetunió és Jugoszlávia más okmányokat is kért, a kéikkel az ellenkező irányba. Nyugatra sem engedtek mindenkit, igaz, keletre sem, a derékhadnak eszébe sem jutott, hogy közelről szemlélhetné – és sza-

golhatná – a rothadó kapitalizmust. Az utazás amolyan értelmiségi luxus-kategóriába tartozott.

Barátomat és engem farmer-szerzési vágy hajtott ki először, 17 évesen Lengyelországba, közelebbről Katowiczébe és Krakkóba. Emlékszem, gátlásos fiúk lévén, szólni sem mertünk a kupénkban utazó, nálunk pár évvel idősebb, gyönyörű lengyel lányokhoz, akik pedig elég kacéran viselkedtek. Zabszem sem fért volna fel, amikor az útlevelelkező és a vámos feltépte a fülke ajtaját; ingkélkezőmbe varrt tízdollárosom felért egy mai drogcsempészéssel. Farmert persze nem kaptunk, éppen akkor hiánycikk volt Lengyelországban is. Klumpát bezegg annyit hozhattunk volna, amennyit bírunk, de kellett a fenének. Az örökös állomáson alvástól, csövezéstől holtfáradt lettem, zsebünkben cincogott az egyre kevesebbet érő zloty, turistáskodni eszünkbe sem jutott. Máig nem értem, hogyan kerültünk mi hazafelé Pozsonyba, hiszen eredetileg nem arrafelé vitt volna utunk, alighanem elnéztük a csatlakozást. Éjnek idején, a komáromi hídon átgyalogolva léptük át a cseh-szlovák-magyar határt, kivívva magunk iránt a határőrök megkülönböztetett érdeklődését. Akkoriban nem lehetett velük viccelődni, borostás fickókat szállítottak le a vonatról vagy vetkőztettek gatyára, ha nem hasonlítottak nagyon útlevelelkezőkre. A komáromi vasút-

állomáson reggelig vártunk a pesti személyre.

A farmerről nem mondtunk le egykönnyen, másik cimborámmal legközelebb Kassát céloztuk meg, szintén vonaton. A Pestig velünk utazó erdélyi házaspárral – hála a korabeli történelemoktatásnak – úgy néztünk egymásra, mint borjú az új kapura. Ők úgy bámultak ránk, mint anyaországi csodalényekre, mi pedig nem értettük, hogy romániai útlevéllel a kezükben hogyan beszélhetnek szebben magyarul, mint mi. Már Kassa felé bumlizva kifogtunk egy idős, „Cseszkóban” élő magyartanárnőt, aki történelmi jártasságunkat firtatta (nem vizsgáztunk jól), de szerencsénkre tanított is minket. Utólag elhallgathatnám, de nincs értelme: bevallom, hogy a „kinek a hamvait őrzik a kassai dómban?” kérdésnél megbuktunk. A mi történetünk nagyot ugrott az anyagban, ha a trianoni határok egyáltalán csak szóba kerültek, II. Rákóczi Ferencnek is inkább csak osztrákellenességét emlegette.

De farmerre Kassán sem tettünk szert. „Super rifle nyemáme” – olvastuk a Tuzex kirakatában. (Lengyelben Pevexnek hívták az ilyen jellegű üzleteket). Odabent, meghallván magyar beszédünket, kínaiakként kezdtek bánni velünk – nem voltunk biztosak benne, csak sejtettük, hogy ez a negatív megkülönböztetés a hatvannyolcas bevonulásnak szól, amit akkor még baráti segítségnyújtásnak hívtak.

Farmerom csak nagy nehezen lett, Szegeden a Mars téri piac eldugott zugában jugók vertek át egy koppinccsal. Az első igazi farmeromat az ecserin vásároltam 1200 forintért, amely összeg akkor egyhavi fizetésnek felelt meg. Az

árut a rendőrök elől bujkálva, a vécében próbáltam fel.

Tankörtársakkal az NDK (Német Demokratikus Köztársaság) következett csavargásaim sorában. Négy fiú csővázás hátizsákkal „lengyelen” át, vonattal és stoppal: Krakkó, Wielicka, Auschwitz (Oswiecim), Varsó. A fővárosban fekete pénzváltásnál – nem kifejezetten a magyar–lengyel „dva bratanszki” jegyében – csúnyán átverték minket, a nagyobb címletű bankjegyeket bűnözők ügyes mozdulattal lehúzták alulról. Varsóban lányok miatt majdnem szétírtattuk kiscsoportos utazásra szóló vonatjegyeinket, aztán mégis maradtunk együtt. A kempingben két német bige – a proletár nemzetköziség szellemében – szerette volna, ha meghosszabbítjuk tartózkodásunkat. Sietségünkben és idegességünkben rossz vonatra szálltunk, az utolsó pillanatban ugrottunk le a kőzúzalékra, amikor a szerelvény hatvannal már kifelé húzott. Kis híján otthagytuk a fogunkat, de szerencsénkre nem esett komoly bajunk, horzsolásokkal megúsztuk.

A rostocki vasútállomáson orosz katonatisztek flangáltak szép számban, malomkeréknyi tányérsapkájukat csapdosta a balti szél. A warnemüндеi kempingben, amikor a recepció-sok meglátták magyar útlevelünket, nem akartak fogadni minket mondván, hogy megtelt, nincs több sátorhely. Láttuk, hogy van... Akkoriban sok volt a magyar vendégmunkás az NDK-ban, akik – utólag is tisztelet a becsületesen dolgozóknak – inkább a balhéikkal vétették észre magukat, mint a szorgalmukkal. Ittak, nőztek, verekedtek, villamost pakoltak ki Berlinben.

Csapolt sörért álltam sort a kantinban, amikor egy már nem szomjas

honfitársam kiállt az elejére, s üvöltve kérdezte:

– Van itt magyar?!

Lapítottam, mint az a bizonyos a fűben. A srác, kezében NDK-s márkákkal, unta a sorállást, és így akart előrébb jutni. A mániákus sorálló németek nem túlzottan értékelték a magyar virtust, már megint megvolt a véleményük rólunk.

Történt, ami történt, azért sohasem tagadtuk meg és -le nemzettársainkat, a rostocki szálloda teraszán ilyen vendégmunkásokból álló társasággal diszkóztunk. Akadtak közöttük hazai svábok is, akik nyelvtudásuk mián jobban boldogultak a csajokkal. Asztalunknál mellém egy igazi Brünhilda típusú került, szerettem volna közelebbi ismeretséget kötni vele. Goethe nyelvén nem értettem vagy csak nagyon keveset, ezért oroszul próbálkoztam, amely nyelvet a mi sulinkban kiemelt óraszámban tanultuk.

– Gavaris pa ruszki? – hajoltam közelebb a lenszőke, tengerkék szemű amazonhoz. Ő úgy nézett rám, mint aki még nem látott fehér embert, s többé egész este nem szólt hozzám egyetlen szót sem.

Mellényúltam. Akkor még nem tudtam, hogy a keletnémetek egyik fele hisz a szocializmus eszméjében, nem irtózik az oroszoktól, és jelent a Stazinak vagy válaszol a kérdéseikre, a másik fele pedig utálja mindazt, amit ez az egész jelképez. Én akkor ilyen szempontból rossz helyre ültem.

Warnemündében az FKK-nak, a szabad testkultúrának hódoltunk gyakran, ami magyarra fordítva annyit jelent, hogy állandóan a nudista strandon lógunk. Húszévesek voltunk, s nincs ezen mit tagadni, legfőképpen azért jártunk

oda olyan sűrűn, mert közlől akartuk látni a női bájakat. Azon a nyáron iradatlan hideg volt a Balti-tenger partján, amely vidék amúgy sem mediterrán jellegéről híres, ezért olykor fogvacogva hevertünk a homokban, a kempingben garbóban közlekedtünk. (Olykor mégis előfordult, hogy felforrósodott tagjainkat a hullámokban hűsítettük).

Egyébként ne tessenek valamiféle erkölcsi fertőre gondolni, nem egészen úgy volt az, ahogy a vendégmunkások már idehaza mesélték, az északi német lányok például sokkal tartózkodóbbak, mint a déliek. A meztelenség a hetvenes évek Magyarországon még tabunak számított, míg az NDK-ban gyakran előfordult, hogy a családi kirándulást a nudista strandra szervezték a hazaiak. Már akkor sem értettem, hogy a marxizmus-leninizmus ortodox erkölcsiségét és esztétikáját nálunk sokkal komolyabba vevő keletnémetek hogyan egyeztették össze ezt a mindennapi pucérkodással, de ez már végképp az ő titkuk marad. A család a homokdűnén, kifeszítik a lepedőt, udvarló, apa, anya, a 18 éves lány – együtt a família.

A nyugatnémet, egészen pontosan nyugat-berlini lányt a rostocki diszkóban úgy fogták körbe, mint csodalényt, aki nem is erről a földről származik, hanem ufó. Megtapogatták a farmerjét és a különleges ékszereit, ő pedig csak mesélt és mesélt tündérországról, vagyis a Fal másik oldaláról, ahol kolbászból van a kerítés, és a roksztárok úgy sétálnak az utcán, mint bármelyik járókelő...

Bulgária a Fekete-tengert jelentette, ahová farmerben és alföldi papucsban tódult a magyar, de előfordult ott sok cseh és szlovák, lengyel és keletnémet is, lévén a nagy víz meleg. A nyolcvan-

Thököly Imre fejedelem lovas szobra – bronz, andezit; szerzőtárs: Gyórfi Ádám; Késmárk (Felvidék, Szlovákia), 2021

nas években zsúfolt vonatokon bumlizott a keleti blokk nyugati fiatalsága Várna és Burgasz felé, hogy olcsó nyaralással feledje, ami feledhető. Két pesti, végzős tanárnővel megerősített kis csapatunk Bukarestben kettészakadt, mert a románok két-három kocsit lekapcsoltak a szerelvényről, holott új felszállókkal még többen lettünk. A bukaresti pályaudvaron éjszakáztunk, gondoltuk, hajnalig városnézésre indulunk, de az elsötétített utcák és házak visszariasztottak minket. Csak kicsit féltünk, lévén kalandvagyó fiatalok, de egyszerűen képtelenség lett volna tájékozódni a töksötétben. Ezek voltak „Csau” rémuralmának legrosszabb évei, a társadalom mikrovilágában, amelyre nekünk rálátásunk adatott, kísértetek jártak.

Ha a régi Bulgáriára gondolok, akkor az olcsó és jó konyak, a negrópálinka (masztika), a kék-fehér, keresztcsikos tengerészpóló, a Zlatna Ribka kemping és az ihatatlan sör, a temérdek olajos hal paradicsommal jut eszembe, és a valóban csodálatos tenger. Az elképesztő ellentmondások országa: Aranypart a nyugati turistáknak, a hegyekben nyomor. De Kelet kései hippijeit nem zavarta a pottyantós, öblítés nélküli vécé és az országúton száguldó Volgák és Moszkvicsok tömege, amely járművek átlag 16 liter üzemanyagot fogyasztottak százon, viszont egyik cirkáló sofőrje sem hagyta magát megelőzni.

Elfogyott a pénzünk, az enni- és innivalónk, már a tenger kagylóira fanyalodtunk, azokat sütögettük a parti sziklák árnyékában – annak rendje és módja szerint kaptam is tőlük súlyos gyomorfertőzést. Állapotom olyannyira rosszabbodott, hogy utamat meg-

szakítva otthagytam a bandát, előre megváltott vonatjeggyemmel hamarabb jöttem haza, út közben a kínok kínját átélve. Hazatérő hadifoglyok érezhettek így, mint akkor én.

Egyszer Erdélyen gyorsvonattal utazva olyan élményben volt részem, amely máig meghatározza világlátásomat, nemzeti érzésemet, nem tudok, és nem is akarok szabadulni ettől. Az augusztusi kánikulában kifelé bámulva a lassító vonat ablakán azonnal megfogott a szép táj, a távolban magas hegyek, előttük dombok és lankák, közelebb virágos mező, kazlak, szétszórva parasztporták, rendek, s közöttük villázó parasztnők, lábuknál csordogáló patak. Első pillantásra akár giccsesnek, túlságosan idillire festettnek is tűnhetne az ábrázolás, ha nem maga a természeti szépség nyilvánult volna meg pusztá nyersségében. S az emberek néztek a már-már lépésben haladó szerelvény felé és integettek. Nem mondta nekem senki, de megéreztem, hogy azok ott lent a testvéreim, magyarok, láttam a fejformáikon és testtartásukon, mosolygó szemükön, szinte simogatva integető kézmozdulataikon. Egyikükkel hosszasan egybeforrított pillantásunk, ezt a tekintetet én máig őrzöm, és már nem is feledem soha.

Akkor és ott elhatároztam, hogy ide – ha török, ha szakad – visszatérek, s ha tehetem, nem is egyszer, sokszor. Ígéreteimet betartottam, mert ha nem is vetekedhetem a nagy Erdély-utazókkal, de Marosvásárhelytől Nagyváradig, Kolozsvártól Temesvárig és Aradig, Nagyszalontától Dévágig, Kisiratóstól Székelyudvarhelyig, Vidintől Brassóig vagy kéttucatszor bolyongtam Erdélyországban. De még mindig nem eleget...

Az említett átutazás alkalmával a szívem hasadt meg, hogy a váratlanul felfedezett magyar földet hirtelen el kell hagynom, mert csak annyi ideig gyönyörködhettem benne, amennyit a vonatvezető engedélyezett. Hogy Erdélyről szinte semmit sem tudtam, azért csak részben vagyok felelős, mert a kádárista kultúrpolitika, az oktatás nem tanított erről semmit. S bár szerető családi környezetben nőttem fel, e téren az sem pótolhatta a nagy-nagy hiányt. A hatvanas évek földrajzi térképén Erdélyt még mint Románia autonóm tartományát ábrázolták, ám azóta már mindenki számára kiderült, hogy ebből soha semmi sem volt igaz.

Én – társakkal – hátizsákos turistaként bolyongtam be a kincses Kolozsvárt. A környező hegyekben táboroztunk, de még nem mertük felesleges forintjainkat feketén lejre váltani. A marosvásárhelyi kempingben a szép csángó lánynak ingyen odaadtuk a kávékat és Amo szappanunkat, mert elszégyelltük magunkat, hogy nekik nincs, s mi először pénzre gondoltunk. Éjjel három órán át köröztünk Trabicseksszel a bukaresti éjszakában, mire kitaláltunk az elnöki palota számunkra végzetes vonzaskörzetéből, s végre ráleltünk a Tömösi-hágó felé vivő útra. A Déli-Kárpátok átkelőjének hajtókanyarjaiban majdnem kihullott minden hajam szála, mert még a hajnali homályban is nagyon feltűntek a kerékvetők hiányosságai...

Déván úgy éltünk, mint Marci Hevesen. Egy törökös kávézóban tüladtunk benzinjegyeinken, s a bevételből napokig szobát béreltünk a város központi szállodájában, ettünk-ittunk, s még mindig maradt pénzünk.

És a nagy szerelem: Várad. Hát persze, hogy Ady és a holnaposok miatt, útikönyvvel a kezünkben kerestük fel a Müllerajt és a Bodegát, illetve utóbbinak már csak a helyét, ahonnan Vak Gyula hegedűjének szívfacsaró hangját véltük kihallani. Beszöktünk a színházba, éppen opera ment, megigézve álltunk a legendás oszlopok árnyékában.

Életemben először 2006-ban jártam az ún. Nyugaton, Nyugat-Európában, média-delegáció tagjaként Brüsszelben. Németországot éjszaka szeltük át, alig emlékszem valamire az útból, lévén sötétség, csak olykor-olykor villant fel némi hegyvonulat fenyőkkel díszítve az autópálya két oldalán, melyet egyébként szögesdrót védett az átvonuló vadaktól. Az Ardennek lejtőin rögtön feltűntek a legelésző szarvasmarhacsordák és a gondozott tanyák; utitársaimmal azon elméltünk, nálunk miért nem lehet ezt megcsinálni, hiszen a magyar Alföld szálastakarmánya adott, és a sajtót is szeretjük.

Legtöbb időnket az EU-központban töltöttük, tudósításokat készítettünk. Én ekkorra már megkomolyodtam, nem csatangoltam éjszaka a sör fővárosában, a Pisilő kisfiú melletti szállodában aludtam. Leginkább a leuveni kirándulás maradt meg emlékezetemben, hová tartva láttam egy olyan üzem udvarát, amely úgy nézett ki, mint nálunk a Mercedes-gyár belülről. Akkor éppen jobb viszonyt ápoltunk Brüsszellel, amelynek bevándorlói integrálódni akartak. Az EU-központban úgy fogadtak minket, kelet-európai (magyar) újságírókat, mint akiket majd bevezetnek egy jobb világba. Kissé unni kezdtem a steaket, majdnem mindig azt ettünk. Utolsó

Thököly Imre lovas szobra – részlet

nap felláztam, gondoltam, rendelek mást, mert nyakló nélkül a félig nyers, véres marhahús sem egészséges. Nem hiszik el, a panír alatt elrejtve megint steaket hozott a pincér...

Legközelebb családdal, nejemmel és fiammal együtt utaztam Nyugatra, Franciaországba. Nem szakadt ránk a nemzeti bank, olcsó buszos útra fizetünk be, ötvenezer forintból kijött egy hét szállással és útiköltséggel együtt, persze itthonról vitt konzerveken éltünk. A metzi és a wormszi székesegyház, a Louvre, az Eiffel-torony, a Diadalív, Párizs közhelyei nekünk, keletieknek a világszenzációt jelentették, amitől évtizedekig elzárva léteztünk. Sokat csavarogtunk, igyekeztünk pótolni mindazt, ami annyi ideig nem állt módunkban. De már akkor lehetett érezni, hogy baj van, ez a Nyugat már nem az a Nyugat, amiről mi titokban olvastunk és álmodoztunk. Az idegenvezető elfelejtette elmondani, hogy szállásunk a külvárosban, arab tulajdonú szállodában lesz, ráadásul éppen abban a kerületben, ahol előző évben tüntettek és autókat gyújtottak fel iszlámista fiatalok. Utólag sem akarom a bölcset játszani, hogy én már akkor megéreztem a migránsveszélyt és a terrorizmus súlyos problémáját, de amikor vasárnap este nyolckor sétára indultam (volna) szállónkból, s tíz perc után feladtam, visszafordultam, megértettem, hogy a Diadalívre megint árnyék borult, csak most másmilyen. A pesti, éjszakai nyolcadik kerület ahhoz képest, amit ott láttam, békés, nyugalmas hangulatot áraszt magából. A párizsi külváros metrólejárátát vizelet árasztotta el, a sarokban emberi ürülék és használt fecskendők. Több nemzet fiainak alkoholistái, drogosai

népesítették be az utcát, akik fölött szemmel láthatóan arab férfiak gyakorolták az uralmat. Olyan arcok jöttek velem szemközt, hogy jobbnak láttam visszatérni a szállásra.

„It's a horrible!” Azt látni és hallani kellett volna, ahogy az öreg hölgy Londonban, közel a Trafalgar térhez fényes nappal az utca kövezetéhez vágta a táskáját, s hozzá mondta a fenti cifrát. Pedig klasszikus öreg angol hölgy volt, még jellegzetes kalapot is viselt a fején, de vélhető konzervatívizmusa sem akadályozta meg abban, hogy káromkodjon egy cirkalmasat, amit még én is megértettem, pedig csak némi jóindulattal állok középfokon anyanyelvéből. Problémája a világgal az volt, hogy a kánikulában hatalmas embertömeg árasztotta el a körutakat, de úgy, hogy ő lépni sem bírt. Mondhatnánk, London világváros, és ezt mindenki tudja, a klasszikus öreg angol hölgy is, vagyis belefér az éjjel-nappali zsúfoltság a forgalmas helyeken, ám ezzel együtt élni nem könnyű. Sok ilyen öreg angol hölgy mehetett el szavazni, minek eredménye a Brexit lett...

Különben az angolok, miként Nyugat-Európa is, elkéstek, legalábbis a bevándorlók számának remélt csökkentése szempontjából. Az utca képe beszédesebb minden statisztikánál: Dél-Angliában (ahol mi jártunk) sok a vegyes pár, több a fekete férfi fehér nővel, bár akad fehér férfi fekete nővel is, s babakocsit tolnak. A vidéki Anglia őriz még valamit a hagyományokból. Stonehenge-be tartva a buszunk bal eset miatt jókorát került, s a kiterő során bepillantást nyerhettünk a másik Angliába. Itt még művelt földeket, legelőket, birkanyájakat, gazdasági épületeket és kastélyszerű lakóházakat

láthattunk, s angol gyerekek jártak az angol iskolákba.

Nehezen feledhetem a busznyi magyar turista arcát, amikor Dél-Londonban a térre kanyarodva szállásadóink vártak ránk autóikkal, 95 százalékuk fekete. Idegenvezetőnk nem készítette fel erre a társaságot, csupán annyit jelezett, hogy „ne lepődjenek meg, ha valami váratlan történik”. Nos, magyarjaink igencsak meglepődtek, de becsületükre legyen mondván, egyik sem fordult vissza. Sőt később is csak egy-két család kért cserét, de ők sem fajgyűlölők voltak, a helyet nem bírták. A tipikus angol házakban, melyeket a tévében vagy szélesvásznú mozikban láthattunk, külvárosokban ma már zömmel nem angolszász emberek lakják, hanem bevándorlók, és ezt a Nyugatra vetődő magyarnak is tudnia illik.

Én demokrata vagyok és humanista, nem vallom egyetlen faj felsőbbrendűségét sem, hiszek az emberek egyen-

lőségében, de bevallom, megizzadt a metrófogantyún a tenyerem, amikor éjszaka Londonban a centrumból tartottunk kifelé, a szállásunkra. Amikor indultunk, a tele kocsiban még mindenfajta náció akadt, de a külváros felé közeledve már csak feketék s mi, maroknyi magyar. S mindegyik minket nézett, mintha száz szempár szegeződött volna ránk. Fellélegeztünk, ahogy hazaértünk.

Már más ez az Európa. A görögországi Szalonikiben, ahol előző nyáron sétáltunk a napernyők alatt, a következő évben tüntettek, virágládákat borogattak, a rendőrség vízágyúzott. Az Égei-tenger, amelyben fürödtünk, nemsokára vízen menekülők hullám-sírja lett. Az isztambuli téren, ahol fotózkodtunk, pár hónap múlva robbantottak. Világjárványok, legújabb kori népvándorlás, háború és háború...

Más ez az Európa, de mit hoz a jövő, mi lesz a sorsunk?

Pásztor – szoborkompozíció – bronz, fehér gránit; szerzőtárs: Gyórfi Ádám; Hajdúszoboszló, 2022

Szent Korona- emlékmű – bronzlemez, bronz, mészkő; Markaz, Szent István park, 2007

Albert-Lőrincz Márton

(Költészet)

„Poetry, I found you
where at last they chained and bound you”
(Michael Burch: Excerpts from „Poetry”)

*láncaid s bilincseid között vajúdtál világra, ó, vers,
néhány mihaszna szó-kalodában,
szerelem-dobozban;*

*égték a maguk lázában a költők
tengerek mentén, toronymagasban;*

*voltak: a lázadó ifjúság és a méla hiúság,
verslábak, morák szédítették a kedvest, ahogy
a partot szaggatták, nyaldosták, s mosták
költők lábait a habok,*

*bort iszogattak,
tógát viseltek vagy őzike-könnyeket esti sétáikon,
s kísérték az ég csöndjei és a mély morajlásai,
amiket partra vetett, ó, költészet, a tenger;*

*ott ködlött a szemük előtt a sellő,
kinek keblére szó-kalárist szórtak konok férfiak,
kivételesen asszonyok is,
akik nem hagyták volna ki az vers-előjátékot,
mielőtt ágyba hívják.*

(Catullus köpenye)

*Hordanak gyűrűt az asszonyok.
Csókjaik párducok őrzik. Ejha,
elszalad oly hamar a komor
nagyravágyás kora. Élvezet volt
mindenegy perc veletek, haj.*

(Szerelmes líra)

*A véneket az teszi tönkre végleg,
hogy verslábakon nyargalnak a csikóévek,
ez pedig elepeszti őket,
épp, mikor elfogyni fél a születésnap.*

(Isteni lányok)

*Bennünket az üdít a tüzes Rhuphinosznál,
hogy amit lát és érez a három derék lány
isteni derekán alul, tenyér hajlatán,
nem tűnik vénnek, kétezer évesnek, naná.*

(Méz)

*Tizenkét év... vagy kettő... vagy amennyi
eztán jön még, mert jönnie kell, mennyei
ízék zamatát viszi magával,
mint a méz a méhek életét.*

(Tomahawk)

*Nem voltam tavernák lakója,
sütött rám a szabad napóra,
de belém állt a tomahawk,
amikor eldobták lom közé,
találomra.
Senki voltam,
sikoly a semmiben,
így hajoltam nappali álomba.*

(Nem jövök)

*Ne tárd ki sarkig a kaput,
mintha a papot várnád vízkeresztkor
és az őt kísérő ministránsokat,
meg a GMB + évet ajtófélfára feliratozó kántort,
nem jövök
immár
vénhedt
kíséretemmel.*

(Jó hecc)

„I say drop a mouse into a poem
and watch him probe his way out”
(Billy Collins: Introduction to poetry)

*Beledobod magad a versbe, mint a követ a tóba,
a tó kies, ha nem sekély, halak úszkálnak benne,
halászhálók, horgok s fürdőzők (többnyire gyerekek
s szüzek) és ragadozók is persze,
látható és láthatatlan élet, amin a gyerekek
igencsak elcsodálkoznak, úgyszintén a vének
a parton, ők ugyan túl vannak a halászbúcsún,
de az emlékeken nyilvánvalóan innen,
vagy mint az egeret a tejbe, s nézed magad,
hogy jutsz ki belőle. Nem halsz bele,
de az se lenne nagy baj,
legfennebb a temetkezési vállalkozónak.*

Kálvin-csillag – a reformáció debreceni emlékműve – tardosi vörös márvány, bronz, 24 karátos aranyozással; szerzőtársak: Györfi Sándor, ifj. Györfi Sándor, Györfi Balázs és Györfi Ádám szobrászművészek; Debrecen, 2017

Bertha Zoltán

Három kiemelés

Tokaj – irodalmi fényben

Ha nyár, ha augusztus: Tokaji Írotábor. S vele Tokaj napokra az „irodalom fővárosa”. Félévszázad sorsmeghatározó üzeneteivel, törekvéseivel, élményeivel. Hegyek és vizek ölelésében, napsütöten nyújtózó ősfák lombfáklyáinak ragyogásában: a szellem jelzőfényei is évről évre fellelkesítik a megköltött szó elkötelezettjeit. Hogy megmaradjon ez a nép, ez az ország – s az örök kultúra és művészet igazsága. A Rákócziak földjén is szövetkezve: *Cum Deo pro Patria et Libertate*.

Összegyülekezve határok fölötti egyetemes magyar (és nem ritkán környező vagy akár távoli) nemzetet képviselő írástudók köreiben: hogy megvitassuk, ment-é a könyvek által a világ elébb, s mi dolgunk a világon, ha nem az emberi ember létgondjának igaz és hűséges szavakkal, valóságból és képzeletből teremtett művekkel kifejezhető megszólaltatása? Ahogyan a legendás tiszaladányi találkozókön is a negyvenes években Győri Elekhez látogatva Móriczék, Veres Péterék tették, majd a hetvenes évek elejétől a tokaji tanácskozásokon Fekete Gyula „spiritus rector” vezetésével a szabad magyar gondolatot feltámasztó rendszerváltás hírnökei, s azután is a kortárs irodalom különleges sokhangúságát szavatoló, jellegadó kiválóságai. A borvidék „királyi” tájak övezte méltó

emelkedettségét, mámorító vidámságot és léleknemesítő varázsát is átélve – mélyre ható eszmecserék, színházi előadások, felolvasóestek, folyóirat-bemutakozások, kiállítások, koncertek, összművészeti programok sűrű (és persze a kedélyes beszélgetések, „mulatságok” vígságszerző alkalmait sem nélkülöző) közegében.

Maiak, ősök és hősök (hajdani regősök) együtt: így írja itt is a hites-hiteles történelmét Magyarország. Az irodalmi parkban felsorakozó emléktáblák, reliefek sugározta intelmek ígézetében. A klasszikusokat Balassitól, Kazinczytól, Csokonaitól, Aranytól, Adytól, Németh Lászlótól, Illyéstől, Kodolányitól, József Attilától, Dsidától, Weörestől Nagy Lászlóig, Gérecz Attiláig és tovább felvonultatató domborművek mellé idén pedig odakerül a legújabb kor irodalomtörténetében kulcsszerepet betöltő Oláh János portréja. (Szobrász lánya, Oláh Katalin Kinga alkotásaként.) Azé az „égtartó” literátor mindenese, aki (Kovács Istvánnal szólva) az „ezredforduló legnagyobbjai közé tartozik”. Akinek amikor az ötvenhatot idéző írotábori megnyitó ünnepségen elhangzott *A budai hegyek alatt* című verse („Vívunk csak a szabadságért, / lyukas zászlónk igazáért”): megállt a levegő. S most az „Isten fluid hatalmát” hirdető költő emléke előtt az általa három évtizede főszerkesztőként újraalapított *Magyar Napló* egész

szellemi közössége is ilyen érzülettel tiszteleg.

(A *Magyar Napló*ban is megjelent írást a budapesti folyóirat főszerkesztőjének hozzájárulásával közöljük.)

Tamási Áron 1956-ban

Tamási Áron, akit Németh László „székely Homéroszként” aposztrofált, a mágikus realizmus s a bartóki szintézismodell magyar őshagyományokat és egyetemes modernizmust ötvöző remekírójaként vált klasszikusunkká. Aki 1956-ban, az *Irodalmi Újság* nevezetes november 2-i számának hasábjain Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című litániás poémája, Németh László *Emelkedő nemzet* és Szabó Lőrinc *Ima a jövőért* című korszakos esszéje, Tamási Lajos örökbecsű költeménye (*Piros a vér a pesti utcán*) – s még hány szellemóriás műve! – mellett állt ki a magyar forradalom igazságáért; *Magyar fohászában* – „az idők gyógyító lázában” – azt remélve, hogy a világon mi is „emberi és nemzeti formánkban élhessünk” – melynek alapja „a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség”, s a történelmünkön átlobogó „emberi Géniusz üzenete”.

Az ötvenes évek elején sokakkal együtt őt is félreszorították; így aki a húszas-harmincas évek erdélyi irodalmi és társadalmi mozgalmaiban, általában a népi írók küzdelmeiben oly meghatározó energikussággal vett részt, aki '43-ban a Baumgarten-alapítvány nagydíjasa, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett (1949-ig), a '45-öt követő koalíciós esztendőkből

a nemzetgyűlés tiszteletbeli képviselő-tagja, sőt (a Nemzeti Parasztpárt révén) jelölt a kultuszminiszteri tisztségre: igazán megsínylette a hosszú szilenciumot. Bábjátékokat, jeleneteket írt ekkor, kéziratban terjesztett verses regéket, *Ember fia, Bölcső a hegyek közt*, illetve *Áron bölcsője* címmel önéletrajzi ihletésű, a *Bölcső és Bagoly* témáit megverselő legendáriumszerű elbeszélő költeményeket. Amelyekben elmeséli szülőfaluja, Farkaslaka keletkezésének népi eredetmondai történetét is, s a tragikus farkaskalandot, hogy a molnárhoz szekerező szegény parasztember lovait felfalják a toportyánok („kárba vész a szegénynek mindene: / s végtére sem marad más, csak Istene”), de az mégis megszerzi az áhított kenyérlisztet. A születés tehát küzdelemben és vérben történik. (Megrendítő a hasonlóság Kányádi Sándor későbbi hosszúversével, a *Sörény és koponyáival*.)

1956 nyarától azután újra a közügyek élére állt. Az Írószövetség társelnöke lesz, a forradalom napjaiban (megint illyési javaslatra) kormánytagságra kéri (de nem került Nagy Imre kabinetjébe, s később ezt félig-meddig sajnálkozva említi), majd az utóvédharcokban az általa fogalmazott *Gond és hitvallás* lesz (december 28-án) az Írószövetség hivatalos elvi nyilatkozata. Az utána következő beidézések, többszöri tanúkihallgatások, Gyorskocsi utcai rendőrségi vallatások idején, amikor felelősségre vonják, a szenvedélyek fölé emelkedő, történelmi távlatú erkölcsi és eszmei álláspontokként védi és vállalja ezeket az eszményeket.

Naplója többek között megörökíti a leveretés, az 1956. november 4-i szovjet invázió pillanatait: közelképekben dokumentálja a döbbenet és kétségbeesés

lelki hullámveréseit, a megszálló tankok özönlését. Mindenütt az iszonytató látvány: egy „anya gyermekét vezette, másikat az ölében. Férje meghalt a szabadságharc alatt. Észbontóan kiabált, hogy elvesztette férjét, öljék meg hát őket is. A tankok elé állt, elgázolták.” Vagy egy csúfondáros mozzanat: „Mondják, hogy a Keleti pályaudvarnál egy táblát kötöttek a kutya nyakába. A táblán: »Nekünk sem kell a kormány.« A rendőrök (karhatalmiak) üldözték a táblák miatt a kuttyákat.”

Tamási Áron tehát közvetlen valóságában is hamisítatlan emberi és művészi szavakkal tett hitet a magyar nép legszentebb elidegeníthetetlen értékei mellett.

Egy klasszikus nőregény üzenete

Németh László regénykatedrálisában a *Gyász az életműnek* (s benne az analitikus lélektani nőregények között is) talán a legsűrítettebb prózaművészeti alkotása. Artisztikus jelentésmörítő dimenziói az ősi és a jelenkori emberismeret legtitkosabb lét- és lélekfilozófiai mélységeit érik el. Balladai fátumával viaskodó főhősnője olyan „archaikus istennő-torzó”, akiben az Élektra-ösképből származó mítoszi tulajdonságok és az író sajátos fogalma szerinti „görögprotestáns” vonások a huszadik század jellegadó egzisztencialista korérzetével vegyülnek. A társadalmi és kozmikus elidegenedés, a pszichikum belső rezdüléseinek kifejezhetetlensége, a szubjektív létélmények lényegi közölhetetlensége mind olyan modern antropológiai katalizmák alapjegyei, amelyek meghatá-

rozó sorskérdései maradtak napjaink válságkorszakainak is. A fiatalasszony Kurátor Zsófinak egymás után hal meg váratlanul a férje és a kisfia. A finomabb lelki-erkölcsi alkatú különleges egyéniség (mint Kárász Nelli az *Iszonyban*): nem képes „elegyedni a világgal”, nem hajlandó követni a falu közönséges szokásait és az élet változékonysága szerint lépni túl a tragédiákon; a felejtésben oldani fel az emlékezés tudatát. „Állat az ember, vagy mi?” – kérdezi riadtan, dacosan. Szembeszállva a konvenciókkal vállalja a kiszigetelődés hallgatag, sírkömerev magányosságát – a karakterológiai minőségből fakadó öntörvényűség oltárán áldozva fel magát (Illyés Gyula szerint mint egy „papnő” „a predesztináció istenének”). Az élet zavaros, reflektálatlan spontaneitása helyett valami transzcendentális abszolútum időtlen állandóságát keresi: az örökérvényűt a szeszélyes mulandóság fölött; de önállóságát csak az élőhalott elzárkózásban találja meg.

S hogy mire taníthat az ilyesféle borzongató, néma végzete egy különös, büszke teremtésnek? A személyiség méltóságára. A másféleség, a talányosabb jelenség elfogadására és „átidomíthatatlanságára”. Hogy az embereket – az író szavával – nem szabad „pogácsaszaggatóval” egyformára alakítani. Hogy az élet minden mozzanata természetszerűen kevert és ambivalens: itt az önmegőrzés egyben önpusztítás is („egész menny és egész pokol”). S hogy alkat és sors metafizikai összefüggése hétköznapi értelemmel felfoghatatlan. Mert a humanitás magasabb és nemeesebb értéke mindenképpen felülmúlja a kínzó és megoldhatatlan létezését; az ember „sorsa erősebb, mint ő, de ő több a sorsánál”.

Kölcsey Ferenc szobra – bronz, süttői mészkő; Nagykároly, 2023

Debussy mint zenekritikus

Augusztus 22-én, idén épp 161 éve történt, hogy megszületett Claude Debussy. Nem írjuk, hogy impresszionista, mert ki nem állhatta, sőt pejorativnak, sértőnek tartotta önmagára nézve ezt a jelzőt a francia zeneszerző. Amellett, hogy jócskán felborogatta, átrendezte, korszerűsítette a francia zenei élet addig akadémiusan kordában tartott hangvételét, Debussy zenekritikusként is működött. Igaz, viszonylag rendszertelenül, rapszodikusán, mennyiségileg pedig csekély mértékben, s nyilván komponista zsenije utólag felértékeli publicisztikáját is, de azért éleslátással be- és visszaszólt kortársainak, komponistáknak, operaigazgatóknak, elavult műsorpolitikának, publikumnak és közízlésnek, muzsikuskoknak, karmestereknek. Közéleti pletykákat és politikát sem mellőzött, sőt az elhalálozásuk folytán már védekezni sajnos nem tudó nagy elődöket sem kímélte olykor. Tetten érhető nála az is, ahogy a pillanat hatására olykor ellentmondásosan, vegyesen viszonyult akár egyazon szerzőhöz, mindazonáltal a nagy elődök (Bach és kiemelten Rameau) előtt visszatérő rendszerességgel megemeli kalapját.

Debussy egyik híres kitalált figurája Monsieur Croche (a név zenei jelentése: nyolcad időértékű hang), aki foglalkozását tekintve „antidilettáns”, s akinek néha a bőrébe bújik, hogy

vele mondhasson el egy-egy csípős véleményt. Jó hír, hogy Croche úr és kitalálója kritikái magyar és román nyelven is megjelentek. Magyarul Fábíán László fordításában még 1959-ben adott ki a budapesti Zeneműkiadó *Croche úr, a műkedvelők réme* címmel egy szűkebb válogatást (ez nagyjából egyharmadát tartalmazza Debussy francia sajtóban megjelent írásainak), majd 2017-ben a Rózsavölgyi és Társa kiadó gondozásában látott napvilágot egy jóval teljesebb kötet: *Debussy – Összegyűjtött írások és beszélgetések*. Román nyelven még 1965-ben jelent meg Alfred Hoffman fordításában a *Domnul Croche, antidilettant* című, 25 írást tartalmazó könyvecske. Ez utóbbi alapja az 1921-ben megjelent *Monsieur Croche antidilettante*, amit valójában még életében tervezett kiadni a zeneszerző, barátai unszolására.

Debussy kritikusi nyelvezete a fordítások tükrében is igencsak hasonlít formai-szerkezeti miniatúrákat kedvelő zeneszerzői stílusához, szinte csak epizodikusán lövi ki apró, szúrós nyílvevesszőit, „impresszióit”. Tömör, kis formátumban, ám nagyon is célirányosan építkezik, ami a francia zene feltámasztásának erős szándékát (főként a „német rabiga” alóli időszerű felszabadítását), a magas minőségű kortárs zene megvédését és népszerűsítésének szorgalmazását illeti, s ami az értékes elődök mellőzött kincseire világít rá.

Claude Debussy (Félix Nader felvétele 1908 tájáról)

Ahogy egész Európát s benne Franciaországot, úgy Debussyt sem kerülte el a XIX. században Richard Wagner túlbúrjázó hatása. Közismert, hogy huszonevesen (1888/89) Debussy maga is megtette személyes érdeklődésből fakadó ún. zarándoklatát Bayreuthba. Viszonya a teljes Wagner-kultuszhoz vegyes és ellentmondásos maradt: a francia zene régi honi gyökerekből való megújításán dolgozva ráadásul természetszerűleg ellenséges is volt, bár némely aspektusát értékelte Wagner reformjainak, sőt komoly ihlető forrást is talált bennük, ugyanakkor különös módon vonzódott a legkonzervatívabb és legvitatottabb, utolsó Wagner-operához, a *Parsifal*hoz, ami nem mellesleg olyan mélységes Wagner-hívőket is kiborított, mint Friedrich Nietzsche. Maga a tetralógia (*Ring*), vagy annak részleteire való utalás is visszatérő elem(ek) Debussy

kritikáiban. De a „se vele, se nélküle” XIX. századi Wagner-jelenséget utóbb talán a legfrappánsabban az az átfutó Trisztán-idézet foglalja össze, amelyet Debussy saját fiatalkori Wagner-rajongását önkritikusan kipellengérezve a *Gyermekkuckó* c. zongoradarabok egyik szalonzenei karakterű miniatúrájába ékel bele zeneileg egy ragtime sóhaj-epizódjaként, biztos ami biztos, kétszer is, hiszen közismert frázisszövő stílusjegye/metódusa volt a duplikáció. Kiegészítésként érdemes tudni, hogy a híres wagneri Trisztán-akkordról szorgos és értő esztéták, zenetudósok generációi hagyományosan úgy tartják, ez indította el a XIX. századi harmóniavilág szétesését, végső belemagyarázással pedig a teljes romantika illúziórendszerének bomlását, és nyitott utat az expresszionizmushoz s vele a dodekafóniához, mindezt egy f, h, disz és gisz együttállása miatt... Maró fricska tehát ez a felhőkarcoló-rengetés egy egyszerű gyermekdarab-tétel néhány átfutó ütemében.

Voltaképp Debussy teljes, kissé rapszodikus kritikusi pályafutásának indulását vagy inkább nullpontját, origóját is kapcsolhatjuk Wagnerhez: 1893 szeptemberében, a *L'idée libre* szimbolista folyóirat hírt adott róla, hogy a közeljövőben egy Debussy-tanulmány fog megjelenni „A wagnerizmus feleslegességéről” – utóbb azonban semmi nyoma nem maradt annak, hogy valaha is egyáltalán megíródott volna ez a cikk. Erik Satie juthat itt eszünkbe, akinek voltak hasonló húzásai önreklámozás céljából.

Bár, mint írtuk, Debussy kikérte magának, hogy impresszionistának nevezék, tagadhatatlan, hogy a korszak ezen irányzata is hatással volt rá, igaz, sokkal

inkább a szimbolistákhoz vonzódott elvben, mindenesetre vitathatatlanul számos zenén kívüli tartalom lett zeneivé Debussy kifinomult alkotói képzelete által. Jean Cocteau írja igen szépen ezzel kapcsolatban, hogy „Debussy már Debussy előtt létezett. Egy épület, amely a vízben tükröződik, felhők, amelyek összegyűlnek és szertefoszlanak, ágak, melyek elszalának, eső a leveleken, lehulló szilvák, amik elrepednek és aranyat véreznek. De mindez csak morajlott, zümmögött, nem talált emberi hangra, mely kifejezhetné. A természet ezer homályos csodája megtalálta végül tolmácsolóját”. (Marguerite Long: *La Pian cu Claude Debussy*). De hogy ne legyünk elfogultak, s lássuk, milyen futó életű az elmúlt század fordulóját követően egy-egy gyümölcsöző irányzat megítélése, itt nyugodtan idézhetnénk a kiváló zenetudós Tóth Aladárt is, aki 1921-ben, alig három évvel Debussy halála után már arról ír a *Nyugatban*, miként rázza fel Sztravinszkij „a debussyzmus érzékeny mimózahangulataiba burkolózott francia zenét”.

Ám ezúttal nem Debussy zenéje a téma, hanem kritikai meglátásai, publicisztikai szösszenetei, melyek az analitikus információközlés világában ma már szokatlanul irodalminak hatnának. Némelyik ilyen írása klasszikus példája annak a szép hagyománynak, melyben maga a kritika is lehetett művészeti alkotás.

Ha Debussy baráti körében keresgélünk, bizony jóval kevesebb zenészt találunk, mint a társművészetek képviselőit: írókat, költőket, képzőművészeket. Debussy zenei tehetségének felfedezését voltaképp Verlaine anyósának, Madame Antoinette Mautének tulajdonítják, aki Chopinnél is tanult

korábban, s a tízesztendő kis Claude-ot idejében párizsi konzervatórium felé irányította. Debussy zenei képzettségét tekintve utóbb nem lehet vita, végigjárta a francia akadémikus tanulmányhierarchiát a híressé váláshoz elengedhetetlen Római-díj elnyeréséig (1884), miközben végig saját egyéni, már tanárai számára is felháborító utakat taposott. Ámde irodalmárként afféle lelkes autodidakta maradt. Az 1880-as évek végétől látogatta például Mallarmé nevezetes kedd délutáni szalonját.

A nagyszerű kortárs fiatal zenetörténész, Fazekas Gergely már kiválóan felállította Debussy kritikusai megjelenéseinek kronológiáját. Őelőtte a sokoldalú, legendás zeneakadémiai professzor, Ujfalussy József (1920–2010) írta meg ugyanezt, sűrítettebben öszszefoglalva.

1901. április 1-jén a dreyfusianus lap, a *La Revue Blanche* közölte Debussy első kritikáját. (A XIX. századi francia társadalmat/közvéleményt felkavaró, megosztó Dreyfus-ügy nemzetközi zenei kihatására még visszatérünk majd egy Grieg-kritika során). Talán nem meglepő, hogy a lapszerkesztők között ott voltak Debussy barátai, a politikusi pályát bejárt Léon Blum és a szimbolista költő, Pierre Louÿs.

Idézünk a legelső kritika költői hitvallás jellegű bevezetőjéből (Fábián László fordítása nyomán), ahol máris egy ellentmondással találkozunk, ami Debussy „impreszionista” jelzőhöz való viszonyulását illeti: „Mivel felkértek, hogy e folyóiratban a zenéről beszéljek, engedjék meg, hogy néhány szóban kifejtsem, miként is kívánok e feladatnak eleget tenni. Sokkal inkább találkozunk majd e hasábkon őszinte és becsülettel átérzett impressziókkal,

mintsem kritikával, mivel a kritika túl gyakran emlékeztet az »ön téved, mert nem úgy vélekedik, mint én«, illetve az »ön tehetséges, én nem vagyok az, s ez így nem mehet tovább« kezdetű dallamokra írott ragyogó variációkra. Én azt a sokféle áramlatot szeretném meglátni a művekben, amely létrehozta őket, és megmutatni mindazokat a lelki rezdüléseket, amelyeket magukban foglalnak. Hisz nem sokkal érdekesebb-e ez, mint különös óraműként szedni darabokra a műalkotásokat? (...)”

1901 novemberéig Debussy kéthetente publikált még kritikákat a *La Revue Blanche* hasábjain, összesen nyolcat. Ezekben a szövegekben tűnik fel először Monsieur Croche, a már említett „antidilettáns” Debussy-tolmács/alteregő. Szintén Fazekas Gergely írja: Debussy Croche-t, „a füstölgő, töprengő, elemző, csendes, ironikus karaktert Paul Valéry 1896-os alakjáról, a társadalomból kivonult, szigorú filozófiai-esztétikai elveket valló Monsieur Teste-ről” mintázta. Ezután a komponálás vélhetően fontosabb volt Debussy számára, ezért egy darabig abbamaradtak a kritikák – tendője bizonyára bőven lehetett, hiszen operáját, a *Pelléas és Mélisande*-ot 1902 áprilisában mutatták be, ami után nem maradt el a botrány és a magát Debussyt ért inzultusok sem.

1902 decemberétől a *Renaissance Latine* c. művészeti folyóirattól kapott felkérést, de visszadobták cikkét, melyet aztán egy jelentős irodalmi újság, a *Gil Blas* közölt. Itt 1903 júniusáig 29 kritikája jelent meg (Ujfalussy szerint 24). Ezután tíz évig mindössze négy cikkéről tudni különféle lapokban: *Le Figaro*, *Musica*, *Le Matin*, írja ezt Fazekas, bár Ujfalussy szerint öt ízben

publikált a *Musicában*, háromszor a *Le Matin*-ben. Francia levéltári források híján sajnos nem tudjuk eldönteni itt, hogy kinek van igaza. A mennyiség mindenesetre megcsappant, de Debussy témája igen célirányos és markáns maradt: a francia zene múltját, jelenét, jövőjét taglalja (Gounod, Rameau és Massenet).

A *Mercure Musicale* főmunkatársaként *Találkozások Monsieur Croche*-sal címmel rovatot kapott 1905-ben, viszont hamar elkedvetlenedett. Ismét Fazekas Gergelyhez fordulunk segítségért, aki idézi Debussy e lappal kapcsolatos csalódottságát kifejező levelét: „... a *Mercure Musical* emberei elég nyomasztók; mindenekelőtt rettenetesen tájékozottak, és nem tudom, hogy szegény Croche úr mit tehetne ennyi vakmerő specialista között. Szeretném hát tudatni önnel halálának híret valahogy így: Croche úr, antidilettáns, megundorodva korának zenei szokásaitól, általános érdektelenségtől övezve csendben elhunyt. Kérjük, ne hozzanak se virágokat, se koszorúkat, különösen pedig tartózkodjanak bármiféle zenétől”.

Hat év szünet után Émile Vuillermoz, a *Revue Musicale SIM* (Société Internationale de Musique) szerkesztője vette rá ismét Debussyt, hogy havonta írjon a Concert Colonne hangversenyeiről. 1912 novemberétől 1914 márciusáig ezt teljesítette is Debussy, élesen figyelve a párizsi zenei élet túlzott külsőségeit és tartalmi hiányosságait. Különböző folyóiratokkal ezután még voltak meg nem valósult zenekritikai közlési szándékai.

Louis Laloy zenetörténész, író szorgalmazta még Debussy életében egy kötet kiadását a már megjelent

Szent II. János Pál pápa szobra – bronz, jura mészkő; Krakkó (Lengyelország), II. János Pál Pápa Egyetem, 2021

kritikákból, de, mint írtuk, ez csak a zeneszerző halála után három évvel, 1921-ben sikerült, s első lépésben az írások összegyűjtése tekintetében is csak részben. A továbbiakban teljesség igénye nélkül, akár kedvcsinálóként próbálunk szemezgetni néhány Debussy-véleményt, töredéket nagy elődökről és kortársairól (ahol lehetséges forrásmegjelöléssel, másutt saját fordításban).

A legnagyobb forrástól, „pataktól”, Bachtól érdemes kiindulni, kis kitérővel. „A lánghész persze ízlés nélkül is boldogul, lásd: Beethoven. Azonban szembe állíthatjuk vele Mozartot, aki ugyanolyan lánghész létére a legfinomabb ízlést adja hozzá. Ha pedig megnézzük J. S. Bach életművét, ezét a jóakarátú istenét, hozzá a muzsikusoknak, mielőtt munkához látnának, mindig imádkozniuk kellene, hogy megóvják magukat a közepszerűsegtől” (*Az ízlésről*; 1913, SIM). „Egyre jobban meg vagyok győződve róla, hogy a zene természettől fogva olyasvalami, amit nem lehet hagyományos és rögzített formákba gyömöszölni. Színekből és ritmusokból áll össze. A többi merő humbug, amit a mesterek hátán lovagló érzéketlen csecsemők találtak ki; megjegyzendő, e mesterek is jórészt csak a maguk idejében érvényes zenét alkottak. Egyedül Bachnak volt fogalma az igazságról.” (H. Ch. Schonberg nyomán).

Händelről írja viszont, hogy „ennek alkotásai közt ismeretlen oratóriumok sorakoznak, számosabbak, mint a tenger homokja, de ahhoz hasonlóan több kövecskét rejtene, mint gyöngyöt”.

A bécsi klasszikáról szólva 1909-ben írja: „Végleg és teljesen meggyőződttem róla, hogy Beethoven kifejezetten

rosszul komponált zongorára. Szívből megvetem Mozart zongoraversenyeit, de nem annyira, mint Beethovenéit. Chopin megmutatta, hogyan lehet énekelteni a zongorát pedáleffektusokkal, finom és változatos billentéssel. A zongorának úgy kell hangzania, mintha nem lennének kalapácsai. Az ujjaknak be kell hatolniuk a hangjegyekbe. Az effektusokat a pedálok használatával kell elérni”. Debussy a „lélegző pedál” kifejezést használta. (Forrás: H. Ch. Schonberg).

Beethovenről mondja még az altergő, M. Croche, hogy a bécsi mester szonátái „egyszerűen rosszul vannak megírva zongorára, pontosabban inkább zenekari átiratok, amelyben egy harmadik kéz minduntalan hiányzik, amit Beethoven vélhetően még odahallott”. Beethoven *IX. szimfóniájának* XIX. századi rettegett hatásáról sem feledkezik el Debussy. A megközelíthetetlen, utolérhetetlen remekmű ez, amely a század zeneszerzőit szinte megbénította a további szimfóniakomponálásban, „egyetemes lidércnyomással” nőtt. „Úgy veszem észre, hogy a szimfónia értelmetlenségének bizonyítéka Beethoven óta itt van előttünk. Schumann és Mendelssohn mindössze annyit tett, hogy tisztelettel, de kevesebb erővel ismételte ugyanazokat a formákat.”

„Wagner zseni: de egy zseni tévedhet. Wagner a harmónia törvénye mellett áll ki: én a szabadságot pártolom. A szabadság, természeténél fogva, szabad.” (*Revue Musicale*, 1911). „Wagner pedig nem jó franciatanár.” (SIM, 1913). Wagner vezérmotívum-technikájáról Debussy azzal tréfálkozott, hogy „a leitmotivok rendszere egy olyan világ benyomását kelti, amely-

ben ártalmatlan elmebetegek a nevüket dalban elüvöltve nyújtják át a névjegyüket”. Wagner „nagy gyűjtője volt a kliséknek, s ezeket foglalta szabályba, mely csak azért tűnt szokatlannak, mert az emberek nem ismerték elég jól a zenét”. A Wagner-előadások utáni téma-fütyörészésekről írja még, hogy „szájtátós dicsőség, ami nem hiányozhat, midőn a zenei fegyházak luxusfoglályai kiáramlanak a körútra”.

A Párizsi Nemzeti Operát sem kíméli, egyenesen vasútállomáshoz hasonlítja, és az „üres beszédek szalonjához”, ahol a „furcsa zajok”-ért fizetnek, és utána mindezt zenének nevezik. Az operaigazgató(k)ról szólva említi, hogy „a legpozitívabb jóakarát is összetörik azon a merev és ünnepélyes falon, amit makacs funkcionáriusokként emelnek, hogy bármilyen ébresztő fény bejutását meggátolják”.

Bár Richard Strauszt is géniuszak tartotta, *Till Eulenspiegel*éről szólva mondja mégis: „egy zeneóra a bolondok házában”. Íme máris az ellenkezője mindennek egy másik szimfonikus költeménye, a *Hösi élet* kapcsán: „a hangszerelése hallatlan sokoldalúságú, azt az őrjöngő energiát, melyet addig őriz magában a hallgató, amíg ő akarja (...) El kell ismerni, hogy az az ember, aki ilyen művet komponált, amely folyamatosan a legnagyobb nyomást fejti ki, nagyon közel áll a zsenihez”.

Debussy okkal rajongott a sajnálatosan sok munkát félbehagyott zseniért, Muszorgszkijért. Muszorgszkij zenéjéből merített is inspirációt, mégpedig a forrásnál, Oroszországban; 1881-ben zongorázni tanította Nagyvezda von Meck (Csajkovszkij pártfogója) gyermekeit. Amikor szerelmes lett Szonjába, a legnagyobb lányba, úrnő-

je azonnal kiadta az útját (a történet forrása itt szintén H. Ch. Schonberg amerikai zenekritikus, író).

Richard Strauss, Felix Weingartner és Richter János karmesterségével kapcsolatban írja, *Virtuózok* címmel: „múlt héten egy nagy transzport német zenekarvezető érkezett hozzánk. Kevésbé ártalmas ez, mint egy járvány, de nagyon sok zajjal jár (...) nem kellene összetéveszteniük Párizst egy edzőteremmel. (...) Vonzerejük a közönségre hasonlatos ahhoz, ahogyan a cirkuszi játékok hatnak a publikumra”. Másutt is felbukkan a német dirigensekkel szembeni ellenszenv: „Köszönjük meg C. Chevillard úrnak, hogy tartózkodott a bizonyos külföldi karmesterekre jellemző bikaviadalszerű pantomimtól. Mindig zavarba ejtő, ahogy egyesek a banderillájukat az angolkürt fejébe döfik, vagy a szegény harsonákat dermesztik kővé matadorszerű mozdulataikkal” (*Gil Blas*, 1903, Fazekas G. ford.). De hasonlítja például a koncerttermeket: „barakkhoz”, ahol összegyűl a közönség „a gyászos nagy semmit” meghallgatni. Illetve véli azt is, hogy az alkotónak meg kell halnia, hogy valaha érdeklődés tárgyává válhasson.

Pillantsunk bele abba is, mit ír francia komponistákról. Rameau és a francia zene védelmében mondja, hogy „lírikusnak kellett volna maradnunk inkább, mintsem hagyjuk, hogy így teljen el egy egész évszázad”. Rameau „utálta a világot éppen egy olyan korban, amikor a végetekig csiszolták a jó modort, és nem sokra tartották az afféle különcködést, hogy valaki nem akar udvari ember lenni. A zenészek és énekesek az Operában rettegtek és utálják Rameaut. Ő pedig örökre neheztelni

fog rájuk azokért a részekért, amelyeket kihúztak vele, mert nem tudták vagy nem akarták megfelelően előadni. A muzsika iránti csaknem kizárólagos szerelme révén minden gyötrelmet eltűrt, aminek az elegáns közömbösség kora óhatatlanul alávetette zsenijét”. (1912; Rác Judit Klára ford., *Muzsika* folyóirat, 2000 március).

Gounod fáradozásait Debussy dicséretesen nagyra tartja, igaz, mindközben a korán elhunyt Bizet művészetét siratja, aki után a francia zene olyan lett „mint egy szép özvegy, aki környezetében egy erős, fenntartó kart nem találva idegen, ártó kezekbe adta önmagát. (...) Márpedig azt választani, aki a lehangosabban kiabál, nem jelent egyet azzal, hogy azt választjuk, aki a legnagyobb”. (Alfred Hoffman román muzikológus fordításában hangzik ez jól, a „cel mai tare” és „cel mai mare” kontrasztjában.)

A francia szimfonikusokról szólva futólag említi Berliozt is: „... szenvedélyük legtöbbször kiegyezik azzal a növényzettel, amelyet az irodalom a könyvek lapjai között szárít: Berlioz egész életében megelégedett ennyivel. Zsenije fanyar gyönyörűségét lelte abban, hogy a művirágok boltjában sétáltassa nosztalgiáját”. (*SIM*, 1913) „Berlioz csak régi parókákhoz tűz egy-egy romantikus tincset”. (*Revue Musicale*, 1911)

„Saint-Saëns úr az az ember, aki a legjobban ismeri a zenét a világon.” César Franckról írja: „egy büntelen ember, akinek a pusztá tény, ha talált egy szép harmóniát (értsd: zenei akkordot), egy egész napját boldoggá tette”.

Offenbach „...furcsa zsenijét két összetevő határozta meg: a zene irán-

ti különleges gyűlölet és a transzcendentális ironia. Abban az időszakban, amikor alkotni kezdett, a zenei Franciaországnak csupán egyetlen Meyerbeerre volt füle; Offenbach volt talán az első, aki ironikus adottságainak köszönhetően megsejtette, hogy Meyerbeer művészetében mi volt a hamis és felfuvalkodott, s aki a magas színvonalú bohóckodás titkos kincsbányáját felfedezte, a magáévá tette és kamatoztatta, tudjuk, mekkora sikerrel. Ezt a lehetőséget senki nem vette észre, annyira magától értődő volt, hogy Meyerbeer képviseli a magas művészetet, mely nem tűr meg semmiféle mosolyt”.

„Massenet alighanem szép rajongói verdeső legyezőinek esett áldozatul. Addig csattogták az ő dicsőségét, hogy mindenáron meg akarta tartani magának amaz illatos szárnyak surrogását. Szegény, mintha egy csapat pillangót próbált volna megszelídíteni!”

Debussy egyik nagy zenei élményét 1889-ben, a párizsi világkiállításon élte át, ahol hallhatta a jávai gamelán-zenekar egzotikus népi zenéjét, s ez óriási hatással volt rá. Azt jegyezte föl ebben az időben, hogy a jávai zene olyan ellenpontmegoldást alkalmaz, „amelyhez képest Palestrináé gyerekjáték”. (Ismét Harold Ch. Shonberget idéztük közvetve.)

Grieggel kapcsolatban, akiről korábban még azt írta, hogy zenéje „hóba csomagolt bonbon”, előtör ellenszenvé is, Grieg személyesen írt ugyanis visszautasító levelet Édouard Colonne-nak egy 1899-es meghívásra, mert nem volt hajlandó a francia közönségnek játszani a külföldön is elhíresült és nagy tömeghisztériát kiváltott aktuális Dreyfus-ügy antiszemita végletei

nyomán. Ezzel szemben négy évvel később mégis fellépett Párizsban. Ekkor okkal fakadt ki Debussy a párizsi közönség felejtő megalkuvását illetően. Komikusan írja le, ahogyan Grieg (a vizualitás kedvéért mondjuk posztumusz, hogy igazi Einstein-frizurájú) olyan kinézetű, akár egy napraforgó, valamint „szárazon, de ideges pontossággal vezényel, minden nüanszot aláhúzza, és fáradhatatlanul kiterjesztve az érzelmeket”. Ugyanakkor „sajnálattos, hogy Grieg párizsi tartózkodása során semmit nem tudhattunk meg művészetéről” – teszi még hozzá a sértődött Debussy.

Végezetül lássunk néhány véleményt zenészekről és közönségről is, melyek közül a súlyosabbakat többnyire Croche úr mondja ki Debussy helyett. „Ti, zenészek csak alantas közreadók

vagytok, valahol a majmok és a szolgáltók között.” „Az emberek nem hibásak, hibáztasd inkább a művészeket, akik foglalkozásszerűen szolgálják, hogy a közönséget nemtörődömségben tartásák.” Croche ráadásul a Római-díjat „akadémikus halottasháznak” nevezi, mert „a művészet nem emlékmű, ami csak valami állam általi támogatottságra korlátozódhat”.

Legvégül egy nyári útravaló az évszakban oly divatos szabadtéri koncertezésekről, melyekről pedig így ír Claude Debussy: „Vannak, akiket csak ez a szabad levegőn tartott zene tud megmozgatni. Mindez, ahogyan manapság művelik, kétségtelenül a megálmodható legjobb iránymutatás a középszerűség irányába”.

Tóth Gábor

Szent II. János Pál pápa szobra – részlet

A harmadik állomás

Rendhagyó módon kezdődött és rendhagyó módon folytatódott Bágyi Bencze Jakab pályája. Hatvanon jóval túl van, s még csak a harmadik kötetnél tart. Azonban nem singgel mérik a költőt és arasszal a polcokra felsorakoztatott életműveket. Szerzője válogatja. Mondhatni már indulása idején „kész” költő volt. Ha emlékeim nem csalnak, valamikor a múlt évszázad nyolcvanas éveire letelejt láttam viszont néhány korábban általam is olvasott versét az *Igaz Szóban*. Ez azt jelentette, hogy az akkor 22-23 éves fiatalember átment Székely János szűrőjén. Ezzel bizony rang is járt akkortájt, egy, még az *Utunk*nál is magasabb fokozatot jelentett, pedig az sem volt semmi, hiszen ott a kiméretlen udvarias Székely János ellentéte, a vitriolos nyelvű K. Jakab Antal irtotta a poétává lévendőket, letörve bennük az ifjonti hevületet, s hogy tűnjön el közülük a „fűz”, hogy csak az legyen képes megülni az irodalmi gebéket, akiben valóban nagy a szufla és jelentős a talentum. B. B. J. az *Utunk*ot már korábban bevette volt, s nemcsak a hátsó oldalon – a *Levélváltás helyett* című rovatban –, hanem a belső laptestben is publikált. Szóval – úgy melleleg a sokadik *Iffjúmunkás*-beli megjelenésen is túl – minden megadatott számára, és úgy tűnt, hogy „rendes” költővel van dolgunk.

Már-már összeállni látszott a Forráskötete is akkortájt. Viszont a könyves debütálás elmaradt. Mint oly sokaknál, s csak jóval a rendszerváltás után jelenhetett meg az akkor összeválo-

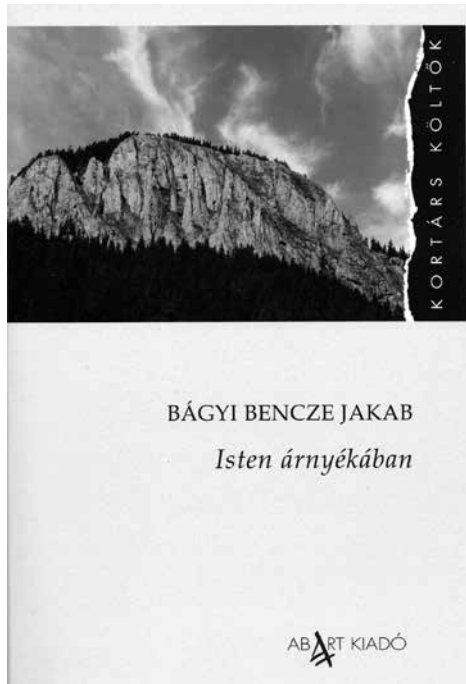
gatott, némiképp kibővített verssor. Az *Erdélyi kolosszus* 1992-ben jelent meg – félig-meddig magánkiadásban –, s bár akkor még nagyobb becsülete volt a versbe szedett szónak (is), eléggé visszhangtalan maradt. A második kötetre ezt követően további négy évet kellett várni. A szerző időközben új foglalkozást és másikat tartózkodási helyet választott egy időre. Újságíróként vállalt munkát a magyar fővárosban. A *vér ingajárata* a Kráter Kiadó gondozásában jelent meg 1996-ban. Ez a kráteres könyvsorozat akkortájt elsősorban azokat próbálta lehetőséghez juttatni, akik „rosszul”, „későn” vagy „sehogy sem” indultak. Szintén egy szerény kis könyvecske volt, de tartalmazta, hozta ez is azt a sajátos hangulatot, amelyet már B. B. J. szórványos közlései jóvoltából megszokhattunk. Valamikor a múlt rendszer végén írta róla Egyed Péter, hogy tipikus „dalköltő”, hiszen első olvasáskor is feltűnt, hogy a szerző a szép hangzásra, „a szép magyar beszédre”, a mondhatóságra törekszik – ahogyan Kányádi Sándor is írta, vallotta, hogy „a vers az, amit mondani kell” –, és szívesen használta a formát. Magyarosan, hangsúlyosan verselt, ha kellett, de uralta a klasszikus versmódot – előszeretettel írt időmértékes költeményeket –, a szonett, a triolett, a „rendhagyó szonett”, a haiku köntöskében úgyszintén.

Bágyi Bencze Jakabnak kezdettől fogva megvoltak a kedvenc témái: az útra indító szülőföld, a szerelem, a család, a kisebbségi sors, a falu világa, a

keleti gyökerek, a lázadás és az Isten-keresés. Hozza, sodorja magával ezeket a „vershelyzeteket”, olykor (hely)történeti témákat is érint (Batthyány Lajos mártíromsága, Bágyi Török János és hitvese vértanúsága). Egyfajta közéleti költészet is, amelyet nem hagy érintetlenül a szomszédságunkban dúló testvérháború sem.

Minden rendben van ebben a könyvben, még akkor is, ha érezni egyes motívumok „átszivárgását” a múltból (*Rövid visszapillantó a huszadik századra, Cigánylány-ballada*). A lovak minden alkotói korszakában jelen voltak. Akárcsak a tulipánok. Az Isten-keresés mellett ott a Szűz Mária-kultusz, amelyben a főalak átlényegül (*Álom Erdély fölött*). Ezt olvasván nem álljuk meg azt, hogy ne idézzünk pár gyönyörű sort: „hadd rebbenjen bú és bánat / napestétől virradatig, / halált űző ritmusa még / tartson ki az alkonyatig, / s onnan is sok pirkadatig, / kaputól a kopjafáig, / láztól boldog sápadásig, / add meg nekünk, Máriánk.” Ezt még Ferenczes István sem írhatta volna szebben, holott ő katolikus. Szóval B. B. J. felekezetek fölötti, ökumenikus tud lenni, „összmagyar”, olyan hitet „gyakorol” a költészete által, amely az ősmagyar hitvilágot sem tagadja.

Ha már Ferenczest emlegettük, akkor nyugodtan kimondható, hogy olyan költővel van dolgunk, aki a második és részben a harmadik Forrás-nemzedék székelőföldi indíttatású, falusi gyökerrű alkotók – Király László, Magyarai Lajos, Farkas Árpád, Ferenczes István – egyenesági leszármazottja. Hogy voltak s hogy vannak ma is idegen hatások, amelyek érintik?... Szükség van rájuk! Sok függ az olvasottságtól, az épp kedvelt külföldi alkotók verseitől, a

prózától, az elsajátított szakirodalomtól és a filozófiai vagy az eszmetörténeti írásoktól. Ennél mi sem természetesebb. Másnál is így működik a „dolog”. Addig élünk, vagyunk, leszünk, míg felfogjuk és képesek vagyunk valamilyest tükrözni a világ által bennünk tovahullámzó érzéseket. Ilyen szempontból nem kell féltetni szerzőnket, a hangja megvan, immár több évtizede szól. Hol teljesen elhalkulva, de fel-fel erősödve időnként. Nem olyan, mint a *Pillangó a havon* című vers „hőse”: „egy pillangó szállt rá a napsütötte, / végtelenbe merült hómezőre, / mint vakmerően lázadó kamasz, / hirdetve, hogy itt van a tavasz... / és látni véltük, hogy a tél haván, / mintha zöld láng villant volna át...”

Néhány udvarhelyszéki költőtársával *A Vers* címmel „önkiadott” füzetet üzemeltetett, amely valóban úgy terjedt, ahogy a múlt század nyolcvanas éveit

ben a szamizdat: kézről kézre, zsebből zsebbe. Egy ideje jól kihasználja a világháló, a közösségi média lehetőségét is, ahol majdnem azonnal látja, érzékeli az olvasók reakcióit. Egyáltalán nem elhanyagolható ez a médium, a virtuális világ, amely alakítja az olvasási szokásainkat és további utakat nyit meg alkotónak és felhasználónak egyaránt.

Igaz ugyan, hogy mindeddig ez a mostani kötet a legterjedelmesebb, de még ez is kevés. A nagy témák tovább írhatók, kibonthatók, akár csak a ballada-kezdemények. Megírható verselmény pedig rengeteg! Ha éberrel figyel bennünk a költő. Az sem ártana meg a szerzőnek, ha visszatérne az abbahagyott/elhagyott területekre. Nincs ugyan biztos magyarázat a lét nagy kérdéseire, de érdemes keresni ezt-azt a versek által. Most, amikor egy

jól célzott SMS ütősebb egy hősköltéménynél. Most is! Nagyobb merítésű, ciklusokba szedett, a keletkezés dátumával megjelölt kötetekre vágyik az olvasó, hogy apadjon benne némiképp a hiányérzet...

Arról nem is szóltunk, hogy Bágyi Bencze Jakab már évtizedekkel ez előtt feltalálta a „félperces” novellát. Azokból is jó lenne látni egy csokrot. Képzeld el, hogy kétszáz oldalon mennyi elférne belőlük! Mert félelmetesen telik az idő, ahogy a címadó versben is utal rá: „torz fény vakít és mind erősebb: / Isten árnyéka egyre gyérebber”. Túllépett a szerző a harmadik állomáson, jöhetne még sok-sok stáció. Biztatás gyanánt mondjuk: „Lehet, mert kell!” Rajta múlik.

Simó Márton

A valódi szörnyetegek

Rodrigo Sorogoyen falusi krimi-thrillerjét, a *Szörnyetegeket* (*As bestas*) 17 Goya-díjra jelölték, ebből 9-et – köztük a legjobb filmnek, rendezőnek, forgatókönyvnek és férfi főszereplőnek járó – díjra is váltotta. A film a cannes-i fesztiválon debütált, ahol a kritikusok a 10 legjobb film közé sorolták. Később díjakat nyert San Sebastianban, Chicagóban és a legjobb színésznek, rendezőnek és filmnek járó elismerést is besöpörte Tokióban.

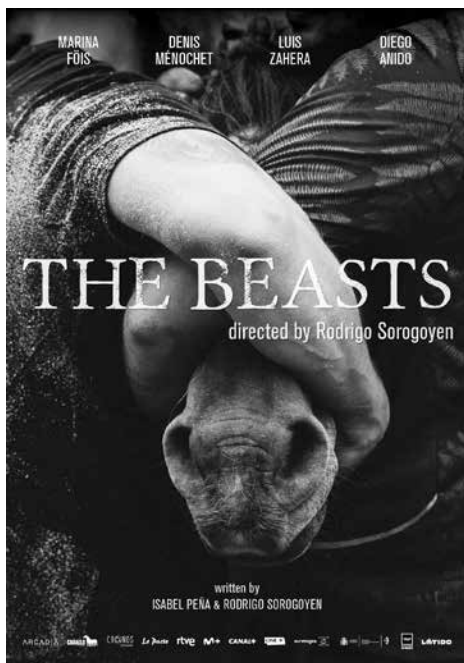
Sorogoyen előző filmes sikereit ideiglenesen televíziós műfajokra cserélte, köztük olyan minisorozattal, mint a San Sebastian Nemzetközi Filmfesztivál programjában versenyen kívül vetített hatrészes *Riot Police* (*Antidisturbios*), amelynek színterei a rendező korábbi

filmjeiből már jól ismert, korrupciótól megfertőzött főváros kegyetlen és sötét utcái.

A *Szörnyetegekkel* a várostól eltávolodva, de hasonlóan összegző szándékkal tér vissza: megvan benne *A rendszer* (*El reino*) felszín alatt meghúzódó, agresszív játszma-tengere, illetve maszkulinitás-krízise, de az *Anyá* (*Madre*) személyes, intim drámája is a magára maradt feleség és anya csendes tragédiáján keresztül, mindez a tőle elmaradhatatlan thriller jelleggel.

A filmet az teszi még szörnyűbbé, hogy valós események ihlették. Történt ugyanis, hogy 1997-ben egy holland pár, Martin Verfondern és Margo Pool a galíciai Santoallába költözött. Egy ökotudatos mezőgazdálkodási vállalkozást hoztak létre a faluban, de az ott lakó őshonos családdal hamar konfliktusba kerültek. A Rodríguez családnak ugyanis nem tetszett, hogy a frissen a településre került hollandokat ugyanolyan jogok illetik meg a hegyi földterületeket illetően, mint őket. A haszonélvezet megfelezése miatt gyorsan fellángolt a gyűlölet a galíciai családban. A holland férfit ezután több fenyegetés érte, ezért egy videókamerát kezdett hordani magával, hogy rögzítse az atrocitásokat. 2010-ben Martin nyomtalanul eltűnt, a holttestét pedig csak 2014-ben találták meg.

A *Szörnyetegek* némi változtatással pontosan ezt a sztorit dolgozza fel. A beköltöző pár ezúttal francia, és az események is rövidebb idő alatt zajlanak le. Minden más viszont félelmetesen és

megrázóan pontosan ábrázolja egy számos frusztrációból kialakuló konfliktus eszközlődését.

Antoine (Denis Ménochet) és Olga (Marina Foïs) egy középkorú házaspár. Eddigi életüket maguk mögött hagyva egy galíciai falucskába költöznek, a helyiek azonban két év elteltével sem igazán tudják befogadni őket. Kiváltképp a közvetlen szomszédait, egy idős testvérpárt idegesíti a jelenlétük. A természet közelségére vágyó, de a helyiek ellenállásába ütköző, művelt városi házaspár agresszióba átsapó története azonban a már-már alműfajjá duzzadó „nem látunk itt szívesen”-filmek olyan klasszikus előképeit idézi, mint például Peckinpah *Szalmakutyákja*, annak tipikus szereplőivel. A viszonyok pedig már a szereplők bemutatásakor egyértelműen felvázolódnak: a helyiek egy vidéki kocsmába rejtőzve dominóznak, miközben a pultról egy külföldi figyeli játékukat, végig megtartva a biztonságos távolságot.

A kimondott konfliktust a terjedő mezőgazdasági technológiákról vallott különböző nézetek váltják ki. A szél-turbinák felszerelése egyszerre jelenik meg a vidék anyagi nyomorból való kiemelkedésének lehetőségeként és a kizsákmányolás veszélyeként – a két, egymással viaskodó oldalnak egyaránt felismerjük a maga igazát. A rendező mindemellett azzal is csavar egyet a

történeten, hogy a különböző álláspontok nem a hagyományosan követhető oldalakhoz rendelhetők: a konzervatív nézeteket ezúttal a tanult Antoine vallja, aki a táj érintetlenségének megőrzését tartja a legfontosabbnak, míg a vele szemben álló, a helyi mindennapokba belefásult Xan (Luis Zahera) a változásra tenné zsetonjait.

A film legnagyobb eredménye viszont egyértelműen a feszültség mesterszintű fokozása – Sorogoyen thriller-rendezői szakértelméről nem először bizonyosodhatunk meg. Az elbeszélés mindig visszatart valamit, emiatt a nézőnek az az érzése, hogy bármi megtörténhet. Aztán mégsem. A nyílt összecsapás várat magára, ahogy az egymást bojkottáló szomszédok elleni jelentős bizonyítékok is.

A *Szörnyetegek* nemcsak azért képes zsigeri hatást kifejteni, mert szépen rétegzett módon ábrázolja az elsőre egyértelműnek tűnő problémát, hanem azért, mert abban számos további, mellékesnek tűnő témát is érint. A film így nem pusztán összedobált ötletek tárháza, hanem egy maximálisan összetett világ ábrázolása. Rodrigo Sorogoyen filmje egy olyan, hosszú távon is ható mű, amiből könnyen referenciapont válhat, miközben mégis képes széles közönséghez szólni.

Lencar Péter

Hogyan került a magyar Bihar megyébe a nagyváradi megyeháza Feszty-képe?

Komoly dolgok foglalkoztatták az impériumváltás utáni időkben Nagyvárad magyarságát. Az egyik ilyen volt az a levél, amit Cornel Beșan, Bihar vármegye alispán-helyettese küldött dr. Karácsonyi János római katolikus nagyprépostnak, címzetes püspöknek, a Nagyváradi és Bihar Megyei Történelmi Társulat elnökének 1923-ban. A levélben felszólítás állt, miszerint eltávolítandó és a társulat múzeumába elhelyezendő Feszty Árpádnak a megyeháza dísztermét ékesítő millenáris képe. A hatalmas festményt, amely Árpád vezér fiának, Zsolt fejedelemnek Hamzsával, Ménmarót lányával való eljegyzését örökíti meg, azért kell eltávolítani a megyeháza díszterméből, mert a helyiségben egykor a kép helyén állt kályhát úgymond helyre akarják állítani. „Ezzel kilépett a kapun, eltűnt az utolsó magyar szimbólum, ami egykoron a megyeházában állott. Azon a kapun lépett ki, amelyen nagy diadallal vonult be 1899 márciusában.” (Idézet a *Nagyvárad* c. napilap egy korabeli számából.)

A *Nagyvárad* 1927. február 9-én megjelent száma cikket közölt abból az alkalomból, hogy Románia és Magyarország kijelölt bizottságai

többek között arról is megállapodtak, hogy a megyeháza nagytermében állt hatalmas Feszty-kép újra magyar tulajdonba kerülhet, vagyis egyezmény alapján kiadják a festményt.

A trianoni határok meghúzása következtében az új határvonal több megyét is kettéválasztott. E vármegyék vagyonának elosztása nagy feladatot rótt a két ország hatóságaira. A fontosabb kérdésekben Biharban is a likvidáló bizottságok – amelyeknek egyforma arányban voltak román és magyar tagjai – évekig tárgyaltak Nagyváradon, és több esetben fontos megállapodásra jutottak. Sok kérdésben azonban lényeges eltérés volt a küldöttségek tagjainak véleménye között. Ezeket a kérdéseket 1927 januárjában Párizsban tárgyalták újra, és az egyezséget 24-én mindkét részről alá is írták. Ezután a két bizottság újra Nagyváradon folytatta a munkát. Román részről Hodor Viktor közigazgatási felügyelő vezette a tárgyalásokat, és az eredményről nyilatkozott is:

„Sikerült a román és a magyar bizottságok között megegyezést létrehozni a trianoni határ által kettéosztott megyék községei által még az impériumváltozás előtt felvett adósságok rendezésére vo-

natkozólag is. A határozat értelmében a Romániában lévő, a budapesti pénzintézeteknél adóssággal bíró községek megbízottja már a következő napokban Budapestre utazik az adósságok rendezése céljából. Teljes megegyezés történt a határ menti községek anyakönyvi másodpéldányainak kölcsönös kiszolgáltatására, és ez már meg is történt. A tegnapi (február 7.) tárgyaláson abban is megegyeztünk, hogy a »Zsolt eljegyzését« ábrázoló Feszty-képet a romániai Biharmegye kiadja a magyarországi Biharmegyének. Ez a napokban meg is fog történni.”

Annak rendje és módja szerint február 15-én a Bihar megyei vagyron Romániában maradt részeként átadták Feszty Árpád monumentális festményét a magyar delegációnak. A régi Bihar vármegye legértékesebb műtárgyainak egyike ez a kép, amit a magyar hatóságok a magyar Biharnak kértek, és a megyeszékhellyel előléptetett Berettyóújfaluban, a megyeháza nagy-

termében akartak kiállítani. Román részről az átadást dr. Fildán Viktor főjegyző, Gherlan Gábor ügyész, az átvételt magyar részről pedig dr. Molnár Kálmán főjegyző és dr. Félker Árpád főszámvevő intézte.

A képet 1923-ban szállították át a megyeházáról a múzeumba Barát Móric festőművész felügyelete mellett. Az azóta eltelt időben Karácsonyi János nagyprépost és a Régészeti és Történelmi Egyesület volt a felelős a kép megőrzéséért. Az átadásnál a címzetes püspök a két megye képviselői előtt kijelentette, hogy a kép a múzeumnak csak megőrzésre volt átengedve, de az valójában a magyar állam tulajdona. Így a néhány nappal korábban megkötött egyezség értelmében nincs semmi akadálya annak, hogy a képet Magyarországra szállítsák. A jegyzőkönyvet a nagyprépost lakásán vették fel és írták alá.

Igen érdekes története van ennek a monumentális képnek. Történt ugyan-

is, hogy a millennium évében, 1896. május 12-én díszközgyűlést tartott a vármegye, és itt határoztak úgy, hogy a megyeháza nagyterme egyik falára hatalmas történelmi képet festetnek, méghozzá a kor egyik jeles festőművészeivel, Feszty Árpáddal. A kép témájának ötletét Tisza István gróf adta – tudni véli a cikk írója. Néhány hét múlva küldöttség utazott a fővárosba a művészhez, és meghívták Nagyváradra. A megye 14 ezer koronát szavazott meg tiszteletdíjként a mesternek. A történelmi alakok képéhez Bihar megyei urak és hölgyek álltak modellt.

Idézzünk most a lapból: „Elsőként Lunkára rándult ki a művész. A lunkai völgyben gyönyörű kilátás nyílik a Bihar-hegységre és a Cucurbetára, Bihar két legnagyobb hegységére. A művész tehát ebbe a völgybe helyezte az eljegyzést. A fantáziája szabadon csaponghatott, mert a történelemnek erről igen hiányos feljegyzései vannak, hiszen még arról is vita folyik a történészek között, hogy Ménmarót fejed-

lem egyáltalán élt-e! Az eljegyzés résztvevői színes festői viseletben csodálatosan szép összbenyomást keltenek. Ménmarót arcát Tisza Lajosról festette a művész. Megörökítette a vásznon Baranyi Zsigmondot, Örley Annát, Rádl Ödönt, Szunyogh Szabolcsot, Beöthy Pált és sok előkelő bihari hölgyet.”

A likvidáló bizottság 14 ezer aranykoronára értékelte a képet. A festmény pár órán belül leszerelték, az aranyrámát is szétszedték és teherautóra rakták, a jármű a határig szállította azokat.

A kép a múzeum nagytermének egyik falát foglalta el. Az elszállítás után egy másik magyar festő, Molnár János *A 12 éves Jézus a templomban* című képe került a helyére. A szemben lévő falra Karácsonyi nagyprépost, a múzeum igazgatója Than Mórnak a *Vitéz János váradai püspök latinra tanítja Hunyadi Jánost* című festményét helyeztette el.

Farkas László

Arról szólnak a dalaik, ahogy éppen élnek

A Tankcsapda Nagyváradon

Ez az a ház; A legjobb méreg; Jönnek a férgek; Nem kell semmi; Be vagyok rúgva; Örökké tart; Azt mondom, állj; Lopott könyvek; Mindig péntek; Adjon az ég – csupán néhány ikonikus Tankcsapda-dal címét írtam le tetszőlegesen, csapongva. A *Mennyország Touristot* meg talán említenem sem kell, hiszen ezt a dalt azok is ismerik, akik nem Tankcsapda-rajongók. A népszerű debreceni rockegyüttes, Magyarország egyik leghíresebb zenekara, a Tankcsapda majdnem tíz év után jött ismét koncertezni Nagyváradra. 2014 márciusában a Tank's Not Dead európai turné keretében játszottak a Moszkva Kávézóban, akkor még a régi helyen, a Sonnenfeld-palota koncerttermében dübörögtek a Tankok. Idén, 2023 májusában a 31. Festum Varadinum keretében léptek föl a várudvarban sokak örömére. A Tankcsapda tagjai – Lukács László (ének, basszusgitár), Sidlovics Gábor „Sidi” (gitár), Fejes Tamás (dob) – a koncert előtt adtak interjút lapunknak. Szó esett inspirációról, koncertezésről, otthonlétről és utazásról, az *Ez a nap az a nap* című új dalukról, Lukács Laci pedig a repülés varázsáról is beszélt.

– *Túl vagytok a tavaszi turnén. Hogyan sikerült az eddigi koncertkörút?*

Lukács László: – Általában nem szoktunk az év elején turnézni. Idén ki-

Fotó: Varga Zsolt

Lukács László, a Tankcsapda frontembere, alapító tagja

vételt tettünk. Január közepétől március közepéig volt tizenhat koncert. Hál'istennek – egy-két alkalom kivételével, amikor a helyszínen váltak a koncertek teltházassá – már elővételben teltház volt mindenhol. Nagyon jó hangulatú bulik lettek. Aki ott volt bármelyiken, láthatta-hallhatta.

– *Jövőre lesz 35 éves a Tankcsapda. Mit jelent számotokra ez a tankcsapdás időszak? Lukács Lacitól nemcsak mint frontembertől, hanem mint ala-*

pító tagtól is kérdezem: az efféle mér-földköveknél készítesz-e valamilyen képzeletbeli leltárt?

L. L.: – Nem jellemző sem rám, sem a zenekar többi tagjára a leltárkészítés. Természetesen a kerek évfordulókat érdemes megünnepelni. Ám ilyenkor sokkal inkább a közönséget ünnepeljük meg, azt, hogy ennyi éven át velünk vannak. Ez sokkal fontosabb, mint hogy magunkat ünnepelgessük. Egyébként ennyi évtizedet nehéz lenne néhány mondatban összefoglalni, de az kétségtelen, hogy nagyon sok minden áll mögöttünk a zenekart illetően, beleszámítva az összes koncertet, lemezt, jó és rossz dolgot. Azt kívánom mindenkinek, aki bármilyen munkába belefog az élete során, legalább annyi örömben és sikerben legyen része, mint amennyi nekünk volt ezekben az évtizedekben.

– *Több Tankcsapda-dalt feldolgoztak már más előadók – például a Sárík Péter Trió és Falusi Mariann a Jazzkivánságműsorban, Harcsa Veronika, Majka stb. – sokféle módon, különféle stílusban. A Metallica a 2018-as budapesti koncertjén eljátszott egy Tankcsapda-számot. Milyen érzés mindez számotokra?*

Sidlovics Gábor „Sidi”: – Ha egy zenekarnak mindenféle stílusban és különféle népszerűségi szinten lévő előadók feldolgozzák meg átdolgozzák a dalait, az egyértelműen azt mutatja: azzal a zenekarral számolnak. Az is jó, hogy a mai mainstreamhez tartozó egyik popzenei előadó tegnap este Budapesten eljátszotta az egyik dalunkat. Az is tök jó, hogy tele van a Youtube olyan amatőr zenekarokkal, amelyek játsszák a Tankcsapda-dalokat kis klubokban. És a másik véglet meg, ugye, amikor a Metallica eljátszsa *A legjobb*

Foto: Varga Zsolt

A nagykanizsai születésű Sidlovics Gábor „Sidi” tíz éve „debreceni”, 2000 óta gitáros a Tankcsapdának

mérget a Papp László Sportarénában. Ez mind-mind azt jelzi, hogy a zenekar jelen van a köztudatban, az emberek fejében, és jó értelemben véve kikerülhetetlen. Mindig nagyon szívesen vesszük, amikor szembejönnek velünk ilyen dolgok. Az egyik legjobb bók vagy visszajelzés, amit egy zenekar kaphat.

– *A Metallica tagjaival sikerült találkoznotok?*

S. G. S.: – Nem. E-mailben váltottunk pár szót. Egyébként az, hogy a koncertjükön Tankcsapdát énekelnek, nagy titok volt, elméletileg nem is tudhattunk róla. Persze azért minden titok kiszivárog. Kaptunk egy fülest, hogy lehet, várható egy ilyen meglepetés. Utána megköszöntük nekik e-mailben. Vissza is jeleztek. A szokásos lezser amerikai stílusban, megemlítve, miszerint milyen jó élmény volt nekik is.

L. L.: – Természetesen ha nagyon akartuk volna, minden bizonnyal találkozhattunk volna velük, de igazából akkor nem ez volt a cél. Nem lehet tudni, mit hoz a jövő, de nem csodálkoznék rajta, ha egyszer összejönne egy személyes találkozás, hiszen az elmúlt sok évben néhány fesztiválon volt már szerencsénk olyan zenekarokkal találkozni, együtt koncertezni, amelyek a kedvenceink, példaképeink közé tartoznak a mai napig.

– *A Tankcsapda dalszövegei a könnyedebb, bulizásról, csajozásról, piálásról szóló témák mellett komoly, fajsúlyosabb mondandót is megfogalmaznak – a hittel, Istennel és az ördöggel kapcsolatos kérdésektől kezdve a politikáig és szociális problémáig. Mostanában milyen témák foglalkoztatnak titeket? Mi ad inspirációt egy új dal megszületéséhez?*

L. L.: – Szerintem nemcsak a Tankcsapdára jellemző, hanem sok más zenekarra, hogy a dalszövegek azokat a dolgokat jelenítik meg, amik a zenekart, az együttes dalszövegíróját vagy a zenekarhoz kapcsolódó szövegírókat foglalkoztatják az életének abban a fázisában. Ha az ember huszoneves, nyilván sokkal többet foglalkozik a csajokkal meg a piálással, mint, mondjuk, hetvenévesen, mert akkor inkább töpreng az élet nagy kérdésein. Most persze két szélsőséget említettem. De látom is, hogy ez így van. Korszakok vannak az életben, és persze nemcsak az enyémben, hanem mindhármunkéban, amik akaratlanul és természetesen akarva is megjelennek a dalszövegekben. Ezért nincs semmiféle különösebb inspiráció, ha úgy tetszik, nagy megfajtás. Csak arról szólnak a dalaink, ahogy éppen

Fotó: Borbély Tibor

Fejes Tamás a Tankcsapda dobosa 2000 óta

élünk, amit éppen csinálunk azokban az időkben.

S. G. S: – Hamarosan videoklipet forgatunk egy új dalhoz, amelynek címe: *Ez a nap az a nap.* (A dal és a klip azóta megjelent, megtalálható a Youtube-on is – szerző megj.) Szerintem ez kimondottan olyan lett, olyasmi szaladt ki Laci lelkéből, amelyet szerintem nagyon fognak szeretni és nagyon átrágnak majd a Tankcsapda-rajongók. Vannak, ugye, egyfelől a könnyedebb, de jópofa dalszövegek. És vannak, mint amilyen ez is, a kimondottan elgondolkoztató, igazi, klasszikus értelemben vett tankcsapdás, ha lehet mondani, lukácsos, talán nem elsőre, egyből befogadható, de másodjára, harmadjára hallgatva gondolatébresztő dalszövegek.

Fejes Tamás: – Szerintem azért erős dalszöveg, mert odamondós, emellett pedig mély tartalma is van. Úgy gon-

dolom, egyből fog ütni a szókimondó része miatt. Persze majd az idő eldönti. Meg hát más kérdés az is, ki mit vesz ki belőle. Az *Ez az a ház*-at is mindenki másképp értelmezi, máshogy aposztrofálja. Van, aki egy házról beszél, más meg a test-lélek egyensúlyáról. Azért mondom, hogy ez az új dal erős szöveg lett, mert aki felületesen vizsgál egy szöveget, annak is jó tempós, oda-mondogató, de aki szeret mélységekbe belemenni, ahogy Sidi is mondta, az szintén megtalálja benne saját magát, illetve a mondanivalót.

– *Új dal már van. Várható új lemez is?*

L. L.: – Ahogy Sidi is említette az előbb: jön egy új dal. Ez van most nálunk fókuszban. Új lemeztervről annyit: nyilván vannak zenei meg szövegötletek, és ezek minden bizonnyal összeállnak egy új albummá, de erről most még túl korai lenne beszélni.

– *Mit jelent nektek a debreceniség? És mit jelent úton lenni, meg otthon lenni?*

F. T.: – A Tankcsapda lényege a turnézás, illetve az úton levés. Az együttes alapjában véve mindig is turnézó zenekar volt. A koncertezés a lételeme, itt érzi magát a legjobban, így mozog a legkomfortosabban. Sokkal jobban érezzük magunkat útközben, turnézás közben, mint, mondjuk, egy stúdióban vagy klipforgatáson. A debreceniségről meg annyit: Sidi most már tíz éve debreceni, mi meg Lacival tősgyökeres debreceniek vagyunk. Igazság szerint nekünk Debrecen azt a nyugalmat adja meg, amire egy turnézó zenekarnak szüksége van a sok pörgés után. Lehet, hogy Debrecen unalmas város, de nekünk meg éppen azt a nyugalmat nyújtja, ami egy ilyen folyamatos

zakatolásban lévő zenekarnak megteremti a hátteret. Ez a kicsit unalmas város amúgy épül-szépül. Mi szeretjük Debrecent. Szeretünk onnan eljönni, de szeretünk visszatérni, hazatérni is. Ezt mindhármunk nevében mondhatom. És szeretünk ott élni meg alkotni, mert nekünk az a város megadja épp azt a békességet, amire a szürke hétköznapiakban szükségünk van.

– *Kicsit más hangulatúak is a debreceni koncerteitek.*

F. T.: – Igen, ott mindenféleképpen érezhető egy kicsit más, bensőségeesebb hangulat. De az odautazók is azt mondják, hogy ezt érzik a Tankcsapdánál. Hogyha Debrecenben játszunk, mindig van egyfajta pluszenergia. Mi ezzel az elején annyira nem foglalkoztunk, de mostanában kívülről is vizsgáljuk ezt a dolgot. Valószínűleg így van, mert csakugyan euforikus hangulatban telnek ezek a koncertek, és abszolút kedvező visszaigazolások vannak.

– *Azt olvastam valahol, valamelyik interjúdban, hogy úrhajós szerettél volna lenni, és hogy Farkas Bertalan megelőzött. Ejtőernyőztél, szereted a repülést. Miért vonz a repülés?*

L. L.: – Hogy miért vonz, nem tudom. De azt tudom, hogy egészen kisgyermekkorom óta a levegő szerelmese vagyok, ha úgy tetszik. Ha nem zenész, ha nem rock'n roll-gitáros, énekes lettem volna, akkor minden bizonnyal a repüléssel kapcsolatos valamilyen dologgal foglalkoznék. Hogy ennek mi az oka, tényleg nem tudnám megválaszolni, de kétségtelen, hogy számomra ez fontos dolog.

Tóth Hajnal

Kós Károly vallja

A sokoldalú író, építész, néprajzkutató, politikus egyik gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 54.** alatt.

VÍZSZINTES: **13.** Illatos virágú fa. **14.** Kerti zöldség. **15.** Hegycsúcs. **16.** Fát nemesít. **18.** Előre gyártott épületelem. **20.** Becézett Emma. **21.** Eldugott szöglet. **22.** Zola személyneve. **24.** És – Londonban. **26.** Az amerícium vegyjele. **27.** Annál lejjebb. **28.** Tollforgató. **30.** Magasra tartja. **32.** Nyugtalan

idegállapot. **35.** Vízben közlekedesz. **37.** Zenei tévécsatorna. **39.** Etelka egyik becézése. **40.** Aranyifjú (rég.). **41.** Fára feljutó. **42.** Bizánci szentkép. **43.** Őszi hónap (röv.). **44.** Ismerete volt róla. **45.** Teljes nyugalom. **46.** Égni megszűnő (rég.). **48.** Zorán testvére (ék. h.). **50.** Nincs távolság két dolog között. **52.** Ben ... – Oscar-díjas film (1959). **53.** A tantál vegyjele. **55.** Patkódarab! **56.** Antilopbőr utánzata. **58.** A fluor és az ezüst vegyjele. **59.** Török férfinév. **61.** Ringo ... – angol dobos, énekes, üzlet-

1	2	3	4	G	5	6	7	8	9	M	10	11	12	A
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			G
26			27						28				29	
		30				31		32				33		34
35	36					37	38					39		
40					41						42			
43				44						45				
46			47					48	49					
			50				51		52				53	
54	V		55				56		57			58		
59	60			61	62					63	64			
65			66		67				68		69			
D				A							O			

ember. **63.** Hordó űrtartalmát mérő. **65.** ... Cobar – román rajzfilmrendező, karikaturista (1916–1993). **67.** Kétségbe von. **69.** Bevetetlenül hagyott szántóföld.

FÜGGŐLEGES: **1.** Eötvös József színpadi műve. **2.** Keltezés. **3.** Kábítószér. **4.** Izland és Luxemburg autójele. **5.** Kis folyóvíz. **6.** Fedi. **7.** Chateaubriand kisregénye. **8.** Művészeti ág. **9.** Földművelő eszköz. **10.** ... Derek – amerikai színésznő. **11.** Származik. **12.** Vármaradvány. **17.** Hideg évszakot átél. **19.** Szélesen (zenében). **23.** Állat has alatti prémje. **25.** Gyenge minőségű szőlő. **27.** Az ókori egyiptomiak főistene. **28.** Forró. **29.** Elemi részecske. **30.** Ettől kezdve. **31.** Hódoló. **32.** Verejtékezik. **33.** Süteményt mázzal ellát. **34.** Niccolo Macchiavelli komédiája (1520). **36.** Éles hangon kiált. **38.** Napszak. **41.** Magyar pásztorkutya. **42.** München folyója. **44.** Sütemény jelzője. **45.** Ragadozó édesvízi hal. **47.** Albán pénzegység. **49.** Nagy fülesbagoly. **51.** Rövid (nép.). **53.** A földkéreg felszíni része. **55.** ... Eulenspiegel – XIV.

századi német népkönyv hőse. **56.** Hiszékeny. **57.** Törösvár román neve. **58.** ... a nőt és fust! – Jerry Rees filmje (1991). **60.** Több római pápa neve. **62.** Nagyváradi kábeltévé-társaság (röv.). **64.** Kossuth-díjas balettművész (Zsuzsa, 1934–2018). **66.** Logaritmus (röv.). **68.** Tangens (röv.).

Barabás Zsuzsa

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos Várad-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: Várad folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **augusztus 31.**

Júliusi rejtvényünk (*Edith Piaf gondolata*) helyes megfejtése: „A szeretet mindenki számára a legszükségesebb táplálék.”

Nyertesünk: **Oláh Margit Judit** (Nagyvárad).

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A VÁRAD előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihar@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

- ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON** (1951, Csikkarcfalva) költő, ny. egyetemi oktató. Gyergyószentmiklóson érettségizett, Kolozsváron szerzett filozófiai diplomát, teológiából doktorált. 1976 óta Marosvásárhelyen él. A '80-as évektől közöl verseket hazai és magyarországi lapokban, irodalmi folyóiratokban. Szakmai munkáját négy könyv, egy szerkesztett kötet és több tucat cikk, tanulmány kíséri. Féltucat verseskötete jelent meg.
- BERTHA ZOLTÁN** (1955, Szentés) József Attila- és Arany János-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, Debrecenben él, a Károli Gáspár Református Egyetem nyugalmazott docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája (többek között Tamási Áronról, Sütő Andrásról, Bálint Tiborról) a határon túli, főként az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi kötete: *Nemzet a csilagokban* (2016).
- DÁVID GYULA** (1928, Árapatak) irodalomtörténész, szerkesztő, műfordító, tankönyvíró, könyvkiadó, a *Romániai magyar irodalmi lexikon* főszerkesztője. Az erdélyi magyar szellemi és közösségi élet kimagasló alakja, másfél tucatnyi kötet szerzője.
- FERENCZFI JÁNOS** (1967, Vásárosnamény) költő, író, szerkesztő, kereskedelmi, értékesítői munkából él Magyarországon. A 2000-es évek végétől a Fúzió, majd a Muzsikás és a Közös Hang Rádióban irodalmi műsorokat készít, *A Hetedik* c. online irodalmi folyóirat alapítója (2016). Írt drámát, színpadi adaptációt, értékezeseket, verseket, regénye *A megvetettek napja* (2022).
- JEZSÓ ÁKOS** (1965, Budapest) író, tanár, újságíró, jelenleg az MTVA munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Megyek túlra* (regény, 2017), *Vörös mágus* (regény, 2019), *Mécses a ködben* (regény, 2021). Lapszámunkban egy részlet olvasható a készülő, *Rőzseláng* című regényéből, ami a felvidéki magyarság legújabbkori történetét feldolgozó trilógia befejező kötete.
- KISS FERENC ZSOLT** (1975, Nagyvárad) szülővárosában él, újságíróként és nyomdász-ként tevékenykedik. Korábban Ferenc Zsolt néven közölt verseket, prózákat, többek közt a *Váradban* is; szerepel a 2002-es *Váradykon* versantológiában.
- KOVÁCS-SZÉLES ANDREA** (1972, Magyarágéres, Szatmár m.) a kolozsvári állami egyetem óvó- és tanítóképző szakán végzett. Szülőfalujában él, ahol 1993 óta tanít. A Szatmárnémetiben megjelenő *Szamos* folyóirat 2019 óta közli írásait. 2022-ben jelent meg első novelláskötete *Vasremény* címmel.
- LŐRINCZ GYÖRGY** (1946, Kápolnásfalu) író, újságíró, esszéista és a szociográfiai publicisztika művelője. Székelyudvarhelyen él, ahol az irodalmi, zenei, képzőművészeti életet szervezte évtizedeken át, megalapítva 1995-ben az Erdélyi Magyar Irodalmáért Alapítványt. Kéttucatnyi könyve jelent meg az évek során.
- NAGYÁLMOS ILDIKÓ** (1978, Székelyudvarhely) költő, újságíró, szerkesztő, jelenleg a *Porta* havi magazin főszerkesztője, szülővárosában él. Versei antológiákban, irodalmi lapokban jelentek meg. Gyermekverseit tizenöt éve rendszeresen közli a *Napsugár* és *Szivárvány*. Legutóbbi kötete: *Papírtáj – Panna harmadik könyve* (2020).
- PINTEA LÁSZLÓ** (1956, Szatmárnémeti) nyugdíjas, szülővárosában él. Romániai irodalmi lapok 1992 óta közlik az írásait.
- SIMÓ MÁRTON** (1963, Urikány) író, publicista, szerkesztő, civil aktivista. Az 1980-as évek elejétől van jelen a romániai magyar kulturális sajtóban, 1990-től magyarországi lapokban is gyakran publikál. Költőként indult, később több novellás- és prózakötete jelent meg. Az utóbbi években két regénnyel jelentkezett: *Gerzson szép délutánja* (2020), *Iker* (2022), az új, *A boldogabb ember* című megjelenés előtt áll.
- SISKA PÉTER** (1984, Nyíregyháza) költő, tanár, szülővárosában él. Megjelentek írásai többek között a *Tiszatájban*, a *Pannon Tükörben*, az *Ezredvégbn*, az *Ex Symposionban*. Első kötete *A rend, amiről a tárgyak beszélnek* (2021, Parnasszus Kiadó).
- VÁNYAI FEHÉR JÓZSEF** (1959, Dévaványa) költő, író, újságíró. Az 1980-as évek óta publikál magyarországi periodikákban, a rendszerváltás után a Békés megyei sajtóban dolgozott különféle szerkesztőségekben. Több kötet szerzője és szerkesztője, legutóbb *A láncos madár* című versgyűjteménye jelent meg a Hungarovoxxnál (2021).
- W. ÁBRAHÁM ERZSÉBET** (1962, Szekszárd) szakrális költő, Tolnán él, tanítóként dolgozott, már nyugdíjas. Verset több magyarországi periodikában is közölt. Eddig hét kötete jelent meg, a legutóbbi *Szépséged fölragyog* címmel 2020-ban.

RÉGEN ÉS MOST ● A felső képen a régi Várada Nagytemető utcájának egy szakaszát látjuk, a favázás Siemens villamossal, a kép jobb oldalán az egykori Olaszi temető kerítésével. Lent már egy egészen más utcaképet látunk, eltűnt az utca végén álló ház, új átjáró nyílt a Széles utcai híd felé. És akkor még nem említettük a kábelrengeteget meg a megnőtt forgalmat...

Kép és szöveg: Farkas László

Ára 10 lej